T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

HİNDİSTAN- İRAN DİPLOMATİK, SİYASİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ (1979-2012)

SOHRAB RASA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN: DOÇ. DR. EVREN KÜÇÜK

NİSAN - 2022
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Sohrab RASA

İmza

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HİNDİSTAN- İRAN DİPLOMATİK, SİYASİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ (1979-2012)

SOHRAB RASA

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN:DOÇ. DR. EVREN KÜÇÜK

İki ülke-Hindistan ve İran-dünyanın büyük medeniyetleri arasındadır. İki ülke arasındaki ilişkiler nesillerden nesillere geçen yüzlerce yıllıktır. Hindistan ve İran aralarındaki ilişkilerde birçok iniş ve çıkış yaşadı, bunun sebebi uluslararası ve bölgesel kısıtlamalar ya da iç dinamikler yüzünden olmuştur. Ayrıca Hindistan'ın İngiliz yönetimi, bölünmesi ve Pakistan'ın yaratılmasıyla İran'la olan doğrudan toprak bağlantısını kaybetti. 21.yüzyıla gelindiğinde, Hindistan hızlı büyüyen ekonomiye sahip uluslararası düzeyde umut verici güçlerden biri olarak ortaya çıktıkça ikili ilişkilerinde yeni bir sayfa açıldı. Küresel düzeyde İran, Hindistan için önemli bir ülkedir. Özellikle İran'ın coğrafi konumu, büyük enerji kaynakları ve Orta Asya ülkelerine ve Afganistan açılan bir kapı olarak yer almaktadır. Ayrıca, İran Orta sınıfı için ucuz ve yüksek kaliteli eğitim fırsatları Hindistan'da mevcuttur. Savunma sektöründe İran, modernizasyonunda Hindistan'dan önemli ölçüde yardım alabilir. Bu nedenle, Hindistan ve İran arasındaki ilişki, karşılıklı ve uzun vadeli bir stratejik ilişki geliştirmek için çok güçlü bir temel sağlayabilecek çıkarlara dayanmaktadır. Hem Hindistan hem de İran dünya siyasetinde önemli ve gelişmekte olan bölgesel güçlerdir ve her ikisi de dünya siyasetinde aktif ve baskın bir küresel güç rolünü oynamayı dört gözle bekliyor. Bu çalışma, uluslararası bir sistemin yapısının önemini ve devlet davranışının birincil belirleyicisi olma rolünü vurgulayan neorealizm teorisine göre Hindistan ve İran arasındaki stratejik ilişkilere odaklanmaktadır. Bu tez, stratejik ilişkilerin şekillenmesinde sistem, güvenlik ve ekonomi gibi en önemli etkileyen faktörleri belirleyerek uluslararası sistemde ülkeler arasında stratejik ilişkiler kurmanın çeşitli bileşenlerini incelemektedir. Hindistan ve İran arasındaki ilişkiler, başta güvenlik, enerji ve Kuzey-Güney Ulaşım Koridoru olmak üzere birçok konuda derinleşiyor. Ancak, stratejik ilişkilere ulaşmak için iki ülkenin önünde uzun bir yol var. Bu tez, Hindistan-İran arasındaki diploması, siyasi ve ekonomik ilişkilerde küresel ve bölgesel aktörlerin nasıl etkili olduğunu sorusunu açıklamaya amaçlamaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Hindistan, İran, Enerji Sektörü, Orta Asya, ABD, Keşmir, İsrail**,** Afganistan

Nisan 2022, 151 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

INDIA-IRAN DIPLOMATIC, POLITICAL AND ECONOMIC RELATIONS (1979-2012)

SOHRAB RASA

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE INTERNATIONAL RELATIONS DEPARTMENT

SUPERVISOR: ASSOC. PROF. DR. EVREN KÜÇÜK

The two countries India and Iran are among the great civilizations of the world. Relations between the two countries are hundreds of years old, passed down from generation to generation. It has experienced many ups and downs in its Relations between India and Iran from the very beginning, due to international and regional constraints or internal dynamics. However, with the British administration of India, the division of India, and the creation of Pakistan, India lost its direct land link with Iran. By the 21st century, a new page was opened in bilateral relations as India emerged as one of the internationally promising forces with a fast growing economy. At a global level, Iran is an important country for India. Especially Iran's geographical location is located as a major energy sources and a gateway to Central Asian countries and Afghanistan. In addition, cheap and high-quality educational opportunities for the Iranian Middle class are available in India. In the defense sector, Iran can receive substantial assistance from India in its modernization. Therefore, the relationship between India and Iran is based on interests that can provide a very strong basis for developing a mutual and long-term strategic relationship. Both India and Iran are important and emerging regional powers in world politics and both look forward to playing an active and dominant global power role in world politics. This study focuses on the strategic relations between India and Iran according to the theory of neo realism, which emphasizes the importance of the structure of an international system and its role as the primary determinant of state behavior. The aim of this thesis is to determine the most important influencing factors such as system, security and economy in shaping strategic relations and examine the various components of establishing strategic relations between countries in the international system. Relations between India and Iran are deepening on many issues, especially security, energy and the North-South Transport Corridor. However, the two countries have a long way to go to achieve strategic relations. This thesis aims to explain how global and regional actors are influential in diploma, political and economic relations between India and Iran.

KEYWORDS: İndia, İran, Energy Sector, Middle Asia, USA, Kashmir, İsrael, Afghanistan

April 2022, 151 Page

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamın her adımında benden yardımını esirgemeyen sevgili hocam Doç.Dr. Evren Küçük'e çok teşekkür ederim. Çalışma süresi boyunca her an desteklerini hissettiğim anneme, babama, kız kardeşime teşekkür ederim. Beni destekleyen değerli dostlarıma özellikle Rohullah Baher'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Son olarak beni her konu da bilgilendiren Recep Salih Kıbışoğlu'na minnettarım.

SOHRAB RASA

Kastamonu, 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI ..... Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
TAAHHÜTNAME ..... **ii**
ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
TEŞEKKÜR ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Çalışmanın Amacı 9
1.2 Bulgular 10
1.3 Hipotez 13
1.4 Araştırma Yöntemi 14
1.5 Kavramsal Çerçeve 15
1.6 Yapısal Realizm(Neo-Realizm) Yaklaşımı 16
1.7 Literatür incelemesi 20
2. HİNDİSTAN-İRAN DİPLOMATİK VE SİYASİ İLİŞKİLERİ **24**
2.1 İslam Devrimi Sonrası Hindistan-İran İlişkileri 25
2.2 Humeyni Sonrası Hindistan-İran İlişkileri 1990-2000 38
2.3 11 Eylül Saldırıları Sonrası İlişkilerin Gelişimi 2001-2012 48
2.4 Hindistan-İran İlişkilerinde Dış Faktörler 56
2.4.1 İlişkilerde Amerika Birleşik Devletleri Faktörü 60
2.4.2 İsrail Faktörü 65
3. HİNDİSTAN-İRAN ARASINDA EKONOMİK İŞBİRLİĞİ VE ÇATIŞMA ALANLARI **73**
3.1 Enerji sektörü 80
3.2 Orta Asya Ülkeleri 87
3.3 Afganistan Sorunu 103
3.4 İran Nükleer Programı 108
3.5 Keşmir Sorunu 112
3.6 Terörizme Karşı Savaş 118
4. SONUÇ **121**
KAYNAKLAR **126**

1. GİRİŞ

Çağdaş dünya siyasetinde Hindistan ve İran büyük stratejik öneme sahiptir. Her iki ülke de ulusal çıkarların korumak ve güvenliğini üst düzeye taşımak için ortak bir düşünceye sahiptir. Hindistan gibi hızla büyüyen bir ekonomi ve enerji açığı olan bir ülke için, İran büyük miktarda doğal kaynağa erişim sağlamakla kalmaz ve Hindistan'ın ürünleri ve hizmetleri için geniş pazarını sağlar. Buna ek olarak İran, coğrafi konumu nedeniyle Hindistan'ın Orta Asya ve Afganistan'daki stratejik ve ekonomik açıdan önemli ülkelere ulaşmak için bir geçiş güzergâhı görevi görmektedir. İran'dan sonra dünyanın en büyük ikinci Şii nüfuslu ülkesi ve en yüksek enerji ithalatçısı ülkelerinden biri olan Hindistan, İran'ın stratejik düşüncesinde önemli bir yer tutmaktadır. Hindistan, İran için en büyük ikinci petrol ihraç yeri ve İran için önemli bir ticaret ortağıdır. Bu çalışma, yapısal realizm kuramından faydalanarak, iki ülkenin küresel ve bölgesel aktörlerin nasıl etkilediğini incelemektedir. Hindistan ve İran'ın siyasi, diplomatik ve ekonomi ilişkileri etkili faktörlerin tarihsel çalışma yoluyla analiz eden bu tez; iki ülke arasındaki ilişkileri etkileyen unsurları teorik bir çerçeve üzerinde sunmayı amaçlamaktadır. Bu tezin temel sorusu; Hindistan ve İran' ın siyasi, diplomatik ve ekonomi ilişkilerini etkileyen temel faktörlerin neler olduğudur.

Neorealizm veya yapısal realizm, uluslararası ilişkilerde çağdaş teorik tartışmalara egemen olan birçok yorumdan biridir. Yapısal realizm, uluslararası bir sistemin yapısının önemini ve devlet davranışının birincil belirleyicisi olarak rolünü vurgular. Bu tez, uluslararası bir sistemin yapısının önemini ve devlet davranışının birincil belirleyicisi olarak rolünü vurgulayan yapısal realizm teorisine göre Hindistan-İran arasındaki diplomatik, siyasi ve ekonomik ilişkilere odaklanmaktadır. Bu araştırmanın amacı, diplomatik, siyasi ve ekonomik ilişkilerin şekillenmesinde enerji, güvenlik ve ekonomi gibi en önemli etkileyen faktörleri belirleyerek uluslararası sistemde ülkeler arasında ilişkiler kurmanın çeşitli bileşenlerini incelemektir. Araştırmanın sonuçları, Hindistan ve İran'ın enerji sektöründe birbirini tamamladığını ve Afganistan'ı istikrara kavuşturma ve kaynak zengini Orta Asya'yı Hint Okyanusu'na bağlama konusunda ortak çıkarları olduğunu gösteriyor. Fakat askeri ve savunma konusunda Hindistan-ABD ve İsrail ile olan ilişki nedeniyle İran'la bu bağlamda işbirliği yaptığını

görmemekteyiz. Hindistan ve İran ilişkilerinin iki faktöre bağlayabiliriz: 1. Hindistan'ın İsrail, ABD ile büyüyen ilişkileri İran'la olan ilişkisini özellikle savunma ve askeri konuda etkilemektedir. 2. Diğer yandan, Hindistan-İran ortak çıkarları nedeniyle enerji ve güvenlik konusunda işbirliği yapmaktadır. İki ülke, ikili ekonomik ve güvenlik ilişkilerini yenilemek ve güçlendirmek için güçlü çabalar sarf etmektedir. Her iki ülke arasındaki ilişki, ticaret, enerji, güney kuzey ticaret koridoru ve güvenlik alanında önemli bir ortaklığa dönüşmüştür.[1]

İran ve Hindistan'ın siyasi ve ticari iş birliğinin tarihi 3000 yıl öncesine dayanmaktadır. Tabii ki iki ülke arasındaki ilişkilere inişler ve çıkışlar, özellikle de savaşlar ve Hindistan'ın Afşari İmparatorluğu tarafından ele geçirilmesi gibi büyük çatışmalar eşlik etti. 1947'de alt kıtanın bölünmesi ve Pakistan'ın yaratılmasına kadar, Hindistan ve İran uzun süredir iki eski uygarlık arasındaki kültürel ve dilsel bağların binlerce yıl öncesine dayanan ortak bir sınırı paylaşmışlardı. 1948 yılına kadar İran ve Hindistan sadece kara sınırlarını değil aynı zamanda tarihi ve kültürel hatıraları da paylaştılar. Hindistan'ın bağımsızlığından sonra 5 Mart 1950'de iki ülke resmen 'Dostluk Antlaşması'nı imzalayarak ikili ilişkiler kurdu. Başlangıçta her iki ülke de üst düzey ziyaretler yaparak ikili ilişkilerine sağlam bir temel atmaya çalıştı. Aralık 1954'te İran ve Hindistan arasında Ticaret ve Seyrüsefer Antlaşması imzalandı. Bu, her iki ülkenin vatandaşlarına ticaret ve sanayi ile uğraşmanın yanı sıra taşınır ve taşınmaz mal edinme hakları sağladı.[2]

Cevahirlal Nehru [3] Hindistan'ın başbakanı, İran ilişkileri bağlamında, "Dünya tarihinde, Hindistan ve İran'ın iki ülke birbirine o kadar yakın ki dünyanın herhangi bir yerinde bu iki eski medeniyet gibi bir yakınlık bulmak zordur" demiştir. İran ve

[1] Golamreza Nasirpour, "*Iran-India Relations with Future Prospects*", **Geopolitics Quarterly**, Cilt: XIV, Sayı: 4, 2019, s. 165-187.

[2] Abdolmajid, Yazdanpanah Sisakht, "*Foreign policy of Iran with India since 1990*", **Mysore University Department of Studies in Political Science**, Doktora Tezi, 2012, s. 92-95.

[3] Cevahirlal Nehru, takma adı Pandit (Hintçe: "Pundit" veya "Öğretmen") Nehru, (14 Kasım 1889, Allahabad, Hindistan doğdu – 27 Mayıs 1964, Yeni Delhi vefat etti), bağımsız Hindistan'ın ilk başbakanı (1947-64), parlamenter hükümet kuran ve dış ilişkilerde tarafsız (bağımsız) politikalarıyla tanınan biridir. Ayrıca 1930'larda ve 40'larda Hindistan'ın bağımsızlık hareketinin başlıca liderlerinden biriydi.(**Britannica**, https://www.britannica.com/biography/Jawaharlal-Nehru 23.12.2021).

Hindistan arasındaki siyasi ilişkilerin en önemli hedefleri ekonomik, kültürel, güvenlik, enerji ve politik alanlarda kategorize edilebilir.[4]

Her iki ülke ekonomik boyuta odaklanarak ilişkilerinde normalleşme çabalarını sürdürdü. Hindistan'ın sanayileşme planı için petrol zengini ülke İran ile yakın ilişkiler büyük avantaj sağlayabilirdi. İran için Hindistan, Muhammed Rıza Pehlevi 'nin 1973 petrol fiyat artışından sonra İran'ı sanayileştirme planını gerçekleştirmek için teknoloji ve insan gücü ihtiyaçlarını karşılayabilirdi. Temmuz 1973'te The Times of India 'ya verdiği bir röportajda İran Şahı, İran'ın Hindistan ile ilgili olarak sadece "barış içinde bir arada yaşama politikasını değil, aynı zamanda aktif bir iş birliği politikasını da izlediğini belirtti çünkü onsuz Asya'da istikrar olmayacağı onun için açıktı "[5] dolayısıyla, bunun arka planında iki ülke arasında karşılıklı ziyaretler oldu. Hindistan Dışişleri Bakanı Serdar Swaran Singh[6], Temmuz 1973'te İran'ı ziyaret etti. Abbas Ali Halatbari[7], Aralık 1973'te Hindistan'a ziyaret yaparken Nisan-Mayıs 1974'te dönemin Hindistan Başbakanı İndira Gandhi[8] Dışişleri Bakanı Serdar Swaran Singh ile İran'ı ziyaret etti. Daha sonra Temmuz ve Şubat 1974'te ticaret, ekonomik ve teknik işbirliği için Ortak Hint-İran Komisyonu'nun iki toplantısı sırasıyla Yeni Delhi ve Tahran'da yapıldı. Haziran 1977'de ikili ilişkiyi daha da güçlendirmek için o zamanki

---

[4] Sisakht, a.g.t, s.13.

[5] Kashif Mumtaz,"*Changing Patterns of Iran-India Relations*" **Institute of Strategic Studies**, Cilt: 26, Sayı: 2, 2006, s.26.

[6] Swaran Singh Purewal, 19 Ağustos 1907'de Pencap'ın Jalandhar bölgesindeki Shankar'da (köy) doğdu. Jat Sih ailesinde doğdu. Orta öğrenimini (Lise) Kapurthala'daki Randhir Koleji'nde tamamladı. Daha sonra Devlet Koleji, Lahor'a katıldı ve Fizik bölümünden onur derecesiyle mezun oldu. 1930'larda Akali Dal siyasi partisine katıldı ve kırkların ortalarında 1940'ların ortalarında önde gelen bir liderdi. 1940'ların başında Hint ulusal kongre partisi ile Akali Dal arasındaki uzlaşmada önemli bir rol oynadı. 1952'de Hindistan'ın ilk başbakanı Jawaharlal Nehru'nun kabinesine girdi ve o hükümetin hayatta kalan son üyesiydi. Sardar Swaran Singh 1985 - 1989 yılları arasında 123 - 132. oturumlar için yönetim kurulu üyesi olarak görev yaptı. (**CelebrityBorn**, https://www.celebrityborn.com/biography/swaran-singh/280 25.12.2021)

[7] Halatbari 1912'de doğdu. O, köklü bir ailenin ferdiydi. 1936'da Paris'te siyaset bilimleri alanında lisans derecesi aldı. 1938'de yine Paris'te aldığı hukuk üzerine doktorasını yaptı. Halatbari bir diplomatı. Muhammed Rıza Pehlevi döneminde İran'ın dış ilişkilerini şekillendiren önemli diplomatlar arasında yer aldı. Kariyerine 1940 yılında maliye bakanlığında başladı ve 1942'de dışişleri bakanlığına katıldı. 1961'de kısa bir süre İran'ın Polonya büyükelçisi olarak görev yaptı. 1968'den 1970'e kadar dışişleri bakan yardımcısı olarak görev yaptı. O ve Şah'ın diğer on yetkilisi, 11 Nisan 1979'da Tahran'da İran İslam Cumhuriyeti'nin güvenlik güçleri tarafından idam edildi. (**Abdorrahman Boroumand Center**, https://www.iranrights.org/memorial/story/-3771/abbas-ali-khalatbari 25.12.2021)

[8] Indira Gandhi, tam adı Indira Priyadarşini Gandhi, 19 Kasım 1917, Allahabad, Hindistan, 31 Ekim 1984, Yeni Delhi'de vefat etti. Hindistan'ın ilk kadın başbakanı olan, arka arkaya üç dönem (1966-77) ve 1980'den 1984'te öldürülene kadar dördüncü dönem görev yapan Hintli politikacıdır. Indira Nehru, Jawaharlal Nehru'nun tek çocuğuydu, Hindistan'ın Britanya'dan bağımsızlığını elde etme mücadelesinin önde gelen isimlerinden biri olan, güçlü ve uzun süredir egemen olan Hindistan Ulusal Kongresi'nin (Kongre Partisi) üst düzey lideriydi ve bağımsız Hindistan'ın ilk başbakanıydı (1947-64). (**Britannica**, https://www.britannica.com/biography/Indira-Gandhi 25.12.2021).

Hindistan Başbakanı Morarji Desai[9] İran'ı ziyaret etti ve karşılığında İran Şahı eşi Şahbanu ile birlikte Şubat 1978'de Hindistan'ı ziyaret etti. Tüm bu görüşmeler sırasında ikili işbirliği konuları ve ayrıca uluslararası öneme sahip konular tartışıldı.[10]

Soğuk Savaşın ortaya çıkması, İran'ın, Hindistan ve Pakistan savaşlarında Pakistan'a desteği, İslam devriminin ortaya çıkması ve Irak-İran savaşı gibi olaylar, karşılıklı anlayışlarının gelişmesinde engel teşkil eden faktörlerdi. İki ülke zaman zaman resmi ziyaretler gerçekleştirerek ilişkilerini güçlendirmeye çalıştı. Ancak Hindistan'ın, Afganistan'ı işgali üzerine SSCB'ye desteği, karşılıklı işbirliklerinde bir başka engeldi. Uluslararası düzeyde iki kutupluluğun sona ermesinin yanı sıra kapitalizmin tek bir baskın güç olarak ortaya çıkması, dünya siyasetinin ve uluslararası ilişkilerin tüm senaryosunu değiştirmekle kalmadı, aynı zamanda Hindistan'ın sosyalist ekonomisini kapitalist ekonomiye dönüştürmeye zorladı ve SSCB'nin çökmesi ile Hindistan ekonomik ve askeri desteğini kaybetti. Ancak, Soğuk Savaş'ın ilk on yılında Hindistan, Sovyetler Birliği ile uyumluyken Şah'ın yönetimdeki İran, ikili ilişkilerini azaltan ABD ile uyumlu bir ilişki yürütüyordu. 1979 İran devriminden sonra Hindistan-İran Dış ilişkilerinde uzun zaman devam eden Hindistan-Pakistan rekabeti, İran'ın Pakistan'ı desteklemesi ve Hindistan'ın 1980'lerde İran-Irak savaşında Irak'ı desteklemesi Hindistan-İran ilişkilerinde gerginliğe neden oldu. Ancak 1990'larda Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Hindistan ve İran arasındaki ikili ilişkiler iyileşti ve iki ülke 2002'de bir savunma işbirliği anlaşması imzaladı.[11]

Bu şartlar altında, İran'ının Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani[12] 1995 yılında iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmak için Hindistan'ı ziyaret etti ve çeşitli konularda işbirliği

---

[9] Morarji Desai, tam adı Morarji Ranchhodji Desai, 29 Şubat 1896, Bhadeli, Gujarat Eyaleti, Hindistan, 10 Nisan 1995'te Bombay'da (şimdi Mumbai) vefat etti. Hindistan başbakanı (1977-79), uzun süredir hüküm süren Hindistan Ulusal Kongresi partisini temsil etmeyen ilk lideriydi. (**Britannica**, https://www.britannica.com/biography/Morarji-Desai 25.12.2021).

[10] Farah Naaz, "Indo- Iranian relations 1947–2000", Strategic Analysis, Cilt: XXIV, Sayı: 10, 2008, s. 1911-1926..

[11] Rick Rowden,"*Sheffield Political Economy Research Institute*", **Understanding foreign relations between India and Iran**, 11 Temmuz, 2017, http://speri.dept.shef.ac.uk/2017/07/11/understanding-foreign-relations-between-india-and-iran/ 12.01. 2021.

[12] Haşimi Rafsancani, tam adı Ali Ekber Haşimi Rafsancani, 25 Ağustos 1934, Bahremân, İran doğdu ve 8 Ocak 2017'de Tahran'da vefat etti. 1989'dan 1997'ye kadar İran cumhurbaşkanı olan İranlı din adamı ve politikacı. Rafsancani, İran'ın Kerman bölgesindeki Rafsanjān kasabası yakınlarındaki müreffeh bir çiftçinin oğluydu. Dini eğitimini sürdürmek için 1948'de Şii kutsal şehri Kum'a taşındı ve 1958'de Ruhollah Humeyni'nin bir müridi oldu. Rafsancani bir hojatoleslām(Arapça hiccetü'l-İslam'dan: "İslam'ın kanıtı")oldu, En sonunda Ayetullah'a yükselmeden önce ikinci en yüksek Şii Müslüman rütbesidir. Humeyni gibi, o da Şah Muhammed Rıza Pehlevi 'nin modernizasyon programına karşı çıktı ve Humeyni 1962'de İran'dan sürgün edildiğinde, Rafsancani onun ülke içindeki başlıca bağış toplayıcısı oldu. 1975-78 yıllarını solcu teröristlerle bağlantı suçlamasıyla İran'da hapiste

anlaşmaları imzaladı. Dahası, yirminci yüzyılın son birkaç yılında, özellikle Hindistan başta olmak üzere, iç ve dış ilişkilerde ekonomik büyüme ve kalkınmaya yol açan istikrar yaşadılar. Hindistan hızlı büyüyen ekonomiyle uluslararası düzeyde gelecek vaad eden güçlerden biri olarak ortaya çıktıkça ikili ilişkilerde yeni bir sayfa açıldı.[13] Ekonomik büyümenin sürdürülmesi, enerji güvenliği, dış ticaretin artırılması, diğer ülkelerle dostane ilişkiler geliştirilmesi gibi konular Hindistan dış politikasının öncelikleri haline geldi. Hindistan Başbakanı Atal Bihari Vajpayee[14]'nin İran'ı ziyareti sırasında, 2001 yılının Nisan ayında iki ülke arasındaki stratejik ilişkinin temelini oluşturan 'Tahran Bildirgesi imzalandı. Hindistan ve İran ikili ilişkileri bu bildiriyi imzalayarak enerji, bilgi teknolojisi, ticaret ve ekonomi, terörizm, radikalizm, uyuşturucu kaçakçılığı ile teknik ve enerji sektörleri gibi alanlarda ikili işbirliklerini genişletti. İki ülke birbirlerine 'En Çok Tercih Edilen Ülke' statüsü verdi. Ziyaret sırasında her iki ülke de, Hindistan-İran Stratejik Diyaloğu başlığı altında, hem ülkelerin bölgesel ve uluslararası güvenlik, savunma ve güvenlik politikaları hem de uluslararası silahsızlanma sorunları gibi stratejik konular üzerine tartışmaya başladı. Hindistan Başbakanı'nın İran'ı ziyaretine yanıt olarak, İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi 2003'te Hindistan'ın Bağımsızlık Günü'nde başmisafir olarak bir ziyaret gerçekleştirdi. Ziyaret sırasında iki ülke Yeni Delhi Bildirgesi'ni imzalayarak uzun vadeli stratejik ortaklık geliştirme gündemini ilerlettiler. Deklarasyon yoluyla her iki ülke, özellikle deniz hattı kontrolü ve güvenliği, ortak deniz tatbikatı, terörizm, Afganistan'ın yeniden inşası, hidrokarbonlar, eğitim ve Çabahar Limanı'nın geliştirilmesi gibi savunma alanlarında ve farklı alanlarda işbirliklerini genişletti. Daha önce, 2000 yılında her iki ülke de İran'dan Hindistan'a gaz transferi konusunda Ortak Komite kurmuş ve zaman zaman İran gazını Hindistan'a taşımak için farklı alt komiteler oluşturmuştur. Bu girişimleri öne süren iki ülke, 2005 yılında, 2009'dan başlayarak 25 yıl boyunca 5 milyon ton sıvılaştırılmış doğal gaz ithal etmek için bir anlaşma imzaladı. İki ülke de üçlü gaz boru hattının (İran-Pakistan-Hindistan) bir

---

geçirdi. Şah'ın devrilmesi ve Humeyni'nin 1979'da İran'a dönüşüyle birlikte Rafsancani, Humeyni'nin baş teğmenlerinden biri oldu. (**Britannica**, https://www.britannica.com/biography/Hashemi-Rafsanjani 25.12.2021).

[13] Kashif Mumtaz,"*Changing Patterns of Iran-India Relations*" **Institute of Strategic Studies**, Cilt: XXVI, Sayı: 2, 2006, s.26.

[14] Atal Bihari Vajpayee, Bihari ayrıca Behari de derler. 25 Aralık 1924, Gwalior, Madhya Pradesh, Hindistan doğdu ve 16 Ağustos 2018'de Yeni Delhi'de vefat etti. Hindu yanlısı Bharatiya Janata Partisi'nin (BJP) lideri ve iki kez Hindistan başbakanı (1996; 1998–2004). Vajpayee ilk olarak 1957'de BJP'nin öncüsü olan Bharatiya Jana Sangh'ın (BJS) bir üyesi olarak parlamentoya seçildi. Janata hükümetinde dışişleri bakanı olarak Vajpayee, Pakistan ve Çin ile ilişkileri geliştirmesiyle ün kazandı. (**Britannica**, https://www.britannica.com/biography/Atal-Bihari-Vajpayee 25.12.2021).

parçasıydı. Hindistan ile İran arasındaki savunma işbirliği, 2001 yılında ikili arasında bir mutabakat zaptı imzalandıktan sonra başladı. Aynı yıl İranlı savunma sekreteri Ali Şamkani, Hindistan'daki mevkidaşı Yogendra Narain ile bir araya geldi ve Hint tanksavar güdümlü silahlar ve yedek parçalar da dâhil olmak üzere silahların İran'a satışını tartıştı. İran ayrıca Hindistan'dan elektronik, telekomünikasyon ve savaş gemiler alanlarında yardım istemektedir. İki ülke arasındaki ikili savunma işbirliği, 2003 yılında İran cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi Hindistan'a yaptığı ziyaretle güçlendi. Ziyaret sırasında iki ülke, Hindistan ve Pakistan arasındaki savaşın patlak vermesi durumunda askeri üslerini kullanma hakkı vermeyi kabul ettiği bir "stratejik anlaşma" imzaladı. Buna cevaben Hindistan, İran'a askeri donanım, eğitim, bakım ve modernizasyon desteği sağlamayı kabul etti. Her iki ülke de terörle mücadele ve narkotikle mücadele için ortak bir çalışma grubu oluşturdu. Daha sonra, Mart 2003 ve 2006'da her iki ülke de Arap Denizi ve Koçi'de ortak deniz tatbikatı yürüttüler. İran Cumhurbaşkanı Dr. Mahmud Ahmedinecad 29 Nisan 2008'de Hindistan'ı ziyaret etti. Dışişleri Bakanı Şri S.M. Krişna, 14. G-15 Zirvesi'ne katılmak üzere 15-18 Mayıs 2010 tarihlerinde Tahran'ı ziyaret etti. 26-27 Mart 2011 tarihlerinde, Birlik Sağlık ve Aile Refahı Bakanı Shri Ghulam Nabi Azad, Tahran'da düzenlenen İkinci Dünya Nevruz Festivali'nde Hindistan'ı temsil etmek üzere İran'ı ziyaret etti.[15]

Modern çağda Hindistan ve İran, kendi bölgelerindeki önemli ülkelerdir. Her ikisi de özellikle 11 Eylül sonrası dönemde ülke hem bölgesel hem de küresel düzeyde aktif ve lider bir rol oynamaya çalışmaktadır. İran için 11 Eylül saldırıları sadece karar vericilerin ulusal güvenlik perspektiflerini değiştirmekle kalmadı, aynı zamanda Batı Asya bölgesinin bölgesel güç yapısını ve dengesini değiştirdi. Şüphesiz İran, NATO güçlerinin mahallesinde bulunması nedeniyle kuşatılmış durumla karşı karşıya kaldı ancak aynı zamanda ABD'nin Afganistan ve Irak'ı işgali, düşmanlarını Afganistan'da Taliban ve Irak'ta Saddam Hüseyin'i ortadan kaldırdı. İstila, İran'ın bölgedeki konumunu güçlendirmesi için yeni yollar açan ve İran'ın bölgenin güç yapısında üst elini kuran istikrarsızlaşmaya neden oldu. İran'ın nükleer sorunlarının ortaya çıkması, İran ve ABD ilişkilerinde yeni bir gerginlik dalgası getirdi ve bu da İran'a yeni bir sert yaptırım dalgasına yol açtı. Hindistan ve ABD ilişkileri ise 11 Eylül sonrası ikili

[15] Vinay Kaura, "*India's Aims in Central Asia and India-Afghanistan-Iran Triangular Relationship*", **The Journal of Central Asian Studies**, Cilt: XXIV, Sayı: 5, 2017, s. 24-41.

ilişkilerinde çarpıcı bir değişim yaşarken, iki ülke sadece birbirlerine yaklaşmakla kalmadı, aynı zamanda Hindistan-ABD sivil nükleer anlaşmasını imzalayarak işbirliğini uzun vadeli bir stratejik ortaklığa dönüştürdü. ABD, Hindistan'ın UNSC[16]'ye kalıcı üyelik ve Hindistan'ı yeni bir güce dönüştürme çağrısını açıkça destekledi. Yüzyıllar boyunca yükselen ABD ve Hindistan ilişkilerinin etkisiyle ilgili olarak Hindistan-İran ilişkileri oldukça belirgindir. Hindistan, IAEA[17] ve UNSC'de İran'a karşı oy kullanırken, aynı zamanda barış boru hattı olarak da adlandırılan IPI[18] gaz boru hattı projesine katılımını durdurdu. Bu nedenle, böyle bir senaryoda Hindistan ve İran ilişkilerinin doğasını ve İran'ın Hindistan'ın ana hedefinin Hindistan'ı dünya siyasetinde yeni bir güce dönüştürmek için ana hedefini gerçekleştirmedeki önemini incelemek çok önemlidir. İran sadece büyük pazarlarını ve kullanılmayan devasa gaz ve petrol rezervlerini açmakla kalmıyor, aynı zamanda Hindistan'ın Avrupa, Orta Asya ve Afganistan gibi diğer bölgelerde bulunan geniş pazara ve devasa enerji kaynaklarına ulaşması için bir geçiş yolu görevi görebilir. Hindistan ve İran arasındaki işbirliği sadece iki ülkede kalkınmaya yol açmayacak, aynı zamanda tüm komşu bölgelerde barış, istikrar ve kalkınmanın sağlanmasına yol açacaktır. Hindistan-İran ilişkileri asırlık bir geçmişe sahiptir. Ortak tarihleri, ekonomik bağları, ikili ticari ve antik çağlara uzanan kültürel bağları mevcuttur. Bununla birlikte, bu ilişkinin doğası, rollerini oynamak için yeni faktörlerin ortaya çıkması nedeniyle bugün çok farklıdır. Böyle bir faktör, dünyanın tek süper gücü olan ABD'dir. Washington'un İran'ın nükleer programı konusundaki şüphesi, Hindistan'ın İran ile ilişkilerini doğrudan etkiledi. Enerji açlığı çeken bir ülke olan Hindistan, İran'dan enerji tedarik etmeyi bekliyor. Tahran ise zengin enerji kaynakları için potansiyel bir pazar olarak Yeni Delhi'ye bakıyor. Başka yakınlaşma alanları da var ama hem Hindistan hem de İran bu ilişkiyi beklenen düzeyde geliştiremedi. Bu başarısızlığın nedeni, öncelikle ABD'nin İran'a taleplerine uyması için baskı yapması için uyguladığı yaptırımlardan kaynaklanıyor. İlişkinin doğası göz önüne alındığında, bu çalışma Hindistan-İran ilişkilerinde küresel ve bölgesel faktörleri etkilerini incelemekte ve 1979-2012 yılları arasında iki ülkenin diplomatik, siyasi ve ekonomik ilişkilerini nasıl sürdürdüğünü analiz etmeye çalışmaktadır. Bu konuyu ve bu yılların aralığını neden

[16] United Nations Security Council- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
[17] Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA)
[18] Iran-Pakistan-India (IPI)

seçtiğimi ayrıca tezin literatüre olan katkılarını da birkaç madde şeklinde açıklamaya çalışacağım:

1. Böyle spesifik konunun üzerinde daha önce bir çalışmanın ele alınmamış olması, ele alınmış olsa bile bazı önemli konuların ihmal edilmesi ve özellikle Türkiye'de bu konu ile alakalı Türkçe kaynağın bulunmaması ayrıca özgün bir çalışma olacağından dolayı konuyu tercih ettim.
2. İki ülkenin dış politikası, uluslararası aktörelere karşı sergilediği tutum ve davranışları, sosyo-politik yapısı jeopolitik konumları, iki ülkenin tarihi ve kültürü her zaman dikkatimi çekmeye başardığından bu konuyu seçtiğimi net bir şekilde ifade edebilirim.
3. Her iki ülkede de bir süreliğine bulundum. Her iki ülkenin dillerine olan merakım ve her iki dili de konuşup anlayabilmem ve elde edeceğim kaynakların birincil elden temin edebilmesi bu konuyu yazmama iten bir başka neden diyebilirim.

Yıllara gelince neden 1979-2012'yi seçtim? İran'da büyük bir devrimin gerçekleşmesi, hükümet veya rejimin değişmesi, yeni rejimin uluslararası arenada nasıl bir politika izleyeceğini, küresel ve bölgesel aktörlerin özellikle Hindistan'ın yeni rejime karşı davranış/tutumunu ve İran'ın nasıl bir dış politika izleyeceğini öğrenmek için incelemek istedim. 2012 yıllında İran'a karşı yaptırımların genişletilmesi, üst üste yapılan sert yaptırımlar, İran' kaynak ihracatını durdurması, izole bir dış politika ile karşı karşıya kalması, böyle bir durumda Hindistan'ın İran ile nasıl bir dış politika yürüteceğini öğrenmek için tarih aralığını seçmek istediğimi izah edebilirim.

Hindistan- İran kendi ulusal çıkarlarını ön planda tutmak için bir dış politika yürüttüler ve ekonomik olarak birbirini desteklediler. İran, Hindistan'ın büyük miktarda enerji ihtiyacını karşıladı. Hindistan'ın ürünlerini satabilecek pazara ihtiyacı vardı, Orta Asya ve Avrupa'ya açılmak istiyordu fakat Pakistan ile olan sınır anlaşmazlığı nedeniyle iyi bir alternatif İran'dı. Çünkü İran jeopolitik konumu gereği tercih edilen ülkelerden biridir. İran için Hindistan iyi bir pazar konumundadır. İran sadece enerji kaynaklarını ihraç etmekle kalmayıp ucuz işçi bulunması, ucuz eğitim alabilme fırsatını sağlaması ve ucuz teknoloji ürünleri satın alabilecek başka bir alternatifti.

Fakat bu iki ülkenin ilişkilerini etkileyen dış faktörlerin olduğunu altını çizmek gerek. Hindistan-İran ilişkileri küresel ve bölgesel aktörler tarafından niçin ve nasıl etkilendiğini, bu etkili faktörlerin neler olduğu, Hindistan ve İran'ın bu süreç içeresinde nasıl bir dış politika izlediğini açıklar. Çalışma, Hindistan-İran ilişkilerinin doğasını, kapsamını ve boyutlarını incelemeye çalışmaktadır. Her iki ülkenin ortak çıkarlarının olduğu alanları analiz etmek ve iki devlet arasındaki bağların siyasi tutumunda ABD ve İsrail'in rolünü anlamayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma, İran'ın Hindistan için yalnızca enerji kaynaklarının mevcudiyeti ve Hindistan malları ve hizmetleri için pazar açısından stratejik önemini vurgulamakla kalmayıp aynı zamanda İran'ın Hindistan'ı hem küresel hem de bölgesel olarak yeni bir yükselen güce dönüştürmede çok önemli bir rol oynayacağını vurgulamaktadır. Tüm bunları akılda tutarak bu yüksek lisans tezi, farklı yönleri ele alan iki bölüme dayanıyor. Birinci bölümde Hindistan-İran diplomatik ve siyasi ilişkileri, ikinci bölümde ise Hindistan-İran arası ekonomik ilişkilerini inceler.

1.1 Çalışmanın Amacı

Hindistan-İran ilişkileri bir dizi iniş ve çıkışa tanık oldu. Bu iniş çıkışlar, enerji güvenliği, İran'ın nükleer sorunu, terörizm, ABD-Hindistan ilişkileri ve Hindistan-Pakistan ilişkileri gibi birkaç unsurdan etkilenmiştir. Bu unsurlar temelinde, bu araştırmanın temel hedefleri şu şekilde tanımlanmaktadır:

- Hindistan İran- İlişkilerinde küresel ve bölgesel faktörlerin rolünü ve iki devletin ilişkilerine etkilerini anlamak,
- İki devletin ilişkilerindeki önemli faktörlerin ve bunların etkilerinin boyutunun incelenmesi,
- İki devletin ilişkilerindeki önemli sınırlayıcı faktörlerin ve ilişkilerinin genişlemesi üzerindeki etkilerinin boyutunun incelenmesi,
- Her iki ülkenin ortak çıkarlarının olduğu alanları analiz etmek,
- Hindistan ve İran ikili ilişkilerini uzun vadeli stratejik ortaklığa ve çok bölgeli işbirliğine dönüştürebilecek alanları analiz etmek,

- Bölgede barış, kalkınma ve istikrarın sağlanmasında Hindistan ve İran işbirliğinin önemini incelemek ve analiz etmek,
- İki devlet arasındaki bağların siyasi tutumunda ABD ve İsrail'in rolünü anlamak,
- Birbirlerine karşı siyasi etkileşimlerinde enerji güvenliğinin rolünün incelenmesi,

Siyasi ve diplomatik bağlar ve iki devlet arasındaki ilişkilerin daha da genişlemesi için araştırmanın önemi ve amacı dikkat çekicidir.

1.2 Bulgular

1. Hindistan ve İran ilişkileri onlarca yıllıktır ve birbirini her zaman zenginleştirdi. Özellikle İran'ın etkisi kültür, gelenek, edebiyat, ekonomi, ticaret, mimari vb. alanlarda oldukça belirgindir. Bölgesel ve uluslararası güç yapısının doğasını tamamen değiştiren çeşitli dönüşümlere rağmen, iki ülke, daha önce tartışıldığı gibi, zaman zaman sürekli resmi ziyaret yoluyla ikili ilişkilerini farklı alanlara taşıdı.
2. Küresel düzeyde önemli meseleleri ele alma konusunda her iki ülke de çıkarların yakınlaşmasından yararlanmaktadır.
3. Yirmi birinci yüzyılda Hindistan hızlı büyüyen bir ülke olarak ve dünyanın diğer ülkeleriyle dostane ilişkilerini genişleterek, ekonomilerini geliştirerek, gelişmiş teknolojiler edinerek, terörle mücadele ederek ve çok kutuplu dünyayı teşvik ederek dünya siyasetinde aktif bir rol oynamak istiyor. İran ile işbirliği, Hindistan'ın bölgedeki çıkarlarını gerçekleştirmesine yardımcı olacaktır. İran, jeostratejik konumu ve geniş enerji kaynakları nedeniyle Hindistan için büyük stratejik öneme sahip. İran, bölgedeki en geniş sahil şeridine sahiptir. Kuzeyinde Hazar Denizi, güneyinde Umman Körfezi, Basra Körfezi ve tüm dünyaya enerji sağlamak için önemli görevi gören Hürmüz Boğazı bulunur. Doğu tarafında da Afganistan ve Pakistan var. 11 Eylül sonrası olaylar İran'ın stratejik önemini daha da artırdı. Afganistan ve Irak'taki istikrarsızlık, İran'ı tüm bölgede barış, istikrar ve kalkınmayı sürdürmek için çok önemli bir ülke haline getirdi.

4. Hindistan ve İran arasındaki karşılıklı işbirliği, iki ülkenin uzun vadede neredeyse bölgenin tüm insanlarını, pazara erişimlerini, kolay teknoloji alışverişini, yatırım ve altyapı gelişimini, ulaşım sektöründe gelişmeyi, eğitim ve istihdam yaratmayı artıracak, insanlar arasındaki temasları artıracak, yalnızca ülkenin değil, iki ülke insanının yaşam standartlarını da geliştirecektir.
5. Hindistan-İran Kısa Vadeli İşbirliği: Önemli alanları enerji sektörü, ekonomik işbirliği ve Afganistan'dır. Enerji açığı Hindistan için, İran yalnızca enerji kaynakları sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda Hindistan'ın altyapı geliştirme, gaz ve petrol endüstrisinin gelişimi gibi yatırımlar yapabileceği devasa bir alan, üretilen mal ve hizmetler için büyük bir pazar sunuyor. İran, istikrara destek sağlayarak Taliban rejiminin yeniden canlanmasına ve Pakistan'ın Afganistan'daki artan etkisine karşı koyarak ve Hindistan'ın Afganistan'dan kaynaklanan güvenlik endişelerini ortadan kaldırmada da önemli bir rol oynayacaktır.
6. Hindistan ve İran işbirliğini uzun vadeli stratejik ortaklığa dönüştürebilecek ana alanlar: Çabahar (İran) Limanı'nın geliştirilmesi, Orta Asya'ya erişim ve Uluslararası Kuzey Güney Ulaştırma Koridoru (Umman-İran-Türkmenistan-Özbekistan ulaşım koridoru) Basra Körfezi'ni Orta Asya'ya bağlanmasıdır. Bu alanlar, karşılıklı anlayışı, karşılıklı bağımlılığı artırma kapasitesine sahiptir ve ilgili bölgelerde barış ve istikrarın geliştirilmesi için önlemler alarak hareket edebilir ve ikili ilişkilerini çok taraflı veya çok bölgeli boyutlara dönüştürebilir. Bu alanlar Hindistan'ın bağlantılı "Orta Asya politikasının" meyvelerini toplamasına yardımcı olacaktır. Yalnızca Hint malı ürünler için geniş erişilebilir bir pazar açmakla kalmayıp aynı zamanda Hindistan'a yatırımını enerji sektörü (petrolün rafine edilmesi ve yeniden işlenmesi, uranyum ve boru hatlarının döşenmesi), bilgi teknolojisi, sağlık, eğitim, ulaşım, hidroelektrik üretimi, su yönetimi gibi farklı sektörlere yapma fırsatı sağlar. Orta Asya'ya daha fazla erişim, Hindistan'a bölgedeki etkisini artırarak ulusal güvenliğini, Pakistan ve Çin'in karşı etkisini güçlendirme fırsatı da sağlıyor.
7. Orta Asya ile ilgili olarak İran ile işbirliği, Hindistan'a sadece bir geçiş güzergâhı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda İran'ın, Orta Asya'daki deneyimini Hindistan ile bölgedeki mevcut tüm fırsatları kullanmak için paylaşarak uzun vadeli ortaklık geliştirmede yardımcı olabilir. İran, yolların,

demiryollarının geliştirilmesi, gaz-boru hatlarının döşenmesi, elektrik nakil hatları ve su barajlarının inşası dâhil olmak üzere, özellikle altyapı geliştirmede çeşitli alanlarda büyük yatırımlar yaptı. İran, İran-Türkmenistan-Kazakistan demiryolu hattını zaten kamunun kullanımına ve ticari amaçlara açtı ve diğer ülkelerle Afganistan, Çin, Tacikistan ve Kırgızistan ile 2015 yılında Kırgızistan-Tacikistan-İran-Afganistan-Çin demiryolu hattının inşası için anlaşma imzaladı. Bu nedenle, İran'da Hindistan'ın farklı ülke ve bölgelerdeki pazarlara erişimini genişletmede önemli bir rol oynayabilecek muazzam bir potansiyel bulunmaktadır.

8. İkili ilişkilerinde Hindistan'ın İran nükleer programına yönelik politikası ve İran'ın Keşmir meselesine yönelik politikası gibi alanlar var. Her iki konuda da iki ülke, karşılıklı işbirliğini geliştirmede rahatsız edici rol oynayan farklı politikalara sahiptir. Hindistan, nükleer gücü İran'ı ulusal çıkarlarına tehdit olarak algılıyor çünkü nükleer silahlanma yarışına ve bölgede istikrarsızlığa neden olacak. İran ise Keşmir'i tartışmalı bir bölge olarak görmekte ve halkın isteklerine ve BM kararlarına göre çözülmesini istemektedir. Ancak bu konuların Hindistan ve İran tarafından etkin bir şekilde ele alınması, bu konuları iki ülkenin ikili işbirliğini geliştirmesini engelleyemez hale getirdi. Bu konulardaki endişelerini düzenli olarak dile getirmelerine rağmen, her iki ülke de farklı sektörlerde karşılıklı işbirliğini genişletti.
9. Hindistan ve İran stratejik ilişkisinin gelişmesinde ABD'nin rolü ile ilgili olarak, ABD zaman zaman özellikle Hindistan ile sivil nükleer anlaşmayı imzaladıktan sonra Hindistan üzerindeki nüfuzunu Hindistan'ın İran'a yaklaşmasını durdurmak için kullanmıştır. ABD nükleer anlaşmayı, Hindistan'ı IPI ve İran nükleer programı gibi önemli konularda ABD çizgisini takip etmeye motive etmek için kullandı. ABD, Hindistan'ın iki ülke arasındaki ilişkilerin genişletilmesinde bir engel teşkil eden İran ile artan ilişkileri konusundaki endişeleri hakkında hem resmi hem de gayri resmi olarak bilgi verdi.
10. İsrail, özellikle savunma sektöründe Hindistan-İran ikili işbirliğinde de belirleyici bir rol oynamaktadır. İsrail zaman zaman Hindistan'a İran'la stratejik ortaklık geliştirmekten kaçınması için baskı yapmıştır. Bu baskıyı sürdürmüştür. Hatta İsrail, Hindistan ile ilişkilerinin gelişimini İran ile sınırlı

ilişkileri sürdürme temelinde şartlandırdı ve Hindistan'dan savunma teknolojisini İran'a sağlamaması için güvence istedi. Bu nedenle Hindistan ve İran'ın iki ülkenin farklı savunma anlaşmaları imzaladılar. Fakat savunma sektöründeki işbirliğini geliştirememesi İsrail'den kaynaklanmaktadır.

11. Hindistan, dış baskıya tepki olarak realist bir politika izlemiş ve bu konuları ABD, İsrail ve İran ile uğraşırken oldukça verimli bir şekilde ele almıştır. Hindistan-İran arasındaki karşılıklı işbirliklerini sona erdirmemelerini sağlayan ve İran'a karşı katı yaptırımların uygulandığı dönemde bile ilişkilerini sürdürmeye iten çıkarlardan kaynaklanmaktadır.

1.3 Hipotez

Asya'nın iki büyük gücü olan İran ve Hindistan arasındaki çağdaş siyasi ve ekonomik ilişkiler, özellikle 1979'da İran'da yaşanan İslam devriminden sonra çeşitli yerel, bölgesel ve uluslararası unsurlardan etkilenmektedir. Hindistan'ın bölgesel ve küresel etkileşimlerdeki ekonomik ve siyasi gücünün giderek artması ve bazı İranlı karar vericilerin tutumunda her iki ülkenin stratejik ilişki çerçevesinde yeni bir ilişki düzeyi planlamasına ve sürdürmesine neden olmuştur. Hindistan-İran ilişkileri son yıllarda enerji güvenliği, nükleer program, Hindistan-Amerika ilişkileri ve Afganistan'daki gelişmeler gibi birçok değişime uğradı. Bu gelişmeler, bir yandan birçok sınırlamayı, diğer yandan iki ülke arasındaki ikili ilişkilerin genişletilmesi için birçok fırsat yarattı. Hindistan ve İran güçlü köklere sahip tarihi ve kültürel ilişkileri paylaşıyor ve her iki ülke de Amerika'nın tek kutuplu sistemine karşı dengeli ve çok kutuplu bir güç sistemden yanadır. Diğer ülkeler arasında siyasi, ekonomik ve ulaşım işbirliklerinin yolunun açıldığı belirtilmelidir. Hipotez, ortak çıkarların ve karşılıklı kırılganlıkların, ekonomi ve güvenlik alanlarında ikili işbirliği kapasitelerini güçlendirdiğidir. Ancak Hindistan ile Amerika, Hindistan ile İsrail arasındaki stratejik ilişkiler ve uluslararası sistemdeki güç yapısına ilişkin ortak bir vizyon eksikliği nedeniyle iki ülke arasında stratejik bir ilişkinin oluşması zor görünmektedir. Bu nedenle Hindistan-İran ilişkileri küresel aktör ve bölgesel faktörlerden dolayı ilişkilerini istedikleri konuma taşıyamadılar. Her bir faktörün etkisinin kapsamı birbirinden farklı olsa da, iki devlet arasındaki ilişkiler bir dizi önemli faktörden etkilenmiştir. Hindistan-İran ilişkilerinde kültürel ortaklıklar, bölgesel sorunlar, ekonomik sorunlar ve enerji güvenliği en

önemli güçlendirici faktörler olarak kabul ediliyor. Bu çalışmanın dayandığı birkaç hipotez vardır:

- Hindistan ve İran arasındaki siyasi, ekonomik ve diplomatik ilişkiler küresel ve bölgesel faktörler tarafından etkilenmektedir.
- Hindistan ve İran ilişkilerinin doğası, enerji sektöründe işbirliğine bağlıdır.

Yapısal realizm teorisine göre devletler ne kadar gücünü artırırsa uluslararası sisteme kendini o kadar güçlü ve güvende hisseder. Dolaysıyla devletler güçlerini en yüksek seviyeye çıkartmalı ki kendini uluslararası sistemde daha fazla güvende hissetsin. Devletler gücünü en yüksek seviyeye artırdığında karşı taraf onun tam niyetini bilmeye bilir. Kendini savunmak için de artırmış olabilir ya da karşı devlete saldırmak için de artırmış olabilir. Dolaysıyla devletler bunu bilmediği için bu güvenlik ikilemine neden olur. Bu nedenle bir devlet gücünü kendisine yetecek kadar artırmalı diyor. Bazı konularda iş birliği yapabilir anlayışını savunmaktadır. Bu teoriden yolla çıkarak Hindistan-İran ilişkilerine bakacak olursak Hindistan bölgede ve uluslararası arenada özellikle Pakistan ve Çine karşı gücünü artırmak ister. Bunun için İran konumu nedeniyle iyi bir alternatiftir. Hindistan'ın bölgede güç dengesini kurumak ve varlığını hissetmektir. İran'da ayni şekilde bölgede güçlü ve güvende olmak ister. Dolaysıyla Hindistan'dan Askeri ve savunma konusunda işbirliği yapmak istedi. Fakat Hindistan-ABD ve İsrail ilişkiler nedeniyle İran olan ilişkisini etkiledi. Hindistan-İran ilişkilerinde ABD ve İsrail faktörünün etkili olduğunu özellikle Askeri, savunma ve sanayi işbirliği konusunda, enerji konusunda olduğu gibi benzer bir işbirliği yaptığını görememekteyiz. Fakat enerji güvenliği, ulaşım ve güvenlik konusunda işbirliği yaptığını görmekteyiz.

1.4 Araştırma Yöntemi

Çalışmanın yöntemi tarihsel, tanımlayıcı ve analitik olmuştur. Çalışma, öncelikle ikincil veri kaynaklarına dayanmaktadır. Bununla birlikte veriler, başta Hindistan Dışişleri Bakanlığı ve İran olmak üzere her iki ülkede yayınlanan hükümet raporları, Tahran ve Yeni Delhi'deki İran ve Hint büyükelçiliklerinin raporlarını ve açıklamalarını içermektedir. ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan raporlar

ve beyanları içermektedir. UNSC, IAEA, hem özel hem de hükümet başta olmak üzere çeşitli araştırma enstitülerinin raporları ve politika çalışmaları belgeleri, özellikle IDSA, IPIS, Kongre Araştırmalarını içermektedir. Ayrıca uzmanlar tarafından yazılan kitapları da içerir, saygın dergilerde yayınlanan araştırma makaleler, gazeteler, Hindistan ve yurt dışında yayınlanan dergiler, Hindustan Times, New York Times, Washington Post, Tehran Times, Mehar News, Iran Daily vb. içermektedir.

1.5 Kavramsal Çerçeve

Uluslararası ilişkiler teorilerinde dünya düzeni ve büyük güçler arasındaki ilişkiler, Hindistan-İran ilişkileri söz konusu olduğu sürece göz ardı edilemez; bu nedenle iki devletin dış politikaları dünya düzeniyle ortak yaşıyor. Ayrıca araştırma, Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail gibi dolaylı rol oyuncularının Hindistan-İran ilişkilerinin genişlemesinde nasıl başlıca önleyici faktörleri oluşturduğunu göstermektedir. Hindistan'ın ekonomik ilerlemesi ve iki devletin ilişkilerinde hayati öneme sahip olabilecek enerji güvencesi ihtiyacı göz önüne alındığında, güçlendirici faktörler arasında en önemli ekonomik faktörün enerji güvenliği olması dikkat çekicidir. Başka bir deyişle, araştırma, ekonomik ve ticari değişimler gibi objektif göstergeler temelinde ilişkileri analiz etmeye çalışır. Bu nedenle, bazı analistlerin araştırmayı gerçekçi bulması ve araştırmanın teorik yapısını analitik olandan farklılaştırması şaşırtıcı olmamalıdır. Hindistan ve İran ilişkileri, yüzyıllar boyu süren etkileşim yoluyla geliştirilen eski bağlantılara ve karşılıklı anlayışa dayanmasına rağmen ancak iki ülke, özellikle küresel siyasetin ve yapısının değişen doğası nedeniyle ikili ilişkilerini uzun vadeli ortaklığa ve tam potansiyeline geliştiremedi. Yapısal realist teori çerçevesinde, Hindistan ve İran ilişkilerini incelemek ve anlamak için uygulanabilir. Yapısal realist teori çalışmanın temeli olarak, küresel olayların karşılıklı anlayışlarını nasıl etkilediği ve bunun yerine, diğerine güvenmenin zorlaştığı bir güven açığının nasıl olduğu araştırılmaya çalışılmıştır. Teorinin ana vurgusu, uluslararası sistemin yapısı, ülkeler, süreklilikler ve sistemdeki değişimlerdir. Yapısal realistler, uluslararası siyaseti uluslararası sistemin anarşik yapısı çerçevesinde açıklamayı tercih eder. Anarşik koşullarda, ülkelerin davranışlarını küresel düzeyde düzenlemek için küresel bir otorite veya hükümet olmadığı için bir ülkenin diğerine saldırmayacağına dair bir güvence yoktur. Bu nedenle her ülke, ulusal güvenliği sağlamak için gücünü

artırmaya çalışır. Yapısal realizm teorisi, bir ülkenin liderliğinin, devlet sisteminin yapısının ve dış politikasının yürütülmesinde ne yapmaları gerektiğini belirleyen determinist mantığının rehinesi olduğunu iddia eder. Sistemin yapısından bağımsız dış politika yapımına yer olmadığına karar verdiler. On yıllar boyunca Hindistan-İran ilişkileri, bölgesel ve küresel düzeyde meydana gelen değişikliklerden uzak kalmadı. Bölgesel siyasetin jeopolitikten jeoekonomiye dönüşümünü göz önünde bulundurarak her iki ülke de gelecekteki güç yapısında olumlu bir denge sağlamak için uyumlarını yeniden ayarlama sürecindedir. Hindistan ve İran ilişkisinin yapısal perspektiften yorumlanmasıyla ilgili olarak her iki ülke de kendi bölgelerinde yirmi birinci yüzyılın yükselen güçleri olarak kabul edilebilir.

1.6 Yapısal Realizm(Neo-Realizm) Yaklaşımı

E.H Carr ve Hans Morgenthau gibi realist teorinin ilk düşünürleri, küresel siyaset modelini insan doğası temelinde ve tüm ülkelerin kendi çıkarlarına sahip olduklarını ve kanunsuz dünya düzeninde hayatta kalabilmek için gücü ve güvenliği artırmaya çalıştıklarını savunuyorlar. Her bir devletin güvenliğini en üst düzeye çıkarmak için ülkeler arasındaki her türlü işbirliğini işlevsel olarak yorumlarlar[19].

Realist teorinin temel varsayımı, ülkelerin diğer ülkelerle ilişkilerini anarşik bir uluslararası sistem içinde yürütmeleridir. Ülkeler arasında ticareti düzenlemek ve düzeni sağlamak için küresel bir otorite veya hükümet yoktur. Diğer ülkeler eşit değildir ve devletlerarasında bir güç hiyerarşisi vardır. En önemli ülkeler, dünyanın diğer ülkeleri için egemen olan ve kuralları belirleyen büyük güçlerdir. Bu nedenle dış politikanın temel amacı, bir ülkenin çıkarlarını küresel politikada korumak ve savunmaktır. Böyle bir senaryoda, bir ülkenin dış politikasının temel amacı milli güvenlik ve hayatta kalmaktır. Ülkeler arasındaki anlaşmaların uygulanması, bir ülkenin ulusal çıkarlarına tabidir. Her ülke, önemli ulusal çıkarlarla çatışırsa uluslararası yükümlülüklerinden ödün vermeye hazırdır[20]. Morgenthau'nun dediği gibi: “Güç mücadelesi, zaman ve mekân açısından evrenseldir ve yadsınamaz bir

[19] Laxmi Sharma, **Indian foreign policy challenges & opportunity in 21st century**, Prateeksha Publications, Jaipur, 2010, s.4.
[20] Robert Jackson-Georg Sorensen, **Introduction to International Relations: Theories and Approaches**, Oxford University Press, London, 2006, s.69.

deneyim gerçeğidir. Tarih boyunca, sosyal, ekonomik ve siyasi koşullardan bağımsız olarak devletlerin iktidar mücadelesinde birbirleriyle mücadele ettiği inkâr edilemez. "[21]

Neo-realistler veya yapısal realistler ise ülkeler arasındaki ilişkilerin doğasını belirleyen şeyin insan doğası değil, uluslararası sistemin yapısı olduğunu iddia ederler. Bu nedenle teorinin ana odağı, uluslararası sistemin yapısı, etkileşimli birimleri (ülkeler) ve sistemin devamlılıkları ve değişimleridir. Neo-realist teori, küresel siyaseti uluslararası sistemin anarşik yapısı çerçevesinde açıklamayı tercih etmektedir. Anarşik durumda, ülkelerin davranışlarını küresel düzeyde düzenleyen küresel bir otorite veya hükümet olmadığından, bir ülkenin diğerine saldırmayacağının garantisi yoktur. Bu nedenle her devlet, ulusal güvenliğini sağlamak için gücünü artırmaya çalışır. Neo-realistler, bir ülkenin liderliğinin, devlet sisteminin yapısının tutsağı olduğunu ve dış politikalarını yürütürken ne yapmaları gerektiğini belirleyen deterministtik mantığını savunuyorlar. Sistemin yapısından bağımsız dış politika yapımına yer olmadığını savundular.[22]

Yapısal realizmin kuramın çalışmanın temel alınması, küresel olayların karşılıklı anlayışlarını nasıl etkilediği ve bunun yerine diğerine güvenmenin zorlaştığı bir güven açığını nasıl getirdiği araştırılmaya çalışıldı. Teorinin ana vurgusu, uluslararası sistemin yapısı, ülkeler, süreklilikler ve sistemdeki değişimlerdir. Yapısal realizm kamptan akademisyenler, ittifakları yükselen güçleri veya tehditleri dengelemek için bir araya getirme yeteneğinin bir aracı olarak görme eğilimindeyken, Klasik realizm ilkelere bağlı olanlar ittifakları yeni güç elde etmenin bir aracı olarak algılar. Yapısal realizm, devletlerin belirli kurumlara yönelik davranışlarını analiz etmektedir. Yapısal realizmin en önemli fark, devlet davranışının belirleyicileridir. Hindistan-İran ilişkilerinde karar vericilerin ne kadar etkili olduğunu bariz bir şekilde bu tez açıklamaktadır. Klasik realizmin temel argümanı insan doğasını kötü olduğunu ve bencil olduğunu ifade ederler. Dolaysıyla Klasik realizmde her devlet politikasını insanın doğasına ve davranışlarına göre açıklar. Fakat Yapısal realizm insanın doğasını kötü olduğunu ve devletlerin buna göre politika yürütmesini yetersiz buluyor.

[21] Hans Morgenthau, Kenneth Thompson, David Clinton, **Politics among Nations**, Kalyani Publishers, New York, 2007, s. 18.
[22] Morgenthau, a.g.e, s. 86.

Devletlerin sadece insanların doğası ve davranış biçimi ile politika gözlemleyemediğini ifade eder. Yapısal realizmde önemli olan uluslararası sistemde devletlerin kapladığı alan güç ve elde ettiği güçtür. Dolaysıyla devlet ne kadar güçlüsüyse askeri gücü ne kadar fazla ise devlet o kadar güçlüdür anlayışından yanadır. Yapısal realizm ikiye ayrılır:

Saldırgan realizm: Devletler ne kadar gücünü artırırsa uluslararası sisteme kendini o kadar güçlü ve güvende hisseder. Dolaysıyla devletler güçlerini en yüksek seviyeye çıkartmalı ki kendini uluslararası sistemde daha fazla güvende hissetsin. Bu teoriden yolla çıkarak Hindistan-İran ilişkilerine bakacak olursak Hindistan bölgede ve uluslararası arenada özellikle Pakistan ve Çine karşı gücünü artırmak ister. Dolaysıyla Hindistan enerjiye ve pazara ihtiyacı duymaktadır. Bunun için en iyi alternatif İran'ı görmektedir.

Savunmacı realizm: Devletler gücünü en yüksek seviyeye artırdığında karşı taraf onun tam niyetini bilmeye bilir. Kendini savunmak için de artırmış olabilir ya da karşı devlete saldırmak için de artırmış olabilir. Dolaysıyla devletler bunu bilmediği için bu güvenlik ikilemine neden olur. Bu nedenle bir devlet gücünü kendisine yetecek kadar artırmalı diyor. Bazı konularda iş birliği yapabilir anlayışını savunmaktadır. Buradan da yolla çıkarak Hindistan-İran İlişkilerinde enerji güvenliği, ulaşım ve güvenlik konusunda işbirliği yaptığını görmekteyiz.[23]

Fakat Hindistan-İran ilişkilerinde ABD ve İsrail faktörünün etkili olduğunu özellikle Askeri, savunma ve sanayi işbirliği konusunda, enerji konusunda olduğu gibi benzer bir işbirliği yaptığını görememekteyiz. Bu Tez diğer uluslararası ilişkiler teorilerini yetersiz gördüğü için yapısal realizme göre açıklamaktadır. Hindistan-İran ilişkileri sadece insan doğası ile açıklanamaz dolaysıyla uluslararası sistemde Hindistan'ın ve İran'ın kapladığı alana ve güce de bakmamız gerekiyor.

Hindistan ve İran arasındaki ilişkiler geniş kapsamlı ve çok boyutludur. İki devlet, birbirlerine sunacak çok şeyleri olduğunu kabul etti ve bir dizi kilit alanda işbirliğini genişletmek için harekete geçti. Güvenlik ve Savunma İşbirliği: Yeni Delhi

[23] Manuela Spindler, **International Relations: A Self-Study Guide to Theory**, Barbara Budrich Publishers, Toronto, 2013, s. 123.

Deklarasyonu'nun en önemli hükümlerinden biri, iki ülke arasındaki savunma işbirliğini önemli ölçüde geliştirmeyi amaçlıyordu. Fakat küresel aktörler ve bölgesel faktörler nedeniyle güvenlik ve savuma konusunda diğer alanlarda olduğu gibi bir ilerleme kayıt edilmedi.

İran'la olan bağlar aynı zamanda Hindistan'a Çin'in Asya'daki artan varlığına karşı koymada ve Hindistan'ın bölgesel etkisini artırmada bir miktar avantaj sağlıyor. Bu, belki de en çok Yeni Delhi'nin İran'ın Çabahar limanını açmak için Tahran ile birlikte çalıştığı Hint Okyanusu boyunca belirgindir. Bu işbirliği, şüphesiz Pakistan'ın Gwadar limanının açılmasını teşvik eden devasa Çin yatırımına karşı koymada Hindistan'ın çıkarlarını temsil ediyor. Hindistan tarafından "Çin'in bölgedeki Hint ve Amerikan donanmalarının askeri faaliyetlerinin yanı sıra hiper-stratejik deniz bağlantıları üzerinde gözetim uygulayabileceği bir dinleme noktası olarak kabul edilir. Çin gemileri ve denizaltıları için bir üs Gwadar limanında olması Hindistan güvenliğine doğrudan bir tehdit. İran'ın Afganistan sınırı boyunca altyapıya yönelik Çabahar ve Hindistan yatırımlarının geliştirilmesi, Pakistan'ın etkisine karşı koymaya yardımcı olmak için İran'ın ve en azından teorik olarak Afganistan'daki Hindistan nüfuzunu artırabilir. Ayrıca, daha fazla bölgesel istikrar ve güç dengesi, kaynakların güvenli bir şekilde satın alınması ve taşınması ile enerji konularında işbirliği ve diyalog olasılığını artırarak dolaylı olarak Hindistan'ın enerji güvenliğini artıracaktır.[24]

Hindistan ve İran ilişkilerinin yapısal perspektiften yorumlanmasına gelince, her iki ülke de kendi bölgelerinde yirmi birinci yüzyılın yükselen güçleri olarak kabul edilmektedir. Her iki ülke yirmi birinci yüzyılın başında, özellikle de 11 Eylül sonrası dönemde bölgede yaşanan değişiklikler nedeniyle kendi bölgelerinde büyük bir etkiye sahiptir. Geniş toprakları, gelişmekte olan ülkelerin lideri olarak geçmiş tecrübesi, hızlı ekonomik büyümesi ve diğer ülkelerle özellikle Amerika Birleşik Devletleri ile dostane ilişkiler geliştiren Hindistan, dünya siyasetinde yeni umut verici güç olarak karşımıza çıkıyor. Hindistan, G7'deki katılımından G-15 uluslarının çekirdek grubuna doğru ilerledi ve odağını çevre koruma, sürdürülebilir kalkınma, insan haklarının teşviki ve korunması ve demokrasinin teşviki gibi küresel konulara kaydırdı. Öte

[24] Morteza Nourmohammadi, *A Review of the Relations between Iran and India: From a Strategic Perspective*, **Islamic Political Thought**, Cilt: VI, Sayı: 1, 2019, s. 105-115.

yandan İran, bölgesel istikrarsızlık ve Afganistan'daki iki yakın düşmanı Taliban ile Irak'taki Saddam Hüseyin rejiminin ortadan kaldırılması nedeniyle stratejik öneminde de artış yaşadı. Ayrıca İran, Hindistan gibi diğer ülkelerle özellikle Güney Asya, Orta Asya ve Avrupa bölgelerinde ilişkilerini geliştirerek etki alanını genişleterek küresel düzeyde varlığını artırmanın yollarını arıyor. Bununla birlikte, küresel düzeyde yeni güçler olarak ortaya çıkmalarının önünde pek çok engel var. Hindistan için, dev Çin ekonomisi ve endüstriyel kalkınma, bir güvenlik sorunu olarak Pakistan ve Afganistan'ın yanı sıra ABD ve İran ile ilişkilerini yönetme ve hızla yükselen enerji talepleri gibi sorunlar var. İran'ın ise ABD, İsrail ve rekabetçi Suudi Arabistan ile düşmanca ilişkileri ve bölgedeki istikrarsızlığın ardından karşı karşıya kaldığı güvenlik sorunları, öte yandan uluslararası yaptırımlar nedeniyle uluslararası tecrit gibi sorunları var. Böyle bir senaryoda, Hindistan ve İran ilişkilerinin değişen doğasını ve gelecekteki beklentilerini incelemek için bir girişimde bulundular: İki ülkenin ulusal çıkarlarını gerçekleştirmelerine yardımcı olmak için ikili ilişkilerini geliştirmeye yönelik stratejiler geliştirmek.[25]

1.7 Literatür incelemesi

Hindistan-İran ilişkileri ile ilgili yayınların çoğu Hindistan ile İran arasındaki tarihi, kültürel ve sosyal ilişkilere odaklanıyor. 1997'den 2012'ye kadar geçen on beş yılda Hindistan-İran ilişkilerine dair kapsamlı bir yayın bulamıyoruz ve iki devlet ilişkilerinin iniş çıkışlarını ve çeşitli yönlerini böyle bir hipotezle ifade edecek tamamen açıklayacak kaynak bulunmamaktadır. Bu nedenle araştırma, Hindistan-İran ilişkilerinde dış faktörlerin etkinliğini inceleyip bu süreç içinde nasıl bir ilişki yürüttüklerini sunmaya çalışmaktadır. Bu nedenle, konuyla ilgili kitap, dergi, röportaj, makale ve web sitelerine atıfta bulunmaya çalışılmıştır.

- "İran ve Hindistan'ın Orta Asya'daki İşbirliği" makale, Orta Asya ve Afganistan'ın kesişme noktasında olduğu için İran'ın stratejik önemini vurguluyor. Bu makale, İran'ın Hindistan'ın Çabahar Limanı üzerinden Orta Asya ve Afganistan'a erişimini sağlamadaki önemini incelemiştir. Makale çok

[25] Detlef Nolte, "*How to compare regional powers: analytical concepts and research topics*", **German Institute of Global and area Studies**, Helsinki, 2007, s. 3-24.

yardımcı olmakla birlikte, geçiş yolunun her iki ülke için de yalnızca ikili ilişkilerini güçlendirmek için değil, aynı zamanda bölgesel barış, istikrar, kalkınma ve güvenlik sağlamak için yararlanacağı yeni yollar hakkında daha ayrıntılı tartışmaya ihtiyaç duymaktadır.[26]

- "İran-Pakistan-Hindistan Doğalgaz Boru Hattı: Enerji ve Siyasetin Kesişimi" adlı makale, çok konuşulan İran-Pakistan-Hindistan Gaz-Boru Hattı hakkında ayrıntılı bilgi sağlıyor. Makale tarihsel arka planla başlıyor ve ardından Hindistan'ın enerji ihtiyaçları ve uluslararası diplomatik ortam bağlamında faydaları ve sakıncaları analiz ediyor. Makale aynı anda IPI gaz boru hattının hem enerji hem de güvenlik konularına odaklanmaktadır. Şüphesiz makale aydınlatıcıdır ancak özellikle ABD'nin proje konusundaki tutumu ve İran ile ilişkilerini göz ardı etmektedir.[27]
- "İran ve Hindistan İlişkileri: Yeniden Etkileşim İhtiyacı" adlı makale, İran'ın dış politikasını özellikle dünya siyasetine ve İran ve Hindistan ilişkilerine yansıması açısından eleştirel bir şekilde incelemektedir. Yazar, İran'ın, çağdaş ilişkilerin doğasını yanlış anladığı için Hindistan'la ilişkiye geçmekte başarısız olduğunu savunuyor. Ancak İran'ın, Orta Asya'nın kesişme noktasında olması ve Hindistan için Orta Asya ve Afganistan'a önemli bir erişim yolu sağlayabilmesi nedeniyle Hindistan için büyük önem arz etmektedir. Makale büyük bir çalışma ile yazılmıştır, ancak yazarın İran'ın Hindistan'la ilişkiye geçmekte başarısız olduğu iddiası kabul edilemez çünkü her iki ülke de bu kadar büyük bir baskı altında bile ikili ilişkilerini sürdürmüş ve birbirleriyle olan ilişkilerini hiç kesmemişlerdir.[28]
- "Hindistan-İran İlişkilerinde Amerikan Gölgesi" makalesi, ABD'nin Hindistan ve İran ilişkilerindeki rolünü inceliyor ve Hindistan'ı farklı konularda İran ile ilgili belirli bir tavır almaya iten şeyin yalnızca ABD baskısı olup olmadığını bulmaya çalışıyor. Makale, IPI doğalgaz boru hattı projesi, Hindistan'ın Uluslararası Atom Enerjisi Kurumundaki oylaması ve Asya Takas Birliği ile ilgili yönergeler gibi üç önemli durumda ABD'nin rolünü incelemeye çalıştı.

---

[26] Mahmoud Balooch, "*Iran and India's Cooperation in Central Asia*", **The China and Eurasia Forum**, Cilt: VII, Sayı: 3, 2009, s.25, 29.
[27] David Temple, "*The Iran-Pakistan-India Gas Pipeline: The Intersection of energy and politics*", **Institute of Peace and Conflict Studies**, 2007, s. 6-26.
[28] Mahnaz Zahirinejad, "*Iran and India: The Need for Constructive Re-engagement*", **Strategic Analysis**, Cilt: XXXVII, Sayı: 1, 2013, s. 29-33.

Yazar, İran'a karşı tavır alması için Hindistan üzerinde yoğun ABD baskısının varlığını bildirdi, ancak bunun tek faktör olmadığını, ancak asıl meselenin ikisi arasındaki bu konularda karşılıklı fikir birliği olduğunu savunuyor. Yazar, makalenin tamamını gözden geçirerek hiç şüphesiz Hindistan'ın pozisyonunu açıklamaya çalışıyor, ancak makale gerçeklikten uzak ve ABD'nin İran'ı Hindistan'da yan sıraya koymak için kullandığı Sivil Nükleer Anlaşması sürecini ihmal ediyor.[29]

- "Hindistan ve İran ilişkileri: Çağdaş İlişkiler Üzerine Bir Değerlendirme." Bu kitapta özellikle 11 Eylül sonrası dönemde Hindistan ve İran ikili ilişkilerinin değişen doğasını ve ABD, İsrail, Pakistan, Çin, Afganistan ve Orta Asya gibi çeşitli diğer faktörlerin etkisini vurgulamak için bir girişimde bulunulmuştur. Kitap, Hindistan ve İran ilişkilerinin farklı alanlarında uzmanlar tarafından yazılan farklı araştırma makalelerinin derlemesidir ve bölgeye yeni gelenler için bir aydınlanma kaynağıdır. Ancak kitap, Hindistan ve İran ilişkilerinin sorunlarını yalnızca 2009 yılına kadar analiz etti ve kitabı daha kavrayışlı hale getirmek için her iki ülke nezdinde çıkarların ve zorlukların daha derin analizini yapması gerekiyor.[30]
- "Batı Asya ve Hindistan: Perspektifi Değiştirmek" adlı kitap, Batı Asya bölgesinin Hindistan için önemini vurgulamaya ve Hindistan'ın bölgenin önemli veya önemli ülkeleriyle ilişkilerinin izini sürmeye çalışmaktadır. Afganistan ve Orta Asya gibi her iki ülke için stratejik olarak önemli olan bölgeleri vurgulamaktadır. Hindistan-İsrail arasındaki dostane ilişkilerin gelişmesine gelince Hindistan ve İsrail'i birbirine yaklaşmaya zorlayan şeyin SSCB'nin çöküşü ve Körfez Savaşı'nın patlak vermesi olduğunu söylüyor. Aynı zamanda Hindistan ve İran ilişkilerindeki engellerle, özellikle de İsrail'in rolüyle ilgilenmiyor.[31]
- "İran ile Yeniden İlişki Kurmak" Hindistan ve ABD sivil nükleer anlaşmasının imzalanmasının ardından Hindistan ve İran ilişkilerinin doğasını tartışıyor. Makalesinde bir yandan İran'la ilişkilerinde Hindistan'ın tavrındaki değişimleri, diğer yandan da ABD ile artan ilişkilerini analiz ediyor.

[29] Uma Purushothaman, "*American Shadow over India-Iran Relations*", **Strategic Analysis**, Cilt: XXXVI, Sayı: 6, Kerala, 2012, s. 899-910.
[30] Alam, a.g.e, s.135-170.
[31] Naaz, a.g.m, s. 1911-1926.

Hindistan'ın İran'la ilgili konularda şüphesiz birçok kez ABD'nin yanında yer aldığını, ancak Hindistan ile İran arasındaki ilişkilerin bitmediğini veya kapanmadığını, ancak etkileşimlerini sürdürdüklerini ve anlayışlarını geliştirmeye devam ettiklerini söylüyor. Ancak yazar, İran ile özellikle savunma sektörü ve IPI doğalgaz boru hattı konusunda ilişkisini geliştirmediği için Hindistan üzerinde sürekli artan ABD etkisini ihmal etmiş. Yazar ayrıca Hindistan'ın Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerini geliştirmeye olan ilgisini de ihmal etmiş. Bu Hindistan ve İran ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir rol oynayacak.[32]

- "Hindistan ve İran: Jeopolitik ve Jeostratejik Ortaklar" adlı makalede Hindistan ve İran ilişkilerinin özellikle liberalleşmiş dünya ekonomisindeki önemini açıklıyor. Yazar, Hindistan ve İran arasındaki sadece hidrokarbon sektöründe değil, aynı zamanda karşılıklı işbirliğini Afganistan ve Orta Asya ülkeleri gibi diğer alanlara genişletme açısından da fırsatlara ve ekonomik bağlara dikkat çekiyor. Yazar, ikisi arasındaki ilişkinin her iki ülkeye şuanda karşı karşıya oldukları enerji güvenliği, pazara erişim eksikliği ve gelişmiş teknoloji, işsizlik, eğitim, yoksulluk vb. önemli sorunlarının çoğunu çözmek için kaynak sağlayacağını savunuyor. İkili ilişkilerini geliştirmede engel oluşturan dış güçlerin müdahalesi olduğunu, ancak her iki ülkenin de kendi iyilikleri için eylemlerini sürdürmeye kararlı olması gerektiğini ekledi. Şüphesiz yazar, Hindistan ve İran'ın karşılıklı işbirliğinin farklı alanlarının derinlemesine bir analizini sundu, ancak aynı zamanda, Hindistan'ın İran'daki çıkarlarından çok daha önemli olan ABD ile ilişkilerini geliştirmedeki ulusal çıkarını da ihmal etti. Hindistan-ABD ilişkileri, Hindistan ve İran ilişkilerinin doğasını belirleyecek.[33]

[32] Gulshan Dietl,"*Debate: Complexities of India's Engagement with Iran*", **Indian Foreign Affairs Journal**, Cilt: VII, Sayı: 4, 2012, s. 368, 377.
[33] Mohammad Soltaninejad, "*Iran–India Relations*", **India Quarterly**, Cilt: LXXIII, Sayı: 1, 2017, s. 21-35.

2. HİNDİSTAN-İRAN DİPLOMATİK VE SİYASİ İLİŞKİLERİ

Her ülkenin dış ilişkileri, bir ülkenin politika yapımcıları tarafından dünya siyasetindeki ulusal çıkarlarını korumak için kullanılan stratejiler tarafından belirlenir. Bu ilkeye dayanarak, dış politika yaklaşımları ve araçları, diğer ülkelerle barışçıl ikili ve çok taraflı ilişkiler geliştirmek için stratejik olarak kullanılmaktadır. İran'ın Hindistan için önemi ve alaka düzeyi çok önemlidir. Özellikle İran'ın coğrafi konumu, devasa enerji kaynakları, Orta Asya ülkelerine ve Afganistana açılan bir kapıdır. Güneyde İran, Umman Körfezi ve dünyanın en büyük enerji ihracat merkezi olan Basra Körfezi ile sınırını paylaşıyor. Kuzeyde Hazar Denizi, Ermenistan, Azerbaycan ve Türkmenistan ile sınırı vardır. Doğusunda Afganistan ve Pakistan gibi ülkelerle sınırları paylaşıyor. İran'ın Kuzey Batı tarafında Irak ve Türkiye var. Dolayısıyla, İran'ı Batı Asya bölgesinde önemli bir güç rolünü oynamaya iten İran'ın coğrafi konumudur. ABD'nin 2001'de Afganistan'a ve 2003'te Irak'a silahlı müdahalesi sonrasında İran'ın coğrafi konumunun önemi arttı.[34]

İran sadece muazzam petrol ve gaz kaynaklarını ihraç etmek için önemli pazarlara ihtiyaç duymuyor aynı zamanda petrol ve gaz endüstrisini, ekonomisini, eğitimini, sağlığını, teknolojisini ve istihdamını geliştirmek için büyük yatırımlara ihtiyaç duyuyor. İran, uluslararası izolasyonunun ve ekonomik yaptırımlarının kesiştiği noktada diğer ülkelerle, özellikle Hindistan ile samimi ilişkilerin öneminin farkındaydı. Hindistan, İran ham petrolü için üçüncü büyük gelişen pazarı sağlıyor. Yaptırımlar döneminde pek çok gerekli emtia gıda maddesi, pirinç, ilaç, demir, çelik, kumaş, iplik ve çay, organik / inorganik, tarımsal, kimyasallar, kauçuktan üretilmiş ürünler, teknolojiye erişimi Hindistan'dan sağlamak daha kolaydı. Ayrıca Hindistan'da Orta sınıfı için ucuz ve yüksek kaliteli eğitim fırsatları mevcuttur. Savunma sektöründe de İran, savunma sektörünü modernize etmek için Hindistan'dan önemli yardımlar alıyor. Hindistan, yukarıda belirtilen alanlarda oldukça önemli bir rol oynayabilir. 1947'den beri Hintli politika yapıcılar, İran'ın Hindistan için stratejik önemini göz önünde bulunduruyorlar. Cevahirlal Nehru, bağımsızlıktan önce, İran petrol sahalarını

[34] Mahwish Hafeez," *India-Iran Relations: Challenges and Opportunities*", **Strategic Studies**, Cilt: XXXIX, Sayı: 3, 2019, s. 23, 24.

güvence altına almak için 1941'de İran'ın Anglo-Sovyet işgali sırasında, Rus güçlerinin İran'dan çekilmesini destekliyordu.[35]

Bu nedenle Hindistan ile İran arasındaki ilişki, karşılıklı ve uzun vadeli stratejik bir ilişki geliştirmek için çok güçlü bir temel oluşturabilen çıkarlara dayanmaktadır. Hindistan ve İran dünya siyasetinde önemli ve gelişmekte olan bölgesel güçlerdir. Her ikisi de Dünya siyasetinde aktif ve baskın bir küresel güç olmayı dört gözle bekliyorlar.[36] Hindistan kalıcı üyelik sağlayarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi yapısında değişiklik getirme talebini güçlü ve sürekli olarak artırmaktadır. Bu nedenle her zaman diğer ülkelerden, özellikle Müslüman ülkelerden ve Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Rusya, Fransa, Çin gibi büyük güçlerden destek alabileceği fırsatlar aramaktadır. İran, Amerika Birleşik Devletleri silahlı müdahalesi sonucunda 2001'de Afganistan'da ve ardından 2003'te Irak'ta iki radikal ve güçlü rakibinden (Taliban ve Sadam Hussain) kurtuldu. Şimdi Batı Asya bölgesinin tamamında daha güçlü bir güç haline geldi. Dahası, İran dünya siyasetindeki konumunu daha da güçlendirmek için nükleer silahları elde etmeyi dört gözle bekliyor. Özetle, hem Hindistan hem de İran için ikili ilişkilerini güçlendirmek için güçlü teşviklerin var olduğu sonucuna varabiliriz. Hindistan-İran ilişkileri için böylesine olumlu bir ortam var.[37]

2.1 İslam Devrimi Sonrası Hindistan-İran İlişkileri

1979 yılındaki İran Devrimi, İranlıların Batılı güçlerin sahasından çıkmasına yol açtığı için iki ulus arasında bir değişim dönemi olarak kuruldu. Hindistan'ın önemli bir oyuncu olduğu Bağlantısızlar Hareketi ile İran'ın yakınlığı her iki ülkeyi de birbirine yakınlaştırdı. Hindistan, İran Devrimi'ni memnuniyetle karşıladı ve bu iki ülke arasındaki atılan önemli bir adımdı. Bu dönemde iki ülke özellikle enerji alanında önemli ekonomik bağlar kurdu. 1979 İran Devrimi, İran'ın sosyoekonomik ve siyasi sisteminin tüm yapısını taban tabana değiştirdi. Onlarca yıllık monarşiyi yıktı ve yerine

[35] Sisakht, a.g.t, s. 196, 197
[36] Shireen T. Hunter, **Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order**, Praeger, California, 2010, s. 9.
[37] David Scott, **Handbook of India's International Relations**, Routledge, London, 2011, s. 276, 281.

Ayetullah Humeyni'nin[38] önderliğinde teokrasiyi getirdi. 1979 İran Devrimi küresel siyaset, gerilimler, belirsizlikler ve yerel-bölgesel ve uluslararası düzeyde çatışmalar üzerinde çok yönlü bir etkiye sahipti. İran'ın kutuplaşmış iç politikaları, Irak'la savaş, rehine krizi, İran ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki diplomatik ilişkilerin kopması ve ekonomik ilişkiler, 1979 İran devriminin sonuçlarından bazılarıydı. Devrim sonrası İran, dış politikası için yeni hedef ve ilkeleri benimsedi.[39] Bunların en önemlileri, diğer ülkelere "Devrim İhracatı" ve gelişmekte olan ülkelerin bağlantısızlar politikasına oldukça benzeyen "Ne Doğu Ne Batı" politikalarıdır. Her iki politika da krizi İran için olduğu kadar uluslararası düzeyde de derinleştirdi. Devrim, Tahran'daki Amerikan büyükelçiliğini ele geçirdiğinde ve personelini 444 gün rehin tuttuğunda, oluşum aşamalarında sadece sekiz aylıktı. Devrimin lideri Seyyid Ruhollah Humeyni başlangıçta rehin almayı bir politika aracı olarak desteklemedi. Ancak, eyleme yönelik kitlesel halk desteğini fark ettiğinde, radikal eylemi destekledi.[40]ABD-İran ilişkileri zaten kötüydü ancak ABD büyükelçiliğini ele geçirme eylemi ilişkilerini daha da kötüleştirdi. İran, devrimci duyguyu diğer ülkelere yaymak için medyayı devrimci zaferini vurgulamak için kullandı.[41] Bu, nihayetinde 1980'den 1988'e kadar Irak ve İran arasında sekiz yıllık savaşla sonuçlandı. Aynı zamanda İran'ın SSCB (Sosyalist Blok) gibi diğer ülkelerle ilişkileri de kontrol altındaydı, İran zaten SSCB'yi Doğu'yu veya emperyalizmin bir başka sembolü olan Sosyalist Bloğu temsil eden "Küçük Şeytan" olarak ilan etmişti.[42] 3 Nisan 1979'da İran'ı "İran İslam Cumhuriyeti" olarak değiştiren referandumdan sonra ilk konuşmasında İmam Humeyni, İran'ın yeni kurulan hükümetini Doğu veya Batı korkusu olmadan irade ve düşünce bağımsızlığı ile çalışmaya çağırıp Şah'ın zalim rejiminin kalıntılarını temizlenmesini emretti. İmam Humeyni'nin "Ne Doğu Bloğu

---

[38] Orijinal adı Ruhollah Mostafavi Musavi, 24 Eylül 1902'de doğdu, 3 Haziran 1989'da Tahran'da vefat etti. 1979'da Muhammed Rıza Şah Pehlevi'yi deviren devrime önderlik eden İranlı Şii din adamı ve önümüzdeki 10 yıl boyunca İran'ın nihai siyasi ve dini otoritesi sahip biriydi. Humeyni, mollaların (Şii dini liderler) torunu ve oğluydu. Yaklaşık beş aylıkken babası yerel bir ev sahibinin emriyle öldürüldü. Genç Humeyni, annesi ve teyzesi tarafından, onların ölümünden sonra da ağabeyi Morteza (daha sonra Ayetullah Pasandideh olarak anılacaktır) tarafından büyütüldü. 1950'lerde büyük bir dini lider olan bir Ayetullah olarak alkışlandı ve 1960'ların başında büyük Ayetullah unvanını alarak İran'daki Şii cemaatinin en yüksek dini liderlerinden biri oldu.
(**Britannica**, https://www.britannica.com/biography/Ruhollah-Khomeini 25.12.2021).

[39] Mohd. Tariq Sayeed, "*India and Iran Relations since 1979*", **Aligarh Department of Political Science**, Doktora Tezi, 1994, s. 6.

[40] Alidad Mafinezam-Aria Mehrabi, **Iran and Its Place among Nations**, Praeger Publishers, Westpor, 2008, s. 35, 36.

[41] Dr. Christin Marschall, **Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami**, Routledge Curzon, New York, 2003, s. 66.

[42] **Iran: A Country Study**, (Editör: Glenn E. Curtis-Eric Hooglund), Federal Research Division, Washington DC, 2008, s. 254-256.

Ne Batı Bloğu" politikası, hâkim olan süper güç hâkimiyetinin ve İran'ın emperyalizmle olan uzun deneyiminin doğal sonucuydu. Humeyni, dünya ülkelerinin çoğunun süper güçlerin egemenliği altında olduğu bir zamanda iktidara geldi. Humeyni, "Ne Doğu Bloğu Ne Batı Bloğu "politikasını gerçek bir bağlantısızlar politikası olarak tanımladı. Hac yolculuğunda bir mesajda, İslam Devrimi'nin sloganı "Ne Doğu Bloğu Ne Batı Bloğu "aç ve mazlumların temel sloganı olduğunu söyledi. İnsanlığa inanan tüm İslam ülkeleri ve diğer ülkeler tarafından kabul edilecek bir politika olan gerçek tarafsızlık politikasını ana hatlarıyla belirtti. "Ne Doğu Ne Batı" politikasına pratik bir şekil vermek için, Şubat 1979'da Humeyni'nin devralmasından hemen sonra, İran kendisini bağlantısız bir ülke ilan etti. Yeni rejimin ilk dışişleri Bakanı Kerim Sancabi, İran'ın bağlantısız kalması ve Doğu-Batı çatışmaları arasında tarafsız tavır alması gerektiğini açıkladı. İran, tarafsızlık politikasının bir parçası olarak, 12 Mart 1979'da CENTO'dan çekildiğini açıkladı. Haziran ayında İran, kabul edilen bağlantısız hareketin üyeliği için resmen başvuruda bulundu. İran Dışişleri Bakanı Müsteşarı Ahmad Azizi, İran İslam Cumhuriyeti Hükümeti'nin diğer ülkelerle özellikle ekonomik alanlarda ilişki kurarken ekonomik ve siyasi görüşlerini İran üzerinden empoze etme niyeti olmayanlara öncelik vereceğini söyledi.[43]

Dolayısıyla İran'a ilişkin bu görüşler, İran'ın, sömürgecilik gibi uluslararası konulara ve sömürge güçlerinden bağımsızlık kazanan ülkelere yönelik dış politika algılarında benzerlikler olması temelinde, Hindistan ile dostane ilişkiler geliştirmesine yol açmıştır. Hindistan, İran Devrimi'ne olumlu yanıt verdi. O zamanlar Hindistan'da Başbakan Morarji Desai başkanlığındaki Janata Partisi hükümeti vardı. Hükümet, derhal İran İslami Hükümetiyle ilişkilerini genişletti. Hindistan Başbakanı,Ayetullah Humeyni'ye İslam Devrimi'nin başarıyla tamamlanması sebebiyle bir tebrik mesajı gönderdi. Hindistan Başbakanı da mesajında "müreffeh, İslami bir İran" ın bölgede barış ve istikrarın garantisi olduğunu ekledi. İran Başbakanı bir başka mesajında iki ülke halkı ve hükümetleri arasında dostane ilişkileri sürdürme konusundaki istekliliğini dile getirdi. Hindistan Başbakanı Morarji Desai de İran'ın bağlantısız harekete katılımını çok sıcak karşıladı. Bunu iki ulus arasında karşılıklı bir ilişki için

[43] Mohd. Tariq Sayeed, "*India and Iran Relations since 1979*", **Aligarh Department of Political Science**, Doktora Tezi, 1994, s. 34-233.

güçlü bir temel olarak değerlendirdi. Rajya Sabha'nın eski üyesi ve kongre lideri Dr. D.P. Singh şöyle aktardı:

"İran'da Ayetullah Humeyni'nin ilham verici liderliği altındaki devrimin, bu büyük ve kadim İran ülkesini Amerikan emperyalizminin dokunaçlarından kurtarmanın yüksek ideallerinden kaynaklandığını kabul ediyoruz. İran hükümetinin devriminin kazanımlarını sürekli olarak savunacağından ve onu takas etmeyeceğinden şüphemiz yok. Bu nedenle Hindistan'da İran halkının özgürlük, eşitlik ve yeni bir ekonomik düzen için yurt içi ve yurt dışındaki özlemlerini sempati ile görmek ve desteklemek bizim için normal ve doğaldır".[44]

Hindistan Komünist Partisi (CPIM), devrimi ABD emperyalizminin küresel planlarına büyük bir darbe olarak nitelendirdi. İran halkının zaferinin Hindistan'daki antiemperyalist ve demokratik güçlere güç verdiğini söyledi. Hindistan Komünist Partisi, İran halkının İran'daki otokratik Şah yönetimi karşısında yankılanan zaferini selamlayan bir kararı kabul etti. Dönemin jama'at-e-İslami lideri Mollana Muhammed Yusuf[45], İran'ı İslam Cumhuriyeti yapan Ayetullah Humeyni'yi tebrik etti ve ilahi hukukun Kitap ve Sünnet (kutsal Kuran ve Peygamber'in amelleri) ışığında İslami misyonunu yerine getireceğini umduğunu belirtti. Hindistan Şii Konseyi konferansında, İran'ın iyi ve kötü arasındaki savaşta galip geleceğini umduklarını ifade ettikleri bir kararı kabul etti. İran lideri Ayetullah Humeyni'ye de tam bir güven ilettiler.[46]

14 Mart 1979'da, Janata Partisi'nin kıdemli lideri Aşok Mehta başkanlığındaki Hindistan iyi niyet heyeti, İran'ı ziyaret ederek, İran'ın dini ve ruhani lideri Ayetullah Humeyni ile Kum 'da buluştu ve İran'ı tebrik etti, ayrıca Hindistan halkının ve hükümetinin en iyi dileklerini dile getirdi. Buna cevaben Humeyni, bölge ülkelerinin birleşip bölgenin refahı ve kalkınması için çalışmalarını vurguladı. Aralık 1979'da A. Fazel Mojtahedi'yi İran'ın yeni Hindistan büyükelçisi olarak atadı. Zamanın Hindistan

[44] DR.Mukhtar Ahmad Bhat, **İndia and İran Relations in Twenty First Century**, Lambert Academic Publishing, Moldova, 2018, s. 4.
[45] Muhammed Yusuf Kandhlawi (1917-1965), Tebliğ Cemaati'nin ikinci emiri olan Hintli bir İslam âlimiydi. Muhammed Yusuf Kandhlawi 1917 yılında âlim bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi ve genç yaşta bir dindarlık ortamına maruz kaldı. On yaşında Kuran'ı ezberledi ve Hadis ve İslami ilimleri incelemeye devam etti. Dönemin âlimleriyle derin bir bağı vardı ve büyük tasavvuf âlimlerinden biri olarak kabul edildi. Babası Muhammed İlyas Kandhlawi 1944'te öldükten sonra, Şura (dini liderlerin danışma organı) tarafından Tebliğ Cemaati'nin 2. Emiri olarak atandı.(**İslâm Ansiklopedisi**, https://islamansiklopedisi.org.tr/kandehlevi-muhammed-yusuf 25.12.2021).
[46] Pundarika, A," *Iran and the Indian Subcontinent (1979-90)*", **Delhi Jawaharlal Nehru University**, Doktora Tezi, 1994, s. 76-80.

Cumhurbaşkanı Neelam Sanjiva Reddy[47] ile hemen görüşen İslam Cumhuriyeti'nin Hindistan ile ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerini genişletmeye kararlı bir şekilde karar verdiğini ve iki hükümet tarafından imzalanan anlaşmalara saygı duyacağını söyledi.[48] Ancak İran-Irak savaşı ve SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi nedeniyle Hindistan'da iktidar değişikliği ve İran'da yaşanan siyasi kriz, iki ülkenin ilişkilerini aynı hızla güçlendirme çabalarına devam etmesine izin vermedi. Her iki ülke de SSCB'nin 26 Aralık 1979'da meydana gelen Afganistan'ı işgali konusunda farklı yaklaşımlara sahipti. Hindistan'ın SSCB'ye yönelik eleştirisi bir formaliteydi ve SSCB tarafından kurulan Kabil'deki komünist hükümete hem diplomatik hem de lojistik yardım sağlıyordu.[49] Hindistan, müttefiki SSCB ile dostane ilişkilerini sürdürmek için 28 Aralık 1979'da Afganistan meselesine ilişkin ilk duruşundan çekildi. Hindistan Dışişleri Bakanı şunları söyledi:

"Hindistan Hükümeti'nin tarafsızlık ilkelerine olan bağlılığıyla tutarlı olarak, Afgan halkının kendi kaderini yabancı müdahalelerden bağımsız olarak belirleme egemen haklarını destekler. Hindistan Hükümeti'nin bu duruma karşı tavrı iyi bilinmektedir. Hindistan, bir ülkenin iç işlerine başka ülkenin herhangi bir dış müdahalesine her zaman karşı çıktı. Aynı zamanda Hindistan Hükümeti'nin, dış güç için hiçbir ülkenin durumu daha da kötüleştirebilecek adımlar atmayacağı ve normalliğin orada erkenden eski haline getirileceği konusundaki samimi ümidi de var."[50]

30 Aralık 1979'da Hindistan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü şunları söyledi:

"Biz kimseyi desteklemiyoruz veya karşı çıkmıyoruz. Halen durumu gözlemliyoruz. Kabil'de usulüne uygun olarak oluşturulmuş yetkililerin talebi üzerine yardımlarını genişlettiklerine dair Sovyet varsayımının doğru mu yanlış mı olduğunu değerlendiriyoruz."[51]

---

[47] Sri Neelam Sanjiva Reddy, Hindistan'ın altıncı Cumhurbaşkanıydı. 19 Mayıs 1913'te Andhra Pradesh 'in Anantapur Bölgesi'ndeki Illuri köyünde köylü bir ailede doğdu. Sri Sanjiva Reddy ilk eğitimini Madras'taki Adyar'daki Teosofi Lisesi'nde aldı ve daha sonra Anantapur'daki Sanat Koleji'ne katıldı. 1931'de öğrenimini yarıda bırakarak özgürlük hareketine katıldı. 25 yaşında Andhra Pradesh İl Kongresi Komitesi Sekreteri seçildi ve 10 yıl bu görevde kaldı. Shri Sanjiva Reddy, 8 Haziran 1935'te Shrimati Nagarathnamma ile evlendi. 1940-1945 döneminin büyük bir bölümünde hapis yattı. 1946 yılında Madras Yasama Meclisine seçildi ve ertesi yıl Madras Kongresi Yasama Partisi Sekreteri oldu. 1947'de Hindistan Kurucu Meclisi üyesi oldu. (**Britannica**, https://www.britannica.com/biography/Neelam-Sanjiva-Reddy 25.12.2021)

[48] Sayeed, a.g.t, s. 220.

[49] Mushahid Hussain," *The Persian Gulf Crisis: Impact on the Muslim World*", **Strategic Studies**, Cilt: XIV, Sayı: 2, 1991, s. 864.

[50] Pundarika, a.g.t, s. 78-79.

[51] Pundarika, a.g.t, s. 81-84.

Hindistan, Afganistan konusunda 11 Ocak 1980 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplantısında müttefiki SSCB'nin yanında yer aldı. O zamanlar Birleşmiş Milletler Brajesh Mishra'daki Hindistan Temsilcisi, Sovyetlerin Afganistan'ı işgalini (1) 26 Aralık 1980'de Sovyetler Birliği'nden Afganistan'a asker göndermesini isteyen Afgan Hükümeti idi. (2) Hindistan ve SSCB dost ülkeler olduğundan Hindistan'ın, Afganistan Hükümeti tarafından istendiğinde Afganistan'dan askerlerini geri çekeceğini söylediğinde, SSCB'ye inanmamak için hiçbir nedeni yok. (3) Hindistan, SSCB'nin Afganistan'ın bağımsızlığını ihlal etmeyeceğini ve birliklerini Afganistan'da gereğinden fazla tutmayacağını umuyordu. (4) Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri, Pakistan, Çin ve benzeri diğer ülkelerin Sovyet eylemine vereceği tepkiden büyük ölçüde endişe duyuyordu.[52] Ancak İran, SSCB'yi Afganistan'ı işgal etmesi konusunda ciddi şekilde eleştirdi. İran-Irak savaşında Hindistan tarafsızlığını korumaya çalıştı ancak saldırganı isimlendirmek ve kınamak konusunda çok zor bir durumla karşılaştı. Her iki ülke ile uğraşırken dostluk ilişkilerini korumaya çalıştı. Hindistan, İran-Irak savaşından duyduğu endişeyi dile getirdi. Dışişleri Bakanı P.V. Narasimha Rao[53] şunları söyledi:

"Hindistan'ın taraf tutmadığını ve taraf tutmayacağını açıkça belirtti ve her iki tarafın da uğradığı can ve mal kaybından duyduğu acıyı dile getirdi."[54]

1979 yılı boyunca Tahran'daki Hindistan büyükelçiliğinde büyükelçi yoktu. Ekber Khaleeli'yi[55] Hindistan'ın İran büyükelçisi olarak atayan, Şubat 1980'de Indira Gandhi hükümeti idi. 24 Şubat 1980'de bir röportajda Ekbar Khaleeli şunları söyledi:

---

[52] Arundhati Roy, **Soviet Intervention in Afghanistan: Causes, Consequences and India's Response**, Associated Publishers House, New Delhi, 1987, s. 50-60.

[53] P.V. Narasimha Rao, tam olarak Pamulaparti Venkata Narasimha Rao, 28 Haziran 1921'de Karimnagar, Hindistan yakınlarında doğdu. 23 Aralık 2004'te Yeni Delhi'de vefat etti. Hindistan Ulusal Kongresi'nin (Kongre Partisi) Kongre (I) Partisi hizip lideri ve 1991'den 1996'ya kadar Hindistan başbakanıydı. Rao, Karimnagar yakınlarındaki küçük bir köyde (şimdi Hindistan, Telangana'da) doğdu. Pune'deki Fergusson Koleji'nde ve Bombay (şimdi Mumbai) ve Nagpur Üniversitelerinde okudu ve sonunda ikinci kurumdan hukuk diploması aldı. Politikaya, İngiltere'den bağımsızlık için çalışan bir Kongre Partisi aktivisti olarak girdi. 1962'den 1973'e kadar Andhra Pradesh hükümetinde, 1971'den itibaren başbakan (hükümet başkanı) da dâhil olmak üzere çeşitli bakanlık görevlerinde bulundu. Altı dilde akıcıydı, Hintçe ayetler ve kitaplar tercüme etti ve Hintçe, Marathi ve Telugu dilinde kurgu yazdı.
(**Britannica**, https://www.britannica.com/biography/P-V-Narasimha-Rao 25.12.2021).

[54] **The Indian Express**, https://indianexpress.com/article/opinion/editorials/rajya-sabha-p-v-narasimha-rao-forty-years-ago-november-19-1980-7056500/ 07.03.2021.

[55] 1959'dan 1994'e kadar Hindistan Dışişleri Servisi'nde görev yaptı. Dışişleri Bakanlığı'ndaki görevleri sırasında Batı Asya ve Kuzey Afrika Direktörü, Haj Ortak Sekreteri ve Protokol Başkanı gibi çeşitli görevlerde bulundu. Büyükelçi Khaleeli, Bağdat'ta Hindistan Diplomatik Misyonlarında Üçüncü Sekreter olarak görev yaptı.

“Hindistan’ın İran ile ilişkileri her zamanki kadar iyiydi ve İran’daki devrimden ve Hindistan’daki hükümet değişikliğinden etkilenmeyecek.”[56]

Hindistan ile ilişkileri güçlendirmek amacıyla, o zamanki İran Ticaret Bakanı Reza Sadr[57]başkanlığındaki üst düzey bir İran heyeti, Haziran 1980'de Hindistan'ı ziyaret etti. Heyette, ekonominin farklı alanlarıyla ilgilenen yedi bakan yardımcısı yer aldı. Heyet, Mühendislik İhracatı Teşvik Kurulu ile bir araya gelerek farklı sektörleri ziyaret etti. Heyet, İran'ın kalkınma planlarını gerçekleştirmede Hindistan’la işbirliğine yardımcı olabileceği bir dizi alan belirledi. İran heyeti, son derece teknik ve gelişmiş endüstriyel tabanını canlandırmak için Hindistan ile işbirliği arzusunu dile getirdi. İran Ticaret Bakanı Reza Sadr, Hindistan Sanayi Bakanı Charanjit Chanana ile yaptığı görüşmede, Batılı ekonomik yaptırımların neden olduğu zorlukların üstesinden gelmek için yedek parça ihtiyacının altını çizdi. İranlı yetkililer, donanım tedarikini ve beraberindeki hizmetleri takdir edeceklerini söylediler. Yanıt olarak Hindistan Ticaret, Çelik ve Maden Bakanı Pranab Mookherjee[58], Hindistan’ın araştırma ve geliştirme çabalarıyla burada gelişen teknoloji transferinde işbirliği yapma isteğini ifade etti. Mookherjee şunları söyledi: “Hindistan, İran'ın ekonomik ablukasına katılmadı. Ekonomik, endüstriyel ve teknolojik alanlarda daha iyi bir işbirliği politikası izledi.”[59]

Hindistan Başbakanı Indira Gandhi konuk İran Ticaret Bakanı Reza Sadr ile 40 dakikalık görüşmesinde ekonomik ve diğer alanlarda işbirliğinin devam edeceğine dair güvence verdi. İranlı Bakan, yapılacak görüşmeden duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Dedi ki:

Büyükelçi Khaleeli, İran ve İtalya'da Hindistan Büyükelçisi olmuştur. (Asia Center Bangalore, https://asiacentrebangalore.org/ambassador-akbar-m-khaleeli/ 25.12.2021).

[56] Sayeed, a.g.t, s. 221-225.

[57] Reza Sadr, 1932 Kum, İran’da doğdu. Bazargan geçici hükümetinde ve Devrim Konseyi kabinesinde ticaret bakanı olarak görev yapan İranlı bir politikacıdır. Büro geçmişi olan bir aileden geliyordu ve kimyanın yanı sıra işletme okudu. Sadr, İran Özgürlük Hareketi'nin resmi yayın organı Mizan gazetesinin yazı işleri müdürüydü. (**Wikipedia**, https://en.wikipedia.org/wiki/Reza_Sadr 25.25.2021).

[58] Pranab Mookherjee, tam Shri Pranab Kumar Mookherjee, 11 Aralık 1935, Mirati, Bengal, şimdi Batı Bengal'de, Hindistan doğdu. 31 Ağustos 2020, Delhi'de vefat etti. Hindistan cumhurbaşkanı olarak görev yapan Hintli politikacı ve hükümet yetkilisi (2012-17). Hindistan'ın ilk kadın cumhurbaşkanı olan Pratibha Patil'in (2007–12 arasında görev yaptı) yerini aldı. Mookherjee ‘nin babası Kamada Kinkar Mukherjee, Hindistan'ın 20. yüzyılın ilk yarısında Büyük Britanya'dan bağımsızlık mücadelesinde derinden yer aldı. Mukherjee ilk olarak 1969'da, Hindistan parlamentosunun Rajya Sabha'sında (üst meclis) Bangla Kongresi'nin bir üyesi olarak bir koltuk kazandı. Hindistan cumhurbaşkanlığına aday olduğu 2012 ortasına kadar orada görev yaptı. (**Britannica**, https://www.britannica.com/biography/Pranab-Mukherjee 25.12.2021).

[59] **The Indian Express**, (Ed.PTI), https://indianexpress.com/article/news-archive/print/india-iran-must-promote-trade-economic-links-prez-pranab-mukherjee/ 08.03.2021.

“Özellikle tarihi ve kültürel ilişkiler nedeniyle Hindistan'a yaklaşmak İran devriminin doğal seyriydi.”

Sadar, Hindistan Başbakanına, delegasyonunun iki ülke arasında karşılıklı yarar sağlayan bir dizi işbirliği alanını belirleyebildiğini söyledi. Spesifik olarak tarım, ticaret, iletişim, bankacılık, küçük ölçekli endüstriler ve teknoloji ve uzmanların transferi ve eğitimden bahsetti. İran, Hindistan'ın kendine güvenme deneyiminin farkında olduğu için işbirliğinin verimli olacağını hissetti. Cevaben Gandhi, İran liderine Hindistan'ın İran ile ilişkilere eşit önem verdiğine dair güvence verdi.[60]

Daha sonra Mart 1981'de Fars Haber ajansının genel müdürü ve İran Savunma Konseyi Başkanı Dr. Kemal Kharrazi[61], İran-Irak savaşı sırasında İran lehine Hindistan hükümetinin desteğini seferber etmek için Hindistan'ı ziyaret etti. Dr. Kemal Kharrazi, Hindistan'ın saldırgana karşı kayıtsız kalmaması gerektiğini vurguladı. İran ile dost olan ve İran ile iyi ilişkiler sürdürmek isteyen ülkelerin saldırganlara karşı duruşlarını açıkça ifade etmesi gerektiğini savundu. Hindistan Dışişleri Bakanı yanıt olarak, Hindistan'ın Bağlantısız Hareketi üyesi olarak saldırgana karşı kayıtsız bir tavır sergilemeyeceğini doğruladı ve İran'a ve özellikle işgal altındaki bölgelere yaklaşan ziyaretinde umudunu dile getirdi. Dr. Kharrazi ayrıca Enformasyon Bakanlığı yetkilileriyle bir araya geldi ve Asya haber ağının emperyalist haber ağının hâkimiyetine karşı koymasını sağlamak için iki ülke arasındaki haber alışverişinin genişlemesi ve karşılıklı işbirliğinin farklı yönlerini tartıştı. Nisan 1981'de Enerji Bakanlığı Müsteşarı Muhammed Attarchi başkanlığındaki 5 kişilik bir İran heyeti Hindistan'ı ziyaret etti. Hindistan Sulama Bakanı yaptığı görüşmede Hindistan, teknoloji ve su kaynakları gibi alanlarda İran ile işbirliği yapmayı teklif etti ve İran'a

[60] **Ministry of External Affairs, Government of India**, Annual Report 1980-81, https://mealib.nic.in/?2509?000#1 08.03.2021.

[61] Dr. Kharrazi 1 Aralık 1944'te Tahran'da doğdu. İran İslam Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler eski Daimi Temsilcisi Dr. Kemal Kharrazi, 20 Ağustos 1997 tarihinde Meclis (Parlamento) tarafından İran'ın yeni Dışişleri Bakanı olarak onaylandı. Dr. Kharrazi bir dizi hükümet, diplomatik ve akademik görevde bulunmuştur. 1989'dan beri İran İslam Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler Büyükelçisi ve Daimi Temsilcisi olarak görev yapmaktadır. Temmuz 1980'den Eylül 1989'a kadar İslam Cumhuriyeti Haber Ajansı'nın Başkanıydı. Bu arada, Eylül 1980'den Eylül 1988'e kadar İran Yüksek Savunma Konseyi üyesi ve Savaş Enformasyon Merkezi Başkanı olarak görev yaptı. Bu görevlerde bulunmadan önce, Ağustos 1979'dan Mart 1980'e kadar Siyasi İşlerden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı olarak görev yaptı. Ağustos 1979'dan Temmuz 1981'e kadar Dr. Kharrazi, Çocuklar ve Genç Yetişkinlerin Entelektüel Gelişimi Merkezi'nin Genel Müdürüydü. Mart-Ağustos 1979 arasında İran Ulusal Televizyonu Başkan Yardımcısı olarak görev yaptı. Dr. Kharrazi ayrıca 1983'ten beri Tahran Üniversitesi'nde Yönetim ve Eğitim Psikolojisi Profesörüdür. Ayrıca İran'a döndüğü 1975'ten 1976'ya kadar Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Houston Üniversitesi'nde öğretim görevlisiydi.
(**World Leaders**, https://worldleaders.columbia.edu/directory/kamal-kharrazi 25.12.2021).

danışmanlık hizmetleri, hidrolik sistem alanlarında mühendislere eğitim ve bilgi ve sulama yöntemleri alışverişi gibi diğer konuları tartıştı.[62] Mart 1982'de Tahran'daki Hindistan Büyükelçisi Akbar Khaleeli bir röportajda şunları söyledi:

"Hindistan ve İran, devrimden sonra özellikle İran'ın Bağlantısız Hareketi'ne katılmasıyla çok daha yakınlaştı. Hindistan, iyi ve kötü günlerinde İran'la birlikteydi ve başkaları İran'la ticarete ambargo uyguladığında, Hindistan'ın İran'a kapılarını açtığını ve iki ülke ile akla gelebilecek her şekilde işbirliğini seçtiğini hatırlattı."[63]

Ayrıca iki ulus arasındaki uzun karşılıklı işbirliği ve anlayış tarihini de vurguladı. İran devrimini Hint özgürlük mücadelesiyle karşılaştırdı ve her ikisinin de bu ülkelerdeki her bir halk kitlesinin özleminin ifadeleri olduğunu söyledi. Hindistan ve İran arasındaki ikili işbirliği konusunda, iki ülke arasında "işbirliğinin kapsamının bir sınırı olmadığını" söyledi.[64] Nisan 1982'de, İran'ın Hindistan ile ilişkilerini daha da güçlendirmek için çaba sarf etmek için dönemin İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Velayati[65] Hindistan'a beş günlük bir ziyarette bulundu. Bu ziyaret, İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Hindistan'ı ziyaret eden ilk İran Dışişleri Bakanı olması nedeniyle önemliydi. Hindistan-İran, görüşmeleri sırasında "tüm yabancı birliklerin geri çekilmesi ve müdahale etmeme ilkesi temelinde Afganistan sorununun adil ve kapsamlı bir şekilde çözülmesi" çağrısında bulundu. Hindistan Dışişleri Bakanı P.V. Narsimha Rao, İranlı mevkidaşı Dr. Ali Ekber Velayati ile birlikte, iki taraf Afganistan'daki durumla ilgili ciddi endişelerini dile getirdi. Açıklamada her iki ülke de ilgili tüm ülkeleri, Afgan halkının iradesini dış müdahale olmaksızın ifade edebilmesini sağlayacak bu tür bir durum için çalışmaya çağırdı. İran-Irak savaşına ilişkin açıklamada, İran tarafının Hindistan tarafına görüşleri hakkında bilgi verdiği belirtildi. Hindistan tarafı, yakın gelecekte anlaşmazlığın adil bir şekilde çözülmesi umudunu dile getirdi. Her iki ülke ikili ilişkilerinde ticaret, sanayi, ileri teknoloji,

---

[62] Mukhtar Ahmad Bhat, **Indo Iran Relations in 21st Century**, Lambert Academic publishing, Aligarh, 2017, s. 47.
[63] Bhat, a.g.e, s. 48.
[64] Bhat, a.g.e, s. 49, 50.
[65] Ali Akber Velayeti, 24 Haziran 1945, Tahran doğdu. İranlı muhafazakâr bir politikacı ve doktordur. Velayati, Shahid Beheshti Tıp Bilimleri Üniversitesi'nde seçkin bir profesör, uluslararası ilişkilerde Yüce Lider'in kıdemli danışmanı ve İslami Azad Üniversitesi'nin kurucular kurulu ve mütevelli heyeti başkanıdır. Başbakan Mir-Hossein Mousavi ve Cumhurbaşkanları Ali Hamaney ve Ekber Haşimi Rafsancani yönetiminde Aralık 1981'den Ağustos 1997'ye kadar on beş yıldan fazla bir süre Dışişleri Bakanı olarak görev yaptı. Bu pozisyonda on yıldan fazla bir süredir görev yapan ilk ve tek kişidir. (**Islamidavet**, https://www.islamidavet.com/ali-ekber-velayeti-kimdir/ 25.12.2021).

bilim, kültür, tarım ve petrol gibi alanlarda işbirliğini daha da genişletme isteklerini ve kararlılıklarını dile getirdiler. Bunu takiben iki taraf, belirli işbirliği alanlarının belirlendiği üzerinde mutabık kalınan bir tartışma tutanağı imzaladı. İki ülke, ekonomi, ticaret, bilim ve teknoloji, kültür ve diğer alanlarda karşılıklı işbirliğini hızlandırmak için bir Hindistan-İran Ortak Komisyonu kurmayı kabul etti. Her iki taraf da, aralarındaki kültürel ve eğitimsel ilişkilerin sürdürülmesi ve geliştirilmesine özel bir vurgu yaptı. Ayrıca, bu tür sözleşmeleri kurumsal ve düzenli bir temele oturtmak için erken bir tarihte bir kültür anlaşması imzalanması gerektiği konusunda anlaştılar.[66]

Hindistan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, Hint mühendislik ürünlerinin İran'a ihracatı için önemli bir potansiyel olduğunu söyledi. Ortak bildiride, iki ülke arasındaki işbirliğinin artırılması için özellikle çimento, tekstil, ilaç, nakliye, enerji üretimi ve enstrümantasyon gibi sektörlere atıfta bulunuldu.[67] Hint-İran Ortak Komisyonu'nun ikinci oturumu Aralık 1984'te Yeni Delhi'de yapıldı. İran heyetine İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Velayati başkanlık etti. Hint-İran Ortak Komisyonu'nun bu toplantısında her iki taraf da ekonomik, ticari ve teknolojik alanlar gibi çeşitli işbirliği alanlarını belirlediler ve her ikisi de iki ülke arasında teknik uzmanlık alışverişi yapma konusunda anlaştılar. Hindistan ayrıca İran'a çeşitli teknoloji ve hizmet alanlarında eğitim programları sunmuştur. Ziyaretin sonunda, her iki ülkenin başta sanayi, ticaret, kültür, bilgi ve eğitim olmak üzere çeşitli alanlarda ikili ilişkilerini daha da güçlendirmeleri konusunda mutabık kaldıkları ortak bir açıklama yapıldı. Hint-İran Karma Ekonomik Komisyonu toplantılarının ikili ilişkilerin ilerlemesi için güçlü bir temel oluşturduğu her iki ülke tarafından da kabul edildi. Afganistan meselesiyle ilgili her iki ülke de Afganistan'ın durumuna ilişkin değerlendirmelerinde farklılık gösteriyor. Açıklamada, İran'ın görüşünün tüm yabancı güçlerin Afganistan'dan koşulsuz ve derhal geri çekilmesi olduğu belirtildi. Hindistan tarafı, her türlü müdahale ve müdahalenin ayrılması temelinde Afganistan'da siyasi bir çözüm için bağlantısız ülkelerin devlet başkanlarının yedinci konferansında yapılan acil çağrıyı yineledi. Ortak açıklamada İran, Hindistan Başbakanı Indira Gandhi'nin öldürülmesinden duyduğu derin üzüntüyü dile getirdi. Dr. Velayati, Hindistan'daki yeni hükümetin bağımsızlık ve modernizasyon politikalarında ideallerini izlemeye devam edeceğine

[66] Dr. V. Nagendra Rao, "*İndia's Neighborhood Extended Neighborhood and Near Abroad*", **Directorate of Distance Education, University of Jammu**, 2017, s. 38, 39.
[67] Avtar Singh Bhasin, **India's Foreign Relations – 2011**, GeetIka Publishers, New Delhi, 2017, s. 265.

olan güvenini ifade etti. Açıklamada ayrıca Hindistan hükümetinin İran'ın sempatisine olan takdirini de kaydetti.[68] Ağustos 1986'da İran Dışişleri Bakanı Ali Akbar Velayati Hindistan'a bir ziyaret daha yaptı. Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Sri Ramaswamy Venkataraman, zamanın Dışişleri Bakanı P. Shiv Shankar gibi birçok Hintli devlet adamı ile görüştü. Rajiv Gandhi ile yaptığı görüşmede, özellikle apartheid konusunda çeşitli uluslararası konularda işbirliğini geliştirme ihtiyacını vurguladı. Ayrıca kendisine Afrika'ya ve bazı Bağlantısız Ülkelere yaptığı ziyaret hakkında da bilgi verdi. Bağlantısızlar hareketinin Harare zirvesinin ırkçılık karşıtı mücadeleyi ilerletmek için kullanılması gerektiğini de vurguladı. Ziyaretin sonunda İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Velayati ile dönemin Hindistan Dışişleri Bakanı P. Şiv Şankar arasında Mutabakat Muhtırası imzalandı. İran'ın Hindistan'a petrol ihracatını artırmak için heyetler bu konudaki anlaşmayı tamamlamak üzere Hindistan'ı ziyaret edeceği konusunda anlaştılar. Heyet ayrıca Hindistan'dan satın alınacak ürünlerin bir listesini de hazırlayacaktı. Mutabakat muhtırasında her iki ülke de Sanayi Bakan Yardımcısı başkanlığındaki bir Hint heyetinin sanayi, teknoloji ve özellikle ulaşım, iletişim ve çelik fabrikası alanlarında işbirliğini genişletmenin yollarını araştırmak için İran'a gideceğini kabul etti.[69] İran Cumhurbaşkanı Ali Hamaney[70] Eylül 1986'da Harare'de düzenlenen Bağlantısızlar hareketinin 8. zirvesinde Hindistan Başbakanı Rajiv Gandhi ile bir araya geldi. Uluslararası meselelerin yanı sıra Güney Afrika'daki apartheid sorununu tartıştılar. Görüşmede her iki lider de Güney Afrika'daki durumla ilgili birçok ortak görüş ve yaklaşım sergiledi. Başkan Hamaney, Rajiv Gandhi'nin[71] Güney

---

[68] Devender Kumar Gupta, "*Role of India in Non-Aligned Movement*", **Aligarh Department of Library Science University**, Doktora Tezi, 1987, s.124.

[69] Mushtaq Ahmad Ganai," *A Case of India and Iran, Political Relationship since Gulf War to 2001*", **International Affairs and Global Strategy**, Cilt: XLIV, Sayı: 2224, 2016, s. 60.

[70] Ali Hamaney, 15 Temmuz 1939, Meşhed, İran'da doğdu. İran cumhurbaşkanı (1981-89) ve 1989'dan bu ülkenin rehberi veya lideri olarak görev yapan İranlı din adamı ve politikacıdır. Önem arz eden dini bir şahsiyet olan Hamaney'e genellikle yüce bir Ayetullah ile hitap edilirdi. Hamaney, ileri dini çalışmalarına Kum 'da, Ruhollah Humeyni de dâhil olmak üzere, günün en önde gelen Şii âlimlerinin yanında başladı. 1963'ten itibaren, İran güvenlik servisleri tarafından birkaç kez hapsedildiği monarşiye karşı protesto gösterilerinde aktif olarak yer aldı. Hamaney, bu süre boyunca sürgündeki Humeyni ile yakından ilişkili kaldı ve Humeyni'nin 1979'da İran'a dönüşünden hemen sonra Devrim Konseyi'ne atandı. Daha sonra savunma bakan yardımcısı ve Humeyni'nin Yüksek Savunma Konseyi'ndeki kişisel temsilcisi oldu. Hamaney, Ekim 1981'de cumhurbaşkanı seçildi ve 1985'te yeniden seçildi. (**Britannica** , https://www.britannica.com/biography/Ali-Khamenei 25.12.2021).

[71] Rajiv Gandhi, tam anlamıyla Rajiv Ratna Gandhi, 20 Ağustos 1944, Bombay, şimdi Mumbai, Hindistan doğumludur. 21 Mayıs 1991'de Sriperumbudur'da, Madras, şimdi Chennai yakınlarında vefat etti. Kongre (I) Partisi'nin lideri olmak için yükselen Hintli politikacı ve hükümet yetkilisi, 1984'te annesi Indira Gandhi'nin öldürülmesinden sonra Hindistan başbakanı olarak görev yaptı (1984-89). 1991'de kendisi de suikasta kurban gitti. Rajiv ve küçük kardeşi Sanjay (1946-80), Feroze ve Indira Gandhi'nin oğulları, Dehradun'daki (şimdi Uttarkand eyaletinde) prestijli Doon Okulu'nda eğitim gördüler. Rajiv daha sonra Londra'daki Imperial College'a katıldı ve Cambridge Üniversitesi'nde bir mühendislik kursunu tamamladı (1965). Hindistan'a döndükten sonra ticari bir pilot lisansı aldı ve 1968'den başlayarak Indian Airlines için çalıştı.
(**Britannica**, https://www.britannica.com/biography/Rajiv-Gandhi 25.12.2021).

Afrika'daki ezilen insanlara yardım etmek için bir fon kurulması önerisini çok takdir etti ve destekledi. Daha sonra Kasım 1986'da Hindistan Başbakanı Rajiv Gandhi, İran Cumhurbaşkanı Hamaney'e bir mektup göndererek ikili ilişkilerin daha da genişlemesi gerektiğini vurguladı ve Harare'de Başkan Humeyni ile görüşmenin bağlantısız hareketin birliğini güçlendirmek için çok etkili olduğunu belirtti.[72] Ocak 1986'da Hindistan-İran Komisyonu'nun dört günlük toplantısı sırasında iki ülke, her iki ülkede de kendi iç ve dış pazarlarından yararlanmak için ortak girişimler kurma konusunda anlaştılar. İran ayrıca Hint şirketlerini çimento ve tekstil fabrikalarının kurulmasına yardımcı olmaya ve mevcut olanları modernize etmeye davet etti. Telekomünikasyon sektöründe komisyon, İran'ın hâlihazırda Hintli bir şirketten teklif almayı düşündüğünü ve bir İran Heyetinin kısa süre içinde Hindistan'ı ziyaret etmesinin beklendiğini kaydetti. Buna yanıt olarak Hindistan, iş yoğun kırsal endüstrilerin kurulması, uydu iletişimi, tekstil ve tarım aletlerinin kurulması dâhil olmak üzere çeşitli alanlarda İran'a yardımını garanti etti.[73] Aralık 1987'de İran Sanayi Bakanı Behzad Nabavi bir heyetle birlikte Hindistan'ı ziyaret etti. Behzad Nabavi, maliye, petrol ve doğalgaz Bakanı ile bir araya gelip sanayi ve araştırma işbirliğinde yeni anlaşmaların yapılmasıyla ilgili çeşitli konuları tartıştı. Heyet ayrıca Hindistan'daki farklı endüstrileri de ziyaret etti. Ziyaretlerinin sonunda ülkeler arasında bir Mutabakat Zaptı imzalandı. Her iki taraf da 18 Hintli ve 30 İranlı Firmanın endüstriyel projelerde işbirliği yapacağı ve Hindistan'dan 23 ve İran'dan 33 şirketin endüstriyel ürünlerini takas edeceği konusunda anlaştı. İran ayrıca petrol karşılığında Hindistan'dan çay, et ve buğday ithal etmeye karar verdi. İran Sanayi Bakanı Behzad Nabavi, İran'a döndüğünde, ziyaretinin çok verimli olduğunu ifade ederek memnuniyetini dile getirdi. Ağustos 1988'de Hindistan Sanayi Bakanlığı sekreteri R.P. Khosla bir heyetle birlikte İran'ı ziyaret etti ve burada İran'ın ekonomik ve mali işler Bakanı Mohammad Javad ile görüştü. Sn. R.P. Khosla, İran'ın İran-Irak savaşına ilişkin 598 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararını kabul etme kararına övgüde bulundu ve yanı sıra, İran-Hindistan Kudremukh (İran'a yoğunlaştırılmış demir ihracatı yapmak üzere kurulan proje) üzerine görüştüler. Hindistan Başbakanı ile yarım saatlik görüşmesinde

[72] Isaak Stanislaus Gorerazvo Mudenge," *8th Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement*", United Nations, **General Assembly Security council**, (1– 6 Eylül 1986/ Harare, Zimbabwe) Harare, Zimbabwe1986.
[73] Sujata Ashwarya, **India-Iran Relations Progress, Problems and Prospects**, Routledge, New Delhi, 2017, s. 105-115.

İran'daki iyileştirme ve yeniden yapılanma görevini ayrıntılı olarak tartıştılar. Hindistan liderliği, İran'a mümkün her türlü yardımı genişletme konusundaki yoğun ilgisini dile getirdi. Ayrıca, iki ülkenin kendi kendine yeterlilik ve dış politika üzerindeki bağımsızlık bağlarını koparma konusunda aynı yaklaşımı paylaştığını da sözlerine ekledi.[74]

Hindistan, İran'ın ruhani ve devrimci lideri Ayetullah Humeyni'nin 3 Haziran 1989'da ölümü üzerine Hindistan Cumhurbaşkanı R.Venkataraman[75], İran Cumhurbaşkanı Ali Hamaney'e bir mesajda, İran'ın büyük devrimci lideri İmam Ayetullah Humeyni'nin vefatından dolayı derin bir üzüntü duyduğunu ifade etti. ayrıca, İran'ın büyük bir vizyon sahibi ve ruhani lideri kaybettiğini ekledi. Hindistan halkı ve Hindistan Cumhurbaşkanı adına en derin sempatiyi İran halkına ve yaslı aileye iletti. O zamanki Hindistan Başbakanı Rajiv Gandhi yas kitabını imzalamak için Yeni Delhi'deki İran büyükelçiliğini ziyaret etti. İran Cumhurbaşkanı ve Başbakanına gönderdiği mesajda, Ayetullah Humeyni'nin vefatında dünyanın ruhani liderini ve devrimciyi kaybettiğini söyledi. Hindistan 7 Haziran 1989'da Dışişleri Bakanı P.V. Narasimha Rao liderliğinde Humeyni'nin Tahran'daki cenazesine katılmak için üst düzey bir heyet gönderdi.[76] İran Cumhurbaşkanı Ali Ekber Hamaney Hindistan Dışişleri Bakanı P.V. Narsimha Rao ile akşam saatlerinde yaptığı görüşmede ülkesinin Hindistan ile sıcak ilişkilerini hatırlattı ve bu sıcaklığın gelecekte de devam edeceğini umdu. İran Dışişleri Bakanı Ali Akber Velayati, 8 Haziran 1989'da Hükümetin dış politikasında bir değişiklik olmayacağını söyledi. Hintli gazetecilerle konuşurken, İran'ın Yüce Lider'in belirlediği aynı politikayı izleyeceğini söyledi. Bu, İran'ın Hindistan ile dostluğa verdiği önemi açıkça göstermektedir. 18 Temmuz 1989'da Hindistan Parlamentosunun Üst Meclisi

---

[74] Shamim Ahmad Wagay," *Indo Iranian Relations Travelling Through Ages*", **Impact Journals**, Cilt: VI, Sayı: 2, 2018, s. 48.

[75] Ramaswamy Venkataraman, 4 Aralık 1910, Rajamadam, Madras, şimdi Tamil Nadu, Hindistan doğumludur. 27 Ocak 2009, Yeni Delhi'de vefat etti. 1987'den 1992'ye kadar Hindistan'ın başkanı olan Hintli politikacı, hükümet yetkilisi ve avukattı. Venkataraman, Madras Üniversitesi'nde hukuk okudu ve 1935'te hukuk pratiğine başladı. Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesine katıldı ve sonuç olarak İngilizler tarafından hapse atıldı (1942–44). Serbest bırakıldıktan sonra avukatlık yapmaya devam etti ve 1950'de kabul edilen Hindistan anayasasının taslağına yardım etti. Venkataraman, 1950'de Hindistan Ulusal Kongresi partisinin bir üyesi olarak bağımsız Hindistan Geçici Parlamentosu'na seçildi. Daha sonra 1952'den 1957'ye ve 1977'den itibaren Lok Sabha'nın (Hindistan parlamentosunun alt meclisi) bir üyesiydi. 1957'den 1967'ye kadar Madras eyaleti (şimdi Tamil Nadu) için sanayi ve çalışma bakanıydı. Venkataraman sonunda merkezi hükümete katıldı, maliye ve sanayi bakanı (1980–82) ve savunma bakanı (1982–84) olarak görev yaptı. (**Britannica**, https://www.britannica.com/biography/Ramaswamy-Venkataraman 25.12.2021).

[76] Raj Chengappa, **İndia today**, https://www.indiatoday.in/magazine/special-report/story/19890630-iran-after-ayatollah-khomeini-iran-future-dangerously-uncertain-816218-1989-06-30 09.03.2021.

(Rajya Sabha), Ayetullah Humeyni'ye saygı duruşunda bulundu. Hindistan Başbakanı Rajiv Gandhi, şunları söyledi:

"İran, manyetizmanın ve karizmanın ruhani liderini kaybetti. İmam Humeyni, büyük bir şöhrete ve büyük inançlara sahip bir devrimciydi. İran halkı için büyük bir kayıptır ve Hindistan halkı tarafından paylaşılmaktadır. İmam Humeyni, İslam'ın yüksek değerlerini övdü. Kendini inkâr etmenin Şii etiğini örnekledi. Geleneksel değerleri yok eden yaygın batılılaşmayı ve materyalizmi protesto etti. Humeyni'nin tarihteki yeri kesinleşmiştir. Tarihin akışını değiştirene saygılarımızı sunarız."[77]

2.2 Humeyni Sonrası Hindistan-İran İlişkileri 1990-2000

İran, Ayetullah Humeyni'nin ölümünden sonra ulusal ve uluslararası düzeyde birbirini izleyen değişim evrelerinden geçti. 4 Haziran 1989'da ulusal düzeyde İran Liderlik Uzmanları Meclisi toplanarak 74 oydan 60'ıyla Sayyed Ali Hamaney'e İran İslam Cumhuriyeti'nin yeni Ruhani Lideri olarak seçti. Humeyni'nin "İmam" dışındaki tüm siyasi unvanları Hamaney'e devredildi. Öte yandan, 8 Temmuz 1989'da Anayasa Reform Konseyi, İran anayasasını gözden geçirmesini tamamladı ve Ayetullah Humeyni'nin talimatları uyarınca 1979 anayasasında değişiklik önerisinde bulundu. 28 Temmuz 1989'da Hamaney 'in yeni Yüksek Lideri ve İran halkının seçilmesinden yaklaşık 50 gün sonra, Ekber Haşim'i Rafsancani'nin İran İslam Cumhuriyeti'nin yeni Cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin yanı sıra, Anayasa değişikliğini onayladı. Yeni anayasa, Başbakanın tüm yürütme yetkilerini başkana devreden, ancak bir dereceye kadar Yüksek lidere bağlı olarak, Cumhurbaşkanlığı hükümet biçimini kurdu.[78] Uluslararası düzeyde, SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesi, SSCB'nin çöküşü ve parçalanması ve ABD öncülüğünde tek kutuplu bir dünyanın yükselişi, ardından 1990'da Irak-Kuveyt savaşı, uluslararası sistemin yapısını değiştiren birkaç önemli olaydı. Ali Hamaney ve Cumhurbaşkanı Rafsancani'nin yeni liderliği, savaşta parçalanmış ülkeyi hem ekonomik hem de siyasi olarak yeniden inşa etmeye çalıştı. Rafsancani dönemi "yeniden yapılanma çağı" olarak adlandırıldı. Başlangıçta, on yıl süren savaşın yaralarını sarmak ve İran'ın savaştan parçalanmış ekonomisini yeniden

[77] Wagay, a.g.e, s.60.
[78] Said Amir Arjomand, **After Khomeini: Iran under His Successors**, Oxford University press, New York, 2009, s. 36-38.

inşa etmekti. Rafsancani, İran İslam Cumhuriyeti'nin hem içeride hem de dışarıda hayatta kalması için kritik dönemle verimli bir şekilde başa çıkacak olan kabine üyeleri olarak teknokratları atadı.[79] Ayrıca İran Cumhurbaşkanı Rafsancani, sırayla sadece komşu ülkelerine değil, Güney Asya bölgesi ülkelerine, özellikle Çin ve Hindistan'a yeniden yaklaşmaya başladı.

a. ABD'nin Sınırlama politikasına karşı koymak için diğer ülkelerle dostane ilişkiler geliştirerek uluslararası düzeyde izolasyonunu sona erdirmek.
b. Savaştan zarar görmüş olan ülkenin yeniden yapılandırılması için ön şart olan doğal gaz rezervleri için teknolojiye, uzmanlara ve pazara erişim sağlamak.[80]

Hindistan ise soğuk savaş döneminde SSCB'nin desteğiyle ekonomi ve savunma kabiliyetlerini büyük ölçüde geliştirdi. Bu nedenle, SSCB'nin çöküşü ve tek kutuplu uluslararası sistemin ortaya çıkmasıyla Hindistan, ilerleme ve gelişme yolunda yeni zorluklar ve fırsatlarla karşı karşıya kaldı. Dolayısıyla bu koşullar Hindistan'ı ekonomisini geliştirme ve uluslararası politikada önemli bir oyuncu rolünü oynama, hedeflerini gerçekleştirmek için dış politikasına yeni bir yön vermek adına değişiklikler getirmeye zorladı.[81] Soğuk Savaş sırasında olduğu gibi Orta Asya Ülkelerine erişim sağlamak için Hindistan, Pakistan'ın kendi topraklarından Orta Asya Ülkelerine doğrudan erişmesine izin vermedi. Hint Ürünlerinin bu bölgelere ulaşmasına izin veren SSCB oldu. SSCB'nin dağılmasıyla Hindistan, Orta Asya pazarlarına İran üzerinden erişmenin yollarını aramaya başladı. Aynı zamanda Hindistan, ekonomisini geliştirmek için ekonomik serbestleşme ve özelleştirme politikasını benimsedi. Bununla birlikte, Kuveyt'i 1991'de Irak işgalinden kurtarma savaşı, Hindistan'ın enerji sorunlarıyla karşı karşıya kalması nedeniyle, hem Irak hem de Kuveyt'in Hindistan'a petrolün üçte ikisini sağlaması nedeniyle Hindistan'a giden petrol arzında ani düşüşe yol açtı. Son olarak her iki ülkenin ortak görüşleri (Hindistan ve İran) Afganistan'da yeni ortaya çıkan Taliban hükümetine ve her iki ülkedeki Amerikan yaptırımlarına karşı (İran-ABD ilişkilerine cevaben İran ve nükleer testine Hindistan) 1990'lı yıllarda Hindistan ve İran'ın ikili ilişkilerini geliştirmelerinin ana

[79] Ray Takeyh, **Guardians of the Revolution Iran and the World in the Age of the Ayatollahs**, Oxford University Press, Washington, D.C, 2009, s. 112,113.
[80] Hunter, a.g.e, s. 117.
[81] Hunter, a.g.e, s. 128.

nedeni haline gelen konulardı.[82] Soğuk Savaş'ın sona ermesi ikili ilişkilerde önemli gelişmelere tanık oldu. 1990'larda, siyasi çıkarlarda ortaya çıkan paralellik, tamamlayıcı ekonomik ve teknolojik çıkarlar ve gelişen jeostratejik çevre hakkındaki ortak algı nedeniyle Hindistan ve İran arasındaki ilişkiler iyileşmeye başladı.[83] Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve bunun sonucunda Batı Asya bölgesinde "Pan-American"nın ortaya çıkması ile Hindistan ve İran'ın güvenlik tehdidi algılamaları onları yakınlaştırdı. Her ikisi uluslararası ilişkilerinin yürütülmesinde belirli bir özerklik arayışındaydı. Hindistan ve İran'ın bu düşünceleri, çıkarlarının yakınlaşmasına yol açtı. 1990'larda ilişkilerini yöneten faktörler şunlardı: Her iki ülkenin de uzun vadeli bir ortaklık aradığı enerji; Afganistan'daki tüm etnik grupların temsil edildiği geniş tabanlı bir hükümetin kurulması yoluyla her ikisinin de barışçıl bir çözümden yanadır. Orta Asya her iki ülkenin de hem güvenlik hem de ekonomik etkileşim nedeniyle ilgilendiği konulardır. Her ikisi Hint-İran ilişkilerinin daha geniş boyutlarının Keşmir hakkındaki temel görüş farklılığından daha önemli olduğu görüşünü paylaştılar ve birbirleriyle ilişkileri pekiştirmeye vurgu yaptılar.[84] İran'ın kuzeyden ve güneyden kuşatılması, ekonomik, teknolojik boğulma ve ABD'nin ticaret üzerindeki denetimlerinin sıklaştırılması İran için önemli zorluklar yarattı. Dahası, İran'ın kuzeyindeki devletler, komşularıyla anlaşmazlığa düşerek siyasi olarak istikrarsızdı. İran, kendi aralarındaki anlaşmazlıklara karışma ihtimalinin yanı sıra, kendi topraklarına sıçrayabilecek ve azınlıklarını birbirine düşürebilecek etnik çatışmalardan endişe duyuyordu. İran'ın Rusya ve Basra Körfezi ülkeleri ile ilişkileri de İran'ın çıkarlarının merkezinde yer alıyordu. Bölgedeki bu değişen dinamikler yüzünden İran, bölgesel bağları geliştirmek ve bölge ülkeleriyle ilişkilerini pekiştirmek istiyordu.[85] 1990'ların başında Afganistan'da Taliban'ın yükselişi ve bu radikal grubun Afgan siyasetinde kademeli hâkimiyetidir. Afganistan ve Pakistan'daki İslami radikal grupların ortak meydan okuması, Hindistan ve İran'ı bir araya getirdi ve onları karşılıklı ilişkileri geliştirmeye ikna etti. Bu ortak zorluk, iki ülke arasında bir dizi resmi üst düzey devlet ziyaretine neden oldu. İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Velayati,

---

[82] Geoffrey Kemp, **The East Moves West: India, China and Growing Presence in the Middle East**, Brooking Institute Press, Washington D.C, 2010, s.52, 53.
[83] Harsh V. Pant," *India and Iran: An "Axis" in the Making?*" **University of California Press**, Cilt: XLIV, Sayı: 3, 2004, s. 369-383.
[84] Vidya Prakash Dutt, **India's foreign policy in a changing world**, UBS Publishers' Distributors, New Delhi, 2004, s. 4.
[85] Shahram Chubin, **Iran's National Security Policy: Intentions Capabilities & Impact**, The Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C, 1994, s. 3-5.

Kasım 1992'de Yeni Delhi'yi ziyaret etti ve Eylül 1993'te Başbakan Narasimha Rao İran'ı ziyaret et. 1980'lerin sonunda İran Dış politikasında yeni bir yumuşama dönemi başlatan Hâşim'i Rafsancani, Nisan 1995'te Hindistan'ı ziyaret etti. Bu, Hindistan-İran ilişkilerinin en yüksek seviyesine ve diğer İranlı devlet adamlarının takip etmeye devam ettiği bir dönemin başlangıcına işaret ediyordu. Hindistan-İran ikili ilişkilerini daha da güçlendirmek için Hindistan-İran Ortak Komisyonu beşinci toplantısını Kasım 1991'de Tahran'da gerçekleştirdi. Görüşmede İran Cumhurbaşkanı Rafsancani ve Dışişleri Bakanı Velayati, Hindistan-İran ilişkilerini kapsamlı bir şekilde ilerletmek ve ikili ilişkilerinde yeni bir sayfa açmak istediklerini ifade ettiler. Toplantının sonunda Hindistan Dışişleri Bakanı Madhav Singh Ortak Komisyon'un hafriyat ekipmanları, demiryolları, otomobiller, yedek parçalar, takım tezgâhları, dizel motorlar, çimento, kâğıt, tekstil makineleri, kimyasallar, şeker ve tarıma dayalı endüstriler Hindistan'ın bu büyük projelere katılım yoluyla İran'ın yeniden yapılanma programlarına yardım edeceğini altını çizdi. Görüşmede, iki dışişleri bakanı arasında, iki ülkenin işadamları ve vatandaşlarının seyahatlerini kolaylaştırmak için tarımda işbirliği ve konsolosluk konularında iki muhtıra imzalandı. Ayrıca oturumda 1992-1994 dönemi için yeni bir kültür ve bilimsel işbirliği yürütme programı imzalandı.[86] İran Dışişleri Bakanı Ekbar Ali Velayati, Nisan 1991'de Ramesh Chandran ile yaptığı röportajda şunları söyledi:

"Hindistan ve İran iki eski kültürdür. Uzun bir iyi ilişkiler geleneğimiz var. İkili ilişkilerimiz uzun bir süre öncesine dayanıyor. 5000 yıl öncesine giden bağlarımız var. Karşılıklı bağlarımız siyasi, ekonomik, kültürel ve geleneğimizden etkilenmiştir. Her iki ülke de Hindistan ile ilişkilerimizi geliştirmeye karar verdiğimiz İslam Devrimi'nin güzel günlerini yaşamaya kararlı ve gelecekte iyi ilişkilerimiz devam edecek ve bunun Hindistan Hükümeti'nin de isteği olduğunu biliyoruz."[87]

Keşmir'de Hint güçlerinin insan hakları ihlali, tarihi Babri Camisi 'nin yıkılması ve Hindistan hükümeti tarafından İsrail'in tanınması gibi konular, iki ülke arasındaki ikili ilişkilerin bazılarına güçlenmesi sürecinde engel teşkil ediyordu. Mayıs 1993'te İran Ulusal Meclis Başkanı Ali Ekbar Nateq Noori, Keşmir durumu ve Ayodhya Olayları[88]

[86] Firdos Ahmad, "*India's Joint Venture and Project Exports in Iran*", **Department of Economics**, Cilt: II, Sayı: 6, 2004, s. 58-63.
[87] Abdul Amir Jorfi, "*Iran and India: Age old Friendship*", **India Quarterly**, Cilt: L, Sayı: 4, 1994, s. 70.
[88] Ayodhya Hindistan'ın kuzeyinde Nepal sınırındaki Uttar Pradesh devletinin önemli bir şehirdir. Esasen Müslüman kökenli Faizabad kentinin ismi Ayodhya olarak değiştirilmişti. Ayodhya, Hindular için önemli yedi hac bölgesinden ilki olarak kabul ediliyor. Öte yandan, Hint Müslümanlar için bir anlam ifade ediyor. Babür

hakkında Hindistan'a eleştirel atıflarda bulundu. İran liderliği tarafından endişelerinin sırasıyla insani ve dini nedenlerden kaynaklandığı sorunlar olarak açıklanmaya çalışılıyor. Hindistan'daki Müslümanların inancına yönelik herhangi bir "hakaretin" "buradaki duygularımızı inciteceğini" vurgulayarak Hindistan Müslümanları ile ideolojik bağlardan söz etti.[89] Ayetullah Hamaney, Hindistan Müslümanlarını caminin yıkılmasına müsamaha göstermemeye çağırdı. "Müslümanların haklarının farkına varmak ve bu meselelerin yerel olmanın ötesine geçtiğine ve İran Müslüman milleti ile tüm Müslüman milletlerin Hindistan Müslümanlarının arkasında durduğuna dikkat etmek için gerekli adımlar atıp ve yüzlerce ve milyonlarca Hintli Müslümanın böylesine bariz ve apaçık bir hakarete maruz kaldığını görmeye asla hazır olmayın."[90] Dönemin İran Dışişleri Bakanı Ekber Ali Velayati, Hindistan Hükümeti'nin caminin yıkımına karışan kişilere karşı yasal adımlar atması gerektiğini vurguladı ve caminin yeniden inşası için çağrıda bulundu. Olayın sadece Hintli Müslümanların değil, dünyadaki tüm Müslümanların duygularını da incittiğini vurguladı. Daha sonra yanlış anlaşılmayı gidermek ve Hindistan hükümetinin Müslümanların ve dini yerlerinin korunması için gerçekleştirdiği güvenli muhafızlar hakkında İran'ı bilgilendirmek amacıyla Hindistan Dışişleri Bakanı J. N. Dixit[91]Temmuz ayında İran'ı ziyaret etti. Dixit, İran Petrol Bakanı Gholamreza Aghazadeh ile yaptığı görüşmede, Hindistan'ın petrol ithalatını 4 milyon tona çıkarma olasılığını ifade etti. Aynı ay içerisinde Hindistan Petrol Bakanı Satish Sharma da İran'ı ziyaret etti ve iki ülke arasında bir doğalgaz boru hattı döşenmesi olasılığına ilişkin acil çalışmalar için bir mutabakat imzaladı. Hem Hindistan'da hem de İran'da yakın dostluk ilişkileri için her zaman güçlü bir duygu vardı. Her iki ülke de arasındaki karşılıklı ekonomik işbirliğinin

---

imparatorluğu tarafından 1528 yılında, Ram Tapınağını yıkılarak yerine Babri camisi yapılmıştı. 1992 yılının sonlarında radikal Hindularca tahrip edilmişti. (**Britannica**, https://www.britannica.com/place/Ayodhya 25.12.2021).

[89] **The Hindu**, https://www.thehindu.com/opinion/lead/The-pragmatist's-pivot-to-India/article17046244.ece 20.03.2021.

[90] **United Press International delivers**, https://www.upi.com/Archives/1992/12/07/Iran-reacts-sharply-to-destruction-of-Indian-mosque/9686723704400/ 20.03.2021.

[91] J.N. Dixit, tam olarak Jyotindra Nath Dixit, Mani Dixit olarak da bilinir, 8 Ocak 1936, Madras, şimdi Chennai, Hindistan doğumludur. 3 Ocak 2005, Yeni Delhi, Hindistan'da vefat etti. Hindistan'ın ulusal güvenlik danışmanı ve Hindistan'ın Afganistan, Bangladeş, Pakistan ve Sri Lanka elçisi olarak görev yapan diplomattı. Dixit, bir yazar ve Sanskritçe bir bilim adamının oğluydu. Delhi Koleji'nden felsefe, ekonomi ve siyaset bilimi alanında lisans derecesini aldıktan sonra, Delhi Üniversitesi'nden uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler alanında yüksek lisans derecesini ve ayrıca Hindistan Uluslararası Çalışmalar Okulu'nda doktora derecesine yönelik bazı çalışmaları tamamladı. 1958'de Hindistan Dış Servisi'ne (IFS) kabul edildi ve Hindistan'ın Meksika, Şili, Butan, Japonya ve Avusturya'daki büyükelçiliklerinde farklı görevlerde bulundu. Dixit, 1960'larda ve 70'lerde Hindistan diplomasisinde önemli bir oyuncu oldu. (**Britannica**, https://www.britannica.com/biography/J-N-Dixit 25.12.2021).

stratejik öneminin farkındaydı. Bu nedenle Eylül 1993'te o zamanki Hindistan Başbakanı P.V. Narasimha Rao İran'a iki günlük bir ziyarette bulundu. Bu, Cevahirlal Nehru ve İndira Gandhi ‘den sonra ve ilk olarak 1979 İran Devrimi'nden sonra İran'ı ziyaret eden üçüncü Hindistan Başbakanıydı. Hindistan Dışişleri Bakanlığı'nın sözcüsüne göre Hindistan, Batı Asya'daki en önemli varlık olan İran ile çalışma ilişkilerinin kurulmasına büyük önem verdi. Sözcü, Başbakan'ın ziyareti sırasında ekonomi, kültür, bilim ve teknoloji alanlarında işbirliği konularının tartışılacağını söyledi. Hindistan Başbakanı Dışişleri Bakanı R. L. Bhatia ve Başbakanın Baş Sekreteri A. N. Verma'nın da dâhil olduğu üst düzey bir heyet eşlik etti. Hindistan Başbakanı, İran Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanı'nın yanı sıra İran Ticaret Odası üyeleri ve bazı önde gelen sanayicilerle bir araya geldi.[92] Hindistan Başbakanı’nın ziyaretinin sonunda yayınlanan ortak bir bildiride, iki ülke çözülmemiş tüm sorunların barışçıl ve müzakere yoluyla çözülmesine elverişli bir atmosfer yaratılması gerektiği konusunda anlaştılar. Hindistan Başbakanı, İran Ruhani Lideri ile yaptığı görüşmede, Aralık ayında Ayodhya ‘daki Babri camisi ‘nin yıkılmasının münferit bir olay olduğunu ve Hindistan'ın laik karakterine zarar vermediğini söyledi. Rao ayrıca, İbadet Yerleri Yasa Tasarısının Hindistan Parlamentosu tarafından geçirilmesine Hamaney dikkatini çekti. Temmuz 1991'de yürürlüğe giren yasa tasarısının 15 Ağustos 1947'de olduğu gibi ibadethanelerin değiştirilmesini yasakladığını ve dini yerlerin statüsünün korunmasını sağladığını söyledi.[93] Daha sonra 1995 yılının Nisan ayında İran Cumhurbaşkanı, üst düzey bir heyetle birlikte üç günlük bir ziyaret gerçekleştirerek Hint-İran ilişkilerini daha da sağlamlaştırmak için önemli bir adım attı. İran Cumhurbaşkanı Rafsancani, 1979 İran devriminin kurulmasının ardından Hindistan'ı ziyaret eden ilk İran Cumhurbaşkanı oldu. Rafsancani, havaalanında Hindistan Başbakanı tarafından sıcak bir şekilde karşılandı.[94] Hindistan Başbakanı P. V. Narsimha Rao ile görüşmesinde her iki lider Hint-İran ilişkilerini canlandıran şeyin “görüşlerin yakınlığı” ve “yaklaşımların yakınlığı” olduğunu söyledi. İkili ilişkileri genişletme çabalarının bir parçası olarak, Rafsancani ve Rao, Bakanlara ve diğer yetkililere, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda ikili ilişkileri genişletmek için ek

---

[92] Dr. Adnan Khalil Pasha, **India, Iran and the GCC States: Political Strategy and Foreign Policy**, Manas Publications, New Delhi, 2000, s. 264.
[93] **The Hindu**, https://www.thehindu.com/news/national/what-does-the-places-of-worship-act-protect/article29993190.ece 21.03.2021.
[94] **National Herald İndia**, https://www.nationalheraldindia.com/international/iran-draws-inspiration-from-jawaharlal-nehru-as-us-sanctions-loom-over-ties-with-india 21.03.2021.

projeler ve öneriler getirmeleri talimatını verdiler. İran Cumhurbaşkanı, iki ülkenin tarım, sanayi, enerji, madencilik, petrol, balıkçılık, gaz, kimya endüstrileri ve fiber optik alanlarında birlikte çalışmasının mümkün olduğunu gözlemledi. Zamanın Hindistan Dışişleri Bakanı Pranab Mookherjee, İranlı mevkidaşı Ali Akber Velayati ile yaptığı görüşmede, Hindistan'ın İran petrol sahalarının geliştirilmesinde işbirliği yapma konusundaki ilgisini dile getirdi. Mookherjee ayrıca İran Cumhurbaşkanı Rafsancani'ye iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin potansiyelinin İran'daki ortak girişimler ve Hindistan katılım projeleri yoluyla daha iyi gerçekleştirilebileceği çağrısında bulundu. Hindistan Cumhurbaşkanı Dr. S. D. Sharma [95] , İran Cumhurbaşkanı için düzenlenen ziyafette Yeni Delhi'nin barış ve uluslararası işbirliğine olan bağlılığını yineledi. Ayrıca Hindistan'ın İran'ın önemini ve bölgesel işbirliğini geliştirmeye olan katkısını anladığını belirtti. İçişlerine karışmama ve farklılıkların barışçıl çözümünün uluslararası ilişkilerin yürütülmesi için temel ilkeler olduğunu söyledi. Daha sonra Rafsancani ve P.V. Narsimha Rao, Orta Asya Cumhuriyetlerine mallar için transit tesisler, kültür alışverişi ve uyuşturucu kaçakçılığına karşı mücadele konusunda bir kaç Mutabakat imzaladılar. Mutabakat Muhtırası ayrıca demiryolları, gübre ve haberleşme sektörlerini de kapsamıştır.[96]

Bunlar arasında en önemlisi Hindistan ve İran'ın Türkmenistan Dışişleri Bakanı ile birlikte İran toprakları üzerinden Hindistan ve Orta Asya Cumhuriyetleri arasındaki ticarete giriş için imzaladıkları anlaşmadır. Rafsancani'nin ziyaretinin sonunda yayınlanan ortak açıklamada, her iki ülkenin de samimi ve sürekli diyalog yoluyla bölgedeki tüm önemli farklılıkların ve sorunların barışçıl bir şekilde çözülebileceğine ikna olduğu belirtiliyor. Bölgede barış ve istikrarın sağlanması için birlikte çalışmayı kabul ettiler ve terörizmin bu amacın gerçekleştirilmesinde bir engel olduğunu vurguladılar. Tamamen silahsızlanma hedefine nasıl ulaşılacağına dair görüşlerin kimliği de ortaya çıktı. Özellikle kitle imha silahları konusunda uluslararası barış ve

[95] Shankar Dayal Sharma, 19 Ağustos 1918, Bhopal, Madhya Pradesh, Hindistan doğumludur. 26 Aralık 1999'da Yeni Delhi'de vefat etti. 1992'den 1997'ye kadar Hindistan'ın başkanı olan Hintli avukat ve politikacıdır. Sharma, yükseköğrenimini Agra ve Lucknow üniversitelerinde sürdürdü. Cambridge Üniversitesi'nde hukuk doktorası yaptıktan sonra Londra'daki Lincoln's Inn'e ve Harvard Üniversitesi'ne devam etti. 1940'ta Lucknow 'da avukatlık mesleğine başladı ve kısa süre sonra Hindistan Ulusal Kongresi'ne katıldı. Sharma 'nın ulusal bağımsızlık hareketine dâhil olması tutuklanmasına yol açtı ve sekiz ay hapis yattı. 1947'den sonra Sharma bağımsız Hindistan'ın siyasi yapısında aktif hale geldi ve eyalet ve ulusal düzeylerde çok sayıda siyasi görevde bulundu. (**Britannica**, https://www.britannica.com/biography/Shankar-Dayal-Sharma 25.12.2021).

[96] Darshan Singh," *Appraisal Of Iran's President, Rafsanjani's Visit To India In April 1995*", **Sage Publications**, Cilt: LI, Sayı: 2, 1995, s. 119,120.

güvenliği sağlamak için gerekli olan bu amaca bağlılıklarını yinelediler. Genel silahsızlanma için evrensel, ayrımcı olmayan önlemlerin önemi üzerinde durdular. Bölgesel durumla ilgili olarak, iki ülke Hint Okyanusu ve Basra Körfezi'nde barış ve sükûnetin korunmasının önemini yeniden teyit etti. Bölgede barış ve istikrar için bir faktör olacak karşılıklı yarar sağlayan ticaret ve ekonomik işbirliğini daha da geliştirmek için birlikte çalışmanın önemini vurguladılar. Uyuşturucu kaçakçılığının önlenmesinde işbirliği için ortak çalışma grubu ve Orta Asya Ülkeleri, İran ve Hindistan arasında tam teşekküllü bir ulaşım ve transit anlaşma müzakere edilip ve önümüzdeki altı ay içinde sonuçlandırılacaktı. İnsanların farklı alanlardaki temaslara ihtiyaç duyulduğuna vurgu yapılarak, kültürel değişim programlarının iki ülke arasındaki kültürel etkileşimin genişlemesi için geniş bir çerçeve sağlanacaktı. Ortak açıklamada ülkeler hem ziyaretin hem de ortak Komisyonun çalışmalarının siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda işbirliği, ticaret, sanayi, enerji, ulaşım, iletişim ve çevre alanlarında işbirliği potansiyelini artırdığı konusunda hemfikir oldular. Daha sonra İran Cumhurbaşkanı Rafsancani, Cumhurbaşkanı S. D. Sharma ve Başbakan P.V. Narasimha Rao'yu İran'ı ziyaret etmeye davet etti ve daveti kabul ettiler.[97] Ekim 1996'da dönemin Hindistan Başbakan Yardımcısı K. R. Narayanan İran'ı ziyaret etti ve Kasım 1996'da dönemin İran Meclis Başkanı Nateq Noori Hindistan'ı ziyaret etti. Bu ziyaret sırasında her iki ülke de bir Ortak İş Konseyi kurulması için bir anlaşma imzaladı.[98] 1997 İran Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında Seyyid Muhammed Hatemi ‘nin zaferi “Medeniyetler Arası Diyalog” çağrısıyla geldi. Hint-İran ilişkilerini daha da sağlamlaştırdı ve güçlendirdi. Yeni İran Cumhurbaşkanı Hatemi, eski İran Cumhurbaşkanı Rafsancani'nin seçtiği yolda giden İran'ın ilerlemesini sürdürmeye çalıştı. Hatemi ‘nin seçim kampanyası sırasında ifade ettiği görüşler, eski cumhurbaşkanı Rafsancani'nin görüşlerine çok benziyordu. Hatemi, "Rafsancani'nin yapıcı yolu devam etmelidir" dedi. Hatemi, ideolojik referansları ve siyasi inançları ne olursa olsun uzmanlara güveniyordu.[99] Hatemi ‘nin ana hedefi İran’ın izolasyonunu sona erdirmekti ve bu amaçla sadece Arap ülkeleriyle iyi ilişkiler kurmaya çalışmakla kalmadı, Fransa, Almanya, İtalya ve Japonya gibi bir dizi gelişmiş ülkeyi de ziyaret

[97] Singh, a.g.m, s. 123,124.
[98] Naaz, a.g.m, s. 47.
[99] Ibrahim Mahmoud Yaseen Alnahas, **Continuity and Change in the Revolutionary Iran Foreign Policy: The Role of International and Domestic Political Factors in Shaping the Iranian Foreign Policy 1979 – 2006**, West Virginia University Libraries, Morgantown, 2007, s. 193, 194.

etti. Hatemi, ABD'nin dayattığı ticaret ve yatırım yaptırımlarını kaldırmak ve ABD'nin İran'a yaptığı yaptırımları kabul etmek için Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı uzlaşmacı bir tavır benimsedi.[100] Hindistan-İran ikili ilişkileri 16 Mayıs 1996'da Narsimha Rao hükümetinin görev süresinin tamamlanmasından Atal Bihari Vajpayee liderliğinde 19 Mart 1998'de Ulusal Demokrat ittifakın yeni hükümetinin kurulmasına kadar durgun kaldı. 16 Mayıs 1996'dan 19 Mart 1998'e kadar geçen süre boyunca, Hindistan'da 13 gün süreyle Atal Bihari Vajpayee'nin Başbakanlık altında, on ay boyunca H.D Dave Gowda ve 11 ay süreyle I.K Gujral altında üç hükümet kuruldu. Hindistan hükümetindeki bu tür bir istikrarsızlık, Hindistan-İran ilişkilerini daha da güçlendirme fırsatı sağlamadı. Ancak Hindistan'da 19 Mart 1999'da Atal Bihari Vajpayee liderliğinde Ulusal Demokrat ittifak Hükümeti'nin kurulmasıyla birlikte Hindistan-İran İkili ilişkilerinde yeni bir bölüm açıldı. İran'da Hatemi Hükümeti ve Hindistan'da Atal Bihari Vajpayee döneminde, sürekli fikir alışverişi ve yeni işbirliği alanlarının belirlenmesi için araştırmalar yapıldı. 23 Eylül 1999'da her iki ülkenin Dışişleri Bakanı bir araya geldi. Görüşmede karşılıklı çıkarları doğrultusunda tüm ikili, bölgesel ve uluslararası konuları tartıştılar. Aynı yıl daha sonra Hindistan Dışişleri Bakanı Shri K. Raghunath, 31 Temmuz - 1 Ağustos tarihleri arasında İran'a iki günlük bir ziyaret gerçekleştirdi. İran yaptığı görüşmede, ülkeler tüm ikili, siyasi, ticari, ekonomik, teknik, kültürel ve konsolosluk işbirliğini inceledi. Karşılıklı kaygılara sahip ulusal ve uluslararası konularda fikir alışverişinde bulunmanın yanı sıra, her iki ülke İkili Siyasi, Ekonomik konular, Uluslararası ve Çok Taraflı Sorunlar, Kültürel İşbirliği, Araştırma ve Sektörel çalışmalarda daha fazla dikkat etmek için dört çalışma grubu kurulması konusunda anlaştılar.[101] 2000 yılında, 20-23 Mayıs tarihlerinde Tahran'da düzenlenen Hint-İran Ortak Komisyonu'nun on birinci toplantısında önemli bir gelişme yaşandı. Hindistan Dışişleri Bakanı, İran liderliğiyle Cumhurbaşkanı Seyyid Muhammed Hatemi[102], İran Dışişleri Bakanı Dr. Kemal

---

[100] Fred Halliday," *Iran and the Middle East: Foreign Policy and Domestic Change*", **Middle East Report**, 2001, s. 42-47.

[101]**Ministry of External Affairs Government of India**, (Annual Report 1999-2000) http://www.mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/162_Annual-Report-1999-2000.pdf 23.03.2021.

[102] Muhammed Hatemi, 29 Eylül 1943, Ardakan, İran doğumlu. İran cumhurbaşkanı (1997-2005) olan İranlı siyasi liderdi. Tanınmış bir din öğretmeninin oğlu olan Hatemi, daha sonra öğretmenlik yapacağı kutsal Kum şehrinde geleneksel bir medresede (dini okul) okudu. Bununla birlikte, her ikisi den laik kurumlar olan İsfahan Üniversitesi ve Tahran Üniversitesi'nden felsefe diplomaları aldı; bu, İran'ın Şii din adamlarının bir üyesi için biraz sıra dışı bir başarıydı. Hatemi, bir din adamı olarak konumunu simgeleyen hojatoleslām unvanını aldı ve Peygamber Muhammed'in doğrudan torunu olarak siyah bir sarık giydi. 1960'larda ve 70'lerde Hatemi, Muhammed Rıza Şah Pehlevi 'nin yönetimine muhalif olarak ün kazandı. 1978'de Almanya'daki Hamburg İslam Merkezi'nin

Kharrazi ve Ticaret ve Petrol Bakanı'nın da dâhil olduğu görüşmelerde bölgesel ve uluslararası konuları görüşüldü. İkili işbirliklerini gözden geçirdikten sonra, her iki ülke yeni işbirliği alanları belirlediler. Her iki taraf da 2000-2002 yılları için kültürel programlar düzenlemek ve Tahran'da bir Hint Kültür Merkezi kurmak için bir anlaşma imzaladı. En önemlisi, iki ülkenin de enerji sektöründeki işbirliğini geliştirme konusunda anlaşmasıydı. Bu bağlamda, İran gazının enerjiden yoksun Hindistan'a aktarılmasının siyasi, ekonomik ve teknik yönlerini ele alacak bir Ortak Komite oluşturulması üzerinde anlaştılar. İran Cumhurbaşkanı Seyyid Muhammed Hatemi Hindistan Cumhurbaşkanı K.R Narayanan[103] ve Başbakan Atal Bihari Vajpayee buna yanıt olarak İran'ı ziyaret etmek için davet etti. Bu başarılı ziyaretin sona ermesinden sonra, İran gazının Hindistan'a nakline ilişkin Ortak Komite'nin ilk toplantısı, 19-20 Ağustos 2000 tarihleri arasında İran'da gerçekleştirildi. Görüşmede her iki ülke, İran'dan Hindistan'a gazın farklı yollardan nakledilmesiyle ilgili konuları tartıştı ve değerlendirdi. İran'dan gaz transferi ile ilgili Ortak Komite'nin ikinci toplantısı ise aynı yıl Hindistan'da 22-23 Kasım tarihleri arasında gerçekleştirildi. Her iki taraf da "derin deniz rotasının" fizibilitesini eşit maliyet paylaşımı temelinde aramaya başlama konusunda anlaştı. Daha sonraki girişimlerle ilgili olarak, medeniyet ilişkilerini gözden geçirmek ve vurgulamak ve geleceğe bakmak için farklı seminerler ve konferanslar düzenlendi. Kasım 2000'de, her iki ülkeden tanınmış akademisyenlerin katıldığı "Medeniyetler, Diyalog ve Ulusal Kimlik" başlıklı bir seminer düzenlendi. 15-16 Ocak 2001 tarihleri arasında Hint-İran Ortak Çalışma Grubu Uluslararası Konularda üçüncü toplantısını Yeni Delhi'de ve 17-18 Ocak tarihleri arasında Hindistan-İran Siyasi ve Ekonomik Konular Ortak Çalışma Grubu ikinci toplantısını Yeni Delhi'de gerçekleştirdi. Aynı yılın Şubat ayında İran Gazının Hindistan'a Transferi üzerine Hint-İran Ortak Komitesi ve yıllık Dış Ofis Düzeyinde İstişareler

başkanlığına atandı ve 1979 İslam devriminden sonra İran ulusal meclisi olan Majles'e seçildi. Daha sonra Milli Kütüphane müdürü oldu ve Cumhurbaşkanı Ali Ekber Haşimi Rafsancani'nin danışmanı olarak görev yaptı. (**Britannica**, https://www.britannica.com/biography/Mohammad-Khatami 25.12.2021).

[103] Koçeril Raman Narayanan, 27 Ekim 1920, Uzhavoor, Hindistan'da doğdu. 9 Kasım 2005'te Yeni Delhi'de vefat etti. 1997'den 2002'ye kadar Hindistan'ın cumhurbaşkanı olan Hintli politikacı ve diplomattır. Ülkenin en düşük sosyal kastlarından biri olan ve ofisi işgal eden ilk Dalit'ti. Ailesinin yoksulluğuna ve sosyal statüsüne rağmen, Narayanan 'ın zekâsı ona devlet destekli bir burs kazandı. Travancore Üniversitesi'nden (şimdi Kerala Üniversitesi) mezun olduktan sonra Hindu (1944–45) ve Times of India (1945) için gazeteci olarak çalıştı. Kısa süre sonra başka bir burs kazandı ve en iyi akademik dereceleri aldığı London School of Economics'e katılmak için Hindistan'dan ayrıldı. 1984 yılında Narayanan siyasette aktif hale geldi. Parlamentoda kabine bakanı olarak görev yaptı ve 1992'de beş yıl süreyle görev yaptığı başkan yardımcılığına getirildi. Şiddeti ve yolsuzluğu sona erdirmeye ve uluslararası ilişkileri iyileştirmeye çalıştı. (**Britannica**, https://www.britannica.com/biography/Kocheril-Raman-Narayanan 25.12.2021).

Tahran'da yapıldı. İki ülkenin ikili ilişkileri, Hindistan Başbakanı Atal Bihari Vajpayee'nin 10-13 Nisan tarihleri arasında İran'a dört günlük bir ziyarette bulunduğu Nisan 2001'de yeni boyutlara ulaştı.[104]

2.3 11 Eylül Saldırıları Sonrası İlişkilerin Gelişimi 2001-2012

İran, Hindistan'ı stratejik izolasyondan kaçınmasına yardımcı olacak güçlü bir ortak olarak görüyor. Hindistan için bu ilişki, Hindistan'ın çıkarlarını tüm önemli devletlerle ve özellikle de yakınlardakilerle pragmatik bir şekilde sürdürme çabasının bir parçasıdır. Derinleşen bağlar, Tahran'ın Hindistan'a yirmi beş yıl boyunca yılda 5 milyon ton sıvılaştırılmış gaz tedarik edeceğine dair bir anlaşmanın ardından şimdi daha da artacak olan ikili ticaretin son büyümesine yansıyor. İki devlet aynı zamanda Mumbai'yi Bandar Abbas üzerinden Güney Avrupa'ya bağlama projesi olan Kuzey-Güney Ulaşım Koridoru üzerinde de işbirliği yapıyor. Ayrıca İran'dan Pakistan üzerinden Hindistan'a olası bir gaz boru hattını tartışıyorlar. İran Cumhurbaşkanı Hatemi'nin Hindistan Ulusal Günü'nün onur konuğu olduğu devlet ziyaretinin ardından güvenlik ilişkileri önemli ölçüde ilerledi. Taraflar, İran'a Hint Askeri teknolojisine erişim sağlayan bir anlaşma imzaladılar. Bildirildiğine göre, Pakistan ile savaş durumunda Hindistan'a İran askeri üslerine erişim de sağlıyor. Yeni Hint-İran ittifakı, enerji kaynaklarının akışı, kitle imha silahlarının yayılmasını önleme çabaları ve Afganistan, Orta Asya ve Basra Körfezi'ndeki siyasi gelişmeler gibi önemli konuları güçlü bir şekilde etkileyebilir. Sonuçlar her zaman ABD çıkarlarına uygun olmayacaktır.[105]

İran'ın İslami devriminden sonra, Yeni Delhi'nin memnuniyetsizliği, İran'ın Keşmir özlemlerine verdiği destek ve Tahran'ın İslami devrimini yayma çabalarına odaklandı. Ancak bu dönemi, son yıllarda ilişkilerde önemli bir gelişme izlemiştir. Bu süreç, İran Devrimi'nin ardından Pakistan-İran ilişkilerinde yaşanan bozulma ve Tahran'ın Sünni Hâkimiyetindeki Pakistan'a karşı artan düşmanlığı tarafından teşvik edildi. Mayıs 2004'te Karaçi'deki bir Şii camisine ibadet edenlere yönelik bombalı saldırı gibi olaylar

---

[104] **Ministry of External Affairs Government of India**, (Annual Report 1999-2000), http://www.mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/162_Annual-Report-1999-2000.pdf 23.03.2021.

[105] Amina Afzal," "*India's Growing Influence in Central Asia and its Consequences for Pakistan*", **Journal of Central Asia and Caucasus Studies**, Cilt: IV, Sayı: XLVI, 2004, s. 155-167.

açıkçası Tahran'ı kızdırıyor. İran ayrıca İslamabad'ın Taliban'ı yaratma ve Afganistan'ın kontrolünü ele geçirmesine yardım etme rolünden rahatsız oldu. Tahran'ın bakış açısına göre, Pakistan'ın Taliban'ı yaratmadaki nedenleri arasında Afganistan'daki İran etkisini ortadan kaldırma, İran'ın Orta Asya'daki varlığının yayılmasını önleme ve Orta Asya enerjisi için İran üzerinden güney ihracat yolunu engelleme arzusu vardı. Her iki tarafın da diğerine kur yapmak için güçlü nedenleri var. İran, Hindistan'ı, özellikle Tahran'ın "Şer Ekseni" üyesi olarak belirlendiği bir anda, Tahran'ın stratejik izolasyondan kaçınmasına yardımcı olacak güçlü bir ortak olarak görüyor. Tahran ayrıca Hindistan'ı, ABD'nin bölgede yarattığı iddia edilen İran karşıtı kıskaçtan kurtulmasına yardım ediyor ve Arap milliyetçiliğine ve aşırı Vahhabi İslam'a karşı bir müttefik olarak görüyor. Son olarak, Hindistan'a yönelik hareket, 1990'ların sonlarında daha belirgin hale gelen İslami ideolojiye karşı "ulusal çıkar" vurgusuna yönelik geniş İran dış politikası eğilimini de yansıtıyor. Hindistan için, İran ile güçlü bir ilişki kurmak, Hindistan'ın çıkarlarını tüm önemli devletlerle ve özellikle Hindistan'ın komşularıyla pragmatik ve sabırla sürdürme çabasının bir parçasıdır. Hindistan dış politikasını dönüştürmek, Yeni Delhi'nin geleneksel idealizm vurgusunu bir kenara atmak ve bir amaç duygusuyla somut Hint çıkarlarını sürdürmek son yıllarda geniş bir çabanın parçası oldu. Eylül 2003'te Hindistan Dışişleri Bakanı Kanwal Sibal, "Yeni Delhi'nin ilişkiye verdiği stratejik önemden şüphe duyulmaması gerektiğini" vurgulayarak Hindistan-İran bağlantısının önemini vurguladı. Aslında, Pakistan ve İran birkaç yıldır sahip olduklarından daha iyi bir ilişkiye doğru ilerlerken, yeni Hindistan-İran ilişkisinin son iki yılda pekiştirilmesi Hindistan'ın etkileyici bir diplomatik başarısıdır. Yeni Delhi ayrıca İran bağlantısının çeşitli somut ve özel Hindistan çıkarlarına hizmet ettiğini düşünüyor. Belki de en önemlisi, İran ile olan bağın Hindistan'a enerji ihtiyaçları konusunda yardım ettiği görülüyor. Dünyanın dördüncü en büyük ekonomisi (Satın Alma Gücü Paritesi açısından) ve ihtiyaçlarının neredeyse yüzde 70'i yabancı petrole bağımlı olan Hindistan'ın petrol ve enerji ihtiyaçları önemli ve büyüyor. Ayrıca, Pakistan ve Afganistan'daki gelişmeler istikrar kazanana kadar İran, Orta Asya'dan doğal gazın transit geçişi için Hindistan'ın tercihi olmaya devam edecek. Hindistan için ikinci bir faktör, açıkçası, Hindistan'ın Pakistan ile rekabeti açısından ilişkinin faydasıdır. Bu bağlamda, İran bağlantısı, Hindistan'ın İslamabad'ı kontrol altına alma ve kuşatma çabalarını kolaylaştırıyor olarak görülüyor; bu, kısmen Pakistan'ın Afganistan'daki zayıflamış duruşundan kaynaklandığı görülen

bir fırsat olarak görülüyor. Pek çok Hindistanlı akademisyenlerin görüşüne göre, bu güvenlik çevresi Hürmüz Boğazı'ndan Malakka Boğazı'na ve Afrika kıyılarından Avustralya'nın batı kıyılarına kadar uzanmalıdır. İran açıkça bu coğrafyanın bir parçasıdır. Hindistan, İran'la olan bağlarını Afganistan'da ve daha geniş olarak Orta Asya ve Hazar Havzası'nda Hindistan Ulusal çıkarlarının peşinde koşmayı kolaylaştıran bir unsur olarak görüyor. Afganistan'da hem Yeni Delhi hem de Tahran, Sünni ağırlıklı Taliban rejimine karşı çıktılar ve Taliban sonrası Afganistan'ı istikrara kavuşturma ve başarısını sağlama çabalarının başarısından büyük çıkarları var. Orta Asya'da, İran ile bağlar Hindistan'ın pazarlara, enerjiye ve potansiyel müşteri devletlere erişmesine yardımcı olacaktır. Hindistan, İran'ın aksine, Orta Asya ve Hazar Havzası'na doğrudan kara erişimi yok.[106]

Hindistan ve İran arasındaki ilişkiler, başta güvenlik, enerji ve Kuzey-Güney Ulaşım Koridoru olmak üzere birçok konuda derinleşiyor. Güvenlik ilişkileri 2001 yılında Hindistan Başbakanı Vajpayee'nin İran'ı ziyaret etmesi ve Cumhurbaşkanı Hatemi'nin bölgede barış ve istikrarın korunmasında işbirliği yapmayı kabul ettikleri ortak bir bildiri yayınlamasıyla başlamış oldu. Bunu, İran Cumhurbaşkanı Hatemi'nin Ocak 2003'te Hindistan'a yaptığı ziyaret izledi; bu sırada iki ülke, "Stratejik İşbirliğine Giden Yol Haritasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" da dâhil olmak üzere bir dizi anlaşma imzaladı. Notta, Hindistan ve İran'ın, eğitim ve karşılıklı ziyaretler de dâhil olmak üzere, mutabık kalınan alanlarda savunma alanında işbirliği fırsatlarını araştıracağı belirtiliyor. Ayrıca Hindistan-İran savunma işbirliğinin herhangi bir üçüncü ülkeye yönelik olmadığını belirtiyor.[107]

Mart 2003'te Hindistan ve İran ilk birleşik deniz tatbikatını gerçekleştirdi. Bu tatbikat da dikkate değerdi, çünkü muhtemelen o noktada Basra Körfezi ve Arap Denizi'ndeki ABD varlığının artmasıyla Hindistan-İran'ın rahatsızlığını yansıtıyordu. Hintli mühendisler ayrıca İran'ın Çabahar limanını yükseltmek ve geliştirmek için çalışıyorlar. Bu girişim muhtemelen esas olarak ticareti kolaylaştırmayı amaçlıyor ve Rusya'yı ve diğerlerini içeren ve esas olarak İran'ın Bandar Abbas limanına odaklanan

---

[106] Anu Sharma," *Analyzing India-Iran Relations Post Removal of Sanctions*", **Defence and Diplomacy Journal**, Cilt: V, Sayı: IV, 2016, s. 53-64.
[107] Reza Khalili," *Understanding the Nature of Iran-India Relations*", **Discourse: An Iranian Quarterly**, Cilt: XI, Sayı: I, 2013, s. 87-108.

daha büyük bir Hint Okyanusu'ndan Kuzey Denizi'ne girişiminin bir parçasıdır. Ancak Pakistanlı ve Çinli gözlemciler, Tahran'ın sonunda Hint deniz kuvvetlerinin limanı kullanmasına izin vereceğinden endişe edecek ve Çabahar ‘daki gelişmeleri, Çin'in yaklaşık yüz mil doğudaki Gwadar ‘da bir Pakistan limanı ve deniz üssü geliştirmesine bir yanıt olarak değerlendirecek. Yakın Hint-İran güvenlik bağları, Pakistan sınırında (Afganistan sınırına yakın) İran'da Zahedan ‘da, olağandışı büyüklükte bir Hint konsolosluğunun, varsayılan istihbarat görevlerine sahip olduğu bildirilen varlığından da çıkarılabilir. Hindistan ayrıca 2002'de Bandar Abbas'ta yeni bir konsolosluk kurdu ve Pakistan'ın Hindistan'ın bu tesisi Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı'ndaki gemi hareketlerini izlemek için kullanacağını protesto etmesine neden olan bir gelişmeyeydi. Ekonomik arenada başlıca konular ticaret ve enerji ile Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru olmuştur. Hint-İran ticareti, 2002-3 Mali Yılında ikili ticaretin yaklaşık 2,8 milyar dolara ulaşmasıyla istikrarlı bir şekilde büyüyor. İran ham petrolünün 1,4 milyar dolarlık ithalatı ikili ticaret hacmindeki üstün konumunu korusa da, Hindistan ihracatı 655 milyon dolarlık petrol dışı ürünlere ulaştı. Ancak Yeni Delhi, İran'a çok daha fazla satış yapabileceğine ve İran'ın endüstriyel ithalatı için bundan böyle Batı'ya değil Hindistan'a bakması gerektiğine inanıyor. Dışişleri Bakanı Sinha'ya göre, “İran iş ve endüstrisi doğusuna, Hindistan'a, İran'ın geleneksel olarak teknoloji, ekipman, makine ve endüstriyel projeler için Batı'ya bağımlı olduğu bölgelere bakmalıdır. İran imalat sektörü, Hindistan sanayisinin imalat sektöründe kaydettiği ilerlemeyi dikkate almalıdır.” Aralık 2003'te Hindistan, İran'a iki devletin Hindistan, İran ve Pakistan'dan oluşan ortak bir pazar oluşturarak ikili ekonomik işbirliğini genişletmesini önerdi. İran'ın Hindistan büyükelçisi bu kavramı kabul ederek yanıt verdi ve "Hindistan, Pakistan, Afganistan, İran ve belki Orta Asya'dan oluşan bir ekonomik blok oluşturmayı umuyoruz" yorumunu yaptı. İranlı Diplomata göre, “Şu anda ASEAN ve AB arasında bir boşluk var. Bölgedeki tek iki demokrasi olan Hindistan ve İran, bu boşluğu doldurmak için bir ortaklık başlatabilir.” Enerji, elbette, Hindistan-İran ekonomik ilişkisinde kilit emtia olmaya devam edecek. Hindistan için, enerji ilişkisi hayati önem taşımaktadır, çünkü enerji güvenliğinin Hindistan'ın büyük güç statüsü elde etmesi için kesinlikle gerekli olduğu görülmektedir. Yeni Delhi Deklarasyonu'na göre, “Bol enerji kaynaklarına sahip İran ve hızla gelişen bir ekonomi olarak artan enerji ihtiyacı ile Hindistan doğal ortaklardır.” Bu amaçla, Mayıs 2003'te İran ve Hindistan, Tahran'ın Hindistan'a yirmi

beş yıl boyunca yılda 5 milyon ton sıvılaştırılmış gaz ve bir yıllık deneme süresi boyunca günde 100.000 varil petrol tedarik etmesi konusunda anlaştılar.[108]

Hindistan-İran işbirliğinin bir başka alanı da Kuzey-Güney Ulaşım Koridorudur. 2000 yılında Hindistan, İran ve Rusya arasında yapılan bir anlaşmanın sonucu olan Kuzey-Güney koridoru projesi (Belarus ve Kazakistan'ın daha sonra katılmasıyla), Mumbai'yi (İran'daki Bandar Abbas aracılığıyla) St. Petersburg'a ve dolayısıyla Hint Okyanusu'nu Baltık Denizi ve Avrupa'ya bağlamayı amaçlıyor. Amaç, gerekli yolları ve demiryollarını inşa etmek ve bu güzergâhı ekonomik ve verimli hale getirmek için modern gümrük ve diğer prosedürlerle birlikte yol boyunca gerekli limanları geliştirmektir. Bildirildiğine göre, kara ve deniz bağlantılarından oluşan daha büyük Asya Karayolu sisteminin bir parçasını oluşturacak olan rota, Hint Okyanusu ve Basra Körfezi bölgelerinden Kuzey ve Doğu Avrupa'ya kargo geçiş mesafesini Süveyş Kanalı'na kıyasla üçte iki oranında kısaltacak. Katılımcı ülkeler arasındaki ticaret, Asya ve Avrupa arasındaki etkileşim düzeyi gibi önemli ölçüde artacaktır. Deniz/kara yolu, 2003 yılının başlarında bir Rus yük gemisinin İran'ın Hazar Denizi limanı Anzali ‘de yükünü boşaltmasıyla resmi faaliyetine başladı. Bu bağlamda, Ocak 2003'te Tahran'da bir araya gelen Hindistan, İran ve Afganistan, İran'ın Çabahar kentinden Afganistan'ın Afgan şehirlerine Zaranj ve Delaram giden güzergâhı iyileştirmek amacıyla “Transit ve Ulaştırma Altyapısının Geliştirilmesi ve İnşası” konulu bir bildiri imzaladı. Bu amaçla Hindistan, Zaranj ve Delaram'ı birbirine bağlayan yolun yapımı için 70 milyon dolar taahhüt etti. Güvenliğini Hindistan silahlı kuvvetlerinin sağlayacağı projede çalışmalara Ağustos ayında başlanacak. Buna ek olarak, İran Limanları ve Denizcilik Şirketi tarafından Chabahar limanında ve Chabahar-Fahraj-Bam demiryolu bağlantısında geliştirme çalışmaları üstlenmek üzere bir Hint konsorsiyumu görevlendirildi. Açılış törenine Türkmenistan, Kırgızistan, Ermenistan ve Afganistan cumhurbaşkanları ile diğer komşu ülkelerin üst düzey temsilcileri katıldı. Ertesi yıl, İran Cumhurbaşkanı Rafsancani, Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de dâhil olmak üzere on bir devlet başkanının huzurunda Meşhed-Sarakhs-Tredzen demiryolunun açılışını yaptı. İran zaten demiryolu ile Azerbaycan'a bağlı. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı çerçevesinde İpek Yolu'nu canlandırma anlaşmasının bir

[108] Monish Tourangbam,” *India-Iran Relations amidst Strategic Constraints*”, **Indian Foreign Affairs Journal**, Cilt: XIII, Sayı: III, 2018, s. 183-194.

parçası olarak, Mart 2002'de Kazakistan'ın Almatı şehrinden Tahran'a haftalık tren seferlerinin başlaması, bu yönde önemli bir adım daha attı.[109]

Komünizmin çöküşü, birinci ve ikinci dünya arasındaki iki kutuplu bir rekabetin Soğuk Savaş Vizyonu gereksiz hale geldi. Bağlantısız bir Üçüncü Dünya kavramı da tüm anlamdan boşaltıldı. İdeolojik bölünmelerin katılığından kurtulan devletler, çeşitli koalisyonlar oluşturarak kazançlarını en üst düzeye çıkarmak için ilerlediler. Bu bağlamda, Hindistan'ın dış politikası kaçınılmaz bir yeniden yönelime tanık oldu: ideoloji temelli angajmanlar yerini çıkar temelli ilişkilere bıraktı. Batı Asya'da Hindistan, çıkarlarını takip etme konusunda daha açık görüşlü ve saldırgan hale geldi. Sonuç olarak, Soğuk Savaş yıllarında yeterince ilgi görmeyen ülkeler -İran, İsrail ve Suudi Arabistan- Hindistan'ın yeni Batı Asya politikasının şekillendiği merkezler haline geldi. Soğuk Savaşın sona ermesi hem Hindistan hem de İran'a yeni zorluklar ve fırsatlar sundu. 1990'ların başından beri Hindistan-İran'ın çıkarları, Orta Asya'da enerji güvenliği, istikrar ve fırsatlar, Afganistan ve Pakistan'dan kaynaklanan terörizm, ticari ilişkilerden karşılıklı yarar beklentileri ve stratejik bağların olasılığı savunma ve istihbarat alanları gibi bir dizi konu etrafında birleşti. İran'ın Hindistan'a dönüşü, 1990'larda kendini gösteren, dış politikasında -İslami ideolojiye karşı ulusal çıkar vurgusuna doğru- bir kaymayı yansıtıyordu. Son yıllarda Hindistan-İran ilişkilerinin çerçevesini iki büyük ikili anlaşma oluşturmaktadır. Hindistan'ın Başbakanı Atal Bihari Vajpayee ile dönemin İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi tarafından imzalanan Tahran Deklarasyonu (2001), çok çeşitli konularda işbirliğinin temellerini attı. Ağırlıklı olarak enerji ve ticari kaygılara odaklandı, Kuzey-Güney ulaşım koridorunu geliştirme taahhüdünü (malların İran üzerinden Orta Asya, Rusya ve Kuzey Avrupa'ya hareketi için) yeniden teyit etti ve bilimsel ve teknik işbirliğini teşvik etmek için anlaşmalar yaptı. Bu toplantı, bölgesel ve uluslararası güvenlik konularını ele almak için Hindistan-İran Stratejik Diyalog ‘un kurulmasıyla sonuçlandı. İki yıl sonra, Ocak 2003'te, her iki lider de Hindistan-İran ilişkisine rehberlik eden en önemli çerçeve setini oluşturan yedi ek Mutabakat Muhtırası ve anlaşmayla birlikte Delhi Deklarasyonu'nu imzaladı. Delhi Deklarasyonu (11 Eylül'ün ardından) uluslararası terörizme odaklandı ve ABD'nin Irak'taki tek taraflılığına ilişkin endişeleri paylaştı.

[109] Donald L. Berlin,” *India-Iran Relations: A Deepening Entente*”, **Asia-Pacific Center for Security Studies**, Cilt: III, Sayı: II, 2004, s. 3-7.

Her iki ülke de bilim ve teknoloji alanlarında gelişmiş işbirliğini sürdürme konusunda karşılıklı çıkarlarını dile getirdiler ve en önemlisi, savunma bağlantıları kurma ve stratejik ilişkiler geliştirme taahhüdünün altını çizdiler.[110]

Pakistan ve Afganistan'dan kaynaklanan Sünni radikalizmin ortak tehdidi, Hindistan ve İran arasındaki en önemli işbirliği alanlarından biri olarak ortaya çıktı. Pakistan merkezli terör meselesi, İran Dışişleri Bakanı Manuçehr Muttaki 'nin Kasım 2009'da Hindistan'a yaptığı ziyaret sırasında gündeme geldi. Hâlihazırda her iki ülke de Pakistan'ın topraklarında El Kaide de dâhil olmak üzere çok sayıda terör örgütünü beslemedeki ve Afganistan ile batı ve güney sınırlarında Taliban'a destek ve güvenli sığınak sağlamadaki rolü konusunda benzer endişeleri paylaşıyor. Hindistan, Pakistan'ın askeri ve istihbarat teşkilatlarının alt kıtadaki operasyonlarını desteklemesine defalarca uluslararası dikkati çekti. Kasım 2008'deki Mumbai patlamaları ve Şubat 2010'daki Pune patlamaları bu bağlantıyı tam olarak aydınlattı. Pakistan ordusu onları Hindistan'ın Afganistan'daki artan varlığına karşı ağırlık olarak ve savaşın parçaladığı bu ülkede stratejik derinliğini derinleştirmenin bir yolu olarak görüyor. İran da kendi topraklarında artan Sünni militanlığın sıcaklığını hissediyor. Son yıllarda İran'ın Pakistan ile sınırı boyunca Sünni ağırlıklı bir şehir olan Zahedan'ı bir intihar bombası yağmuru sarstı. Ekim 2009'da bu huzursuz şehirde İran'ın İslam Devrim Muhafızları'na yapılan saldırı Pakistan merkezli Cundallah'a atfedildi. 1990'ların başlarında, Taliban'ın Afganistan'da iktidarı pekiştirmesi, her iki ülke için de büyük bir endişe kaynağı olarak ortaya çıktı. Büyük Şii Müslüman nüfusa sahip Hindistan ve İran, yakın çevrelerinde Sünni-Vahhabi aşırılık yanlılarından bıkmıştı. Üstelik Hindistan, Taliban'ın "cihatçı" ideolojisinden ve onun Keşmir'de ve ülkenin diğer bölgelerinde sorun çıkarma potansiyelinden derinden endişeliydi. Taliban rejimini hızla tanıyan Pakistan'ın aksine, Hindistan ve İran, Afganistan'a Taliban karşıtı Kuzey İttifakı'nı destekledi. Son on yıl boyunca İran, Hindistan ve Rusya, Pakistan'ın Afganistan'a katılımını ve Taliban'a desteğini kontrol altına almak için yoğun bir şekilde koordine oldu. Kasım 2001'de Taliban Kuzey İttifakı tarafından bozguna uğratıldığında, hem Yeni Delhi hem de Tahran onun ölümünü memnuniyetle karşıladılar ve Afganistan'ın yeniden inşasını ve kalkınmasını ortak bir kritik hedef

[110] Khalid Rahman," *India-Iran Relations and Current Regional Dynamics*", **Pluto Journals**, Cilt: VII, Sayı: II, 2010, s. 27-49.

haline getirdiler. Bu nedenle, hem Hindistan hem de İran, ABD'nin son zamanlarda dile getirilen sözde 'iyi' Taliban ile müzakere politikasına ilişkin güçlü çekincelerini dile getirdiler. ABD liderliğindeki NATO güçlerine karşı hızla yayılan bir Taliban isyanı, Washington'un Afgan savaşında kolay bir zafer olamayacağını anlamasını sağladı. ABD, Irak'taki Sünni milislerle yaptığı gibi, Amerikan ordusunun Taliban'ın ılımlı unsurlarına ulaşacağı bir uzlaşma sürecinin kapısını açtı. Bu politika aynı zamanda Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai'nin şiddeti reddeden Taliban savaşçılarını Afgan silahlı kuvvetlerine entegre etme eğilimini de yansıtıyor. İslamabad, Amerikalılar ve Karzai hükümetine Taliban ve diğer isyancılarla müzakerelerde yardım teklifinde bulundu. İran, 'iyi' ve 'kötü' Taliban arasındaki ayrıma karşı çıkmak için Hindistan'a katıldı, Ocak 2010'da Londra Zirvesi'nde 500 milyon dolarlık 'Barış ve Yeniden Bütünleşme Güven Fonu'nun kabul edilmesini reddederek, saçma ve istikrarı bozan Taliban savaşçılarını sivillerin arasına sokmak. Pakistan'daki efendilerinin emriyle Taliban ve diğer bağlantılı terör grupları, Hindistan'ı kalkınma faaliyetlerini durdurmaya ve Afganistan'dan ayrılmaya zorlamak için saldırılar düzenliyor ve tehditler savuruyor. Taliban'ı hükümete yeniden entegre etmeye yönelik herhangi bir baskı, İslamabad'ın Kabil'deki baskısını Yeni Delhi'nin zararına iki katına çıkaracaktır. İran burada önemli bir müttefik ve Hindistan'a düşman olan unsurların Afganistan'da özgürce hareket etmemesini sağlamak için yardımı çok önemlidir. (Pakistan'a Kabil'deki rejimi kontrol edebilecek bir konumda bulunarak Hindistan üzerinde canla başla aradığı 'stratejik derinliği' sağlar) Hem Hindistan hem de İran, Kabil'de Taliban'ın muafiyetinden rahatsız edici bir senaryoyla karşı karşıya olsalar bile, Amerika'nın bir Afgan yerleşimi arayışında tecrit edildiler. Bu nedenle Afganistan'ı istikrara kavuşturmak için birbirleriyle, Rusya ve Orta Asya cumhuriyetleri gibi diğer bölgesel oyuncularla koordinasyonu yoğunlaştırmak iki ülkenin çıkarınadır. Terörizm üzerine Hindistan-İran Ortak Çalışma Grubu, Taliban isyanıyla ve onu ayakta tutan narkotik ticaretiyle mücadelede yenilenmiş işbirliğini başlatmak için bir araçtı.[111]

[111] Sujata Ashwarya Cheema," *India–Iran Relation Progress, Challenges and Prospects*", **India Quarterly: A Journal of International Affairs**, Cilt: LXVI, Sayı: 4, 2010, s. 383–396.

2.4 Hindistan-İran İlişkilerinde Dış Faktörler

İran ve Hindistan arasındaki ikili ilişkilerdeki başlıca işbirliği ve çatışma alanlarını inceledikten sonra, iki ülke arasındaki ikili ilişkileri doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen diğer (dış) faktörlere bakmak önemlidir. Çağdaş dünyanın ülkeleri arasındaki karşılıklı bağlılık ve sebep sonuç ilişkisi nedeniyle (çağdaş dünya) küresel köy olarak adlandırılmaktadır. Ülkeler de tıpkı bireyler gibi bir toplum içinde yaşıyor sayılmaktadır. Ayrıca, dünya ülkelerinin içinde faaliyet gösterdiği ortam (uluslararası politika), ülkelerin kendi ulusal çıkarlarını elde etmek için yürüttükleri çabaların sonucudur. Dünyada hiçbir ülke, teknolojik başarının yanı sıra yaşam standartlarını yükseltmek için gerekli tüm doğal kaynaklara sahip değildir. Böylece ülkeler kendi çıkarlarını gözeterek ve çıkarlarını en üst düzeye çıkarmak için birbirleriyle işbirliği ve çatışma ilişkilerine girerler. Bu iki devletlerarası çatışma ve işbirliği davranışı, çevrenin uluslararası aşamada hayatta kalması için yakıt sağlar. Ayrıca ülkeler arasındaki ilişkileri yöneten uluslararası gelenekler ve yasalar vardır ve hiçbir ülke bu gelenekleri ve yasaları sorgulanmadan bir kenara atacak kadar güçlü değildir.[112] Bu nedenle, ülkelerin ikili ilişkilerinde önemli rol oynayan ve ülkeler arasındaki ilişkiler tartışılırken dikkate alınması gereken dış faktörler vardır. Hindistan ve İran ilişkilerine gelince, ABD ve İsrail gibi Hindistan ve İran ikili ilişkilerinin ilerlemesinde büyük etkisi olan ülkeler şeklinde dış etkenler var. Yirmi birinci yüzyılın dönüşüyle birlikte Hindistan, ABD ve İsrail arasındaki anlayışta muazzam bir gelişme oldu. İran için ise ABD ve İsrail büyük düşmanlardır. Yirmi birinci yüzyılın başlarında özellikle İran'ın nükleer programı nedeniyle düşmanlık en üst düzeye çıktı. Bu yörüngeye bakıldığında, iki ülke Hindistan ve İran'ın birbirine zıt tarafta olduğu görülüyor. Ancak Hindistan ve İran, ikili ilişkilerinde sınırsız bir etkiye sahip olmak için bu faktör üzerinde kontrol sağlamayı başardılar. Bu nedenle ilerleyen sayfalarda ABD ve İsrail'in Hindistan ve İran arasındaki ikili ilişkiler üzerindeki etkisini inceleme girişiminde bulunacağım.

Uluslararası İlişkiler uzmanları, İran rejimine çeşitli yaptırımlar uygulayan ABD'yi gücendirmeden İran ile dostane ilişkileri sürdürmek için Hindistan'ın zor bir görevi olduğunu söylüyor. İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinecad, Hindistan

[112] Mohammed Yunus, **Foreign Policy: A theoretical introduction**, Oxford University Press, Oxford, 2003, s. 156,157.

Başbakanı Manmohan Singh ile yaptığı telefon görüşmesinden sonra Hindistan-İran ilişkilerini "kardeşler arasındaki ilişki" olarak nitelendirdi. Geleneksel olarak Hindistan ve İran'ın çok yakın bağları vardı. Bununla birlikte, bir Hindistan başbakanının yaptığı son devlet ziyareti on yıldan fazla bir süre önceydi. 2001'de Atal Bihari Vajpayee İran'ı ziyaret etti. Hindistan ve ABD yakınlaştıkça - özellikle 2008'de Hindistan-Amerikan nükleer anlaşmasının imzalanmasından sonra - Hindistan'ın kendisini İran'dan uzaklaştırması yönündeki baskı daha da güçlendi. "Fakat Hindistan her zaman ulusal çıkarlarının her şeyden önce geldiğini söyledi. Ve ülkenin hızla büyüyen ekonomisi için Hindistan'ın enerji ve petrole ihtiyacı var."

"Hindistan son birkaç yılda İran'dan petrol ithalatını önemli ölçüde azalttı - ABD ve diğer Batılı güçlerin kabul ettiği bir şey." Buna ek olarak, Hindistan ayrıca Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) bünyesinde 2005 ve 2009'da İran'a karşı oy kullandı.

Ancak İran, Hindistan'ın aksine Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'nı imzaladığı için buna bağlı kalmak zorunda kaldı. Şu anda Hindistan, petrolünün yaklaşık yüzde 10'unu İran'dan alıyor ve bu da İran'ı Hindistan'ın Suudi Arabistan'dan sonra petrol için en büyük ikinci ticaret ortağı yapıyor. Reza Taghizadeh, Hindistan'ın İran'a ihtiyacı olduğu kadar İran'ın da Hindistan'a ihtiyacı olduğu görüşündeydi. Hindistan'ın şu anda çok fazla endişesi yok. Suudi Arabistan veya Irak, Hindistan'ın İran'dan yüz çevirmesi durumunda ortaya çıkacak boşluğu doldurabilir ve bundan çok mutlu olacaktır. Ama Hindistan zaten bütün yumurtalarını bir sepete koymak istemiyor. Taghizadeh, Hindistan'ın İran'a yakınlık ve uzaklık arasında iyi bir denge kurmasının önemli olduğunu da sözlerine ekledi. Ancak Hindistan için mesele sadece enerji arzını güvence altına almak değil. İran ile iyi ilişkiler, Hindistan ve ticari çıkarları için Orta Asya'ya bir köprü kurdukları için de önemliydi. Soğuk Savaş döneminde Türkiye, İran ve Pakistan arasındaki güçlü ittifak Hindistan için acı bir haptı. Hindistan için zor bir dönemdi. Bugün ise, aksine, Yeni Delhi'nin rakibi Çin özellikle Afganistan ve İran'da artan bölgesel nüfuzu Hindistan ile rekabet eden bir önemli bir aktördür.[113]

[113] **DW**, https://www.dw.com/en/iran-or-the-us-india-caught-in-a-diplomatic-dilemma/a-16192256 11.02.2022.

İran'ın Hindistan'a yaptığı hidrokarbon ihracatın çoğunu oluşturmaktadır. Hindistan, nükleer programı nedeniyle İran'a karşı BM yaptırımları uygulanması lehinde oy vermiş olsa da, iki ülke samimi bir diplomatik ilişki sürdürmeye devam etti. Birbirine yakın iki güçlü ülke olarak Hindistan ve İran, İran'a ihtiyaç duyduğu enerjiyi sağlama kapasitesinden kaynaklanan ticari çıkarların yanı sıra jeopolitik çıkarları da paylaşıyor. İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinecad'a göre, İran ve Hindistan "dünyadaki büyük değişimlere ikili ilişkileri güçlendirerek ve bölgedeki güç boşluğunu doldurarak hazırlanmalı".[114] Gelecekteki olası işbirliği yollarını vurgulayan her iki ülke, aynı zamanda Rusya ve Çin'in egemen olduğu Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (SCO) gözlemcisidir. Güvenlik konularında işbirliği, büyük ölçüde Afganistan ve Pakistan'daki çatışmaya odaklandı. Mart 2009'da Moskova, İran, Hindistan ve Rusya'da düzenlenen SCO zirvesinde, Afganistan'da Taliban'ı kontrol altına alma seçenekleri tartışıldı. Kasım 2009'da Hindistan, İran ile askeri işbirliğinin genişletilmesi konusunda görüşmeler yaptı. Gelişmiş askeri ilişkiler, Hindistan'ın İran Birliklerinin eğitimini, uydu servislerini ve Körfez'deki ortak deniz tatbikatlarını içeriyordu. Askeri etkileşimin önceki örnekleri arasında, 2008'den bu yana Hindistan Askeri Hukuk Enstitüsü tarafından İran Ordusu'ndan kıdemli yargıç savunucularının eğitimi yer alıyor. Şubat 2010'da İran'ın Hindistan Büyükelçisi Seyed Mehdi Nabizadeh, ülkesinin Hindistan'ın "iyi" ve "kötü" Taliban kavramına muhalefetine verdiği desteği ifade ederek, militan örgütün üyelerine yönelik son Batılı önerileri reddetti. "Bizim tecrübemiz, 'iyi-kötü' Taliban Teorisine inanmak değil. Taliban, Taliban'dır. Aşırılık yanlıları Kabil'deki herhangi bir hükümetin parçası olmamalıdır". Taliban'ın geri dönmesinin bölgesel güvenlik durumunun daha da kötüleşmesine neden olacağı konusunda uyardı ve Afganistan sorununu çözmek için Hindistan'ı da içeren bölgesel bir yaklaşımı savundu ve Tahran'ın Yeni Delhi gibi Afganistan'ın istikrarında büyük bir çıkarı olduğunu söyledi. Hindistan Dışişleri Bakanı Nirupama Rao, iki ülke arasındaki ikili ilişkileri görüşmek üzere Şubat 2010'da Tahran'da İranlı Liderlerle bir araya geldi. İki günlük ziyarette taraflar Afganistan, sınır ötesi terörizm ve bölgesel ve küresel öneme sahip diğer konular gibi konularda görüş alışverişinde bulundular. Rao, mevkidaşı Asya ve Okyanusya'dan Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Muhammed Ali Fethullahi'nin daveti üzerine iki ülke arasındaki Dışişleri

[114] **WİONEWS**, https://www.wionews.com/world/exclusive-interview-with-palki-india-has-more-potential-than-china-for-ties-with-iran-says-former-iranian-president-mahmoud-ahmadinejad-402649 25.02.2022.

Bakanlığı İstişareleri/Stratejik Diyalog ‘un yedinci turu için İran'ın başkentindeydi. G-15 gelişmekte olan ülkelerin Mayıs 2010'daki toplantısında, ikisi Afganistan ve Pakistan'daki güvenlik konusuna değindi ve İran cumhurbaşkanı "Hindistan ve İran'ın temas halinde olması ve birlikte çalışması arzu ve ihtiyacının altını çizdi”.[115] Hintli yetkililer daha önce Mart 2010'da "İran, Afganistan'la başa çıkmak söz konusu olduğunda önemli bir müttefiktir. Hindistan'a düşman olan unsurların Afganistan'da özgürce hareket etmemesini sağlamak için İran'ın yardımı çok önemli Pakistan'a Hindistan üzerinde çok arzuladığı stratejik derinliğe izin veriyor”.[116] Batı Asya siyasi geçiş sürecinden geçiyor. Değişen küresel ve bölgesel güvenlik ortamıyla birlikte yeni siyasi ittifaklar ve değişen güç dengeleri yaşanıyor. Bölgede önemli bir oyuncu olan İran, hem iç hem de dış zorluklarla karşı karşıya. Dışarıdan, şüpheli nükleer silah programı konusunda Batı ile arasındaki soğukluk nedeniyle mevcut izolasyonunun üstesinden gelmeye çalışıyor. İran şimdiye kadar bölgedeki ve ötesindeki devletlerle güçlü siyasi, ekonomik ve stratejik ilişkiler geliştirerek, bu tür bağların zor zamanlardan geçebileceğini umarak her iki zorluğu da yönetmeyi başardı. Bölge kendini yeniden düzenlerken, İran ve Hindistan ikili ilişkilerini güçlendirmeye bakıyor. Her iki ülke de bölgedeki siyasi ve ekonomik katılımları açısından rolleri göz ardı edilemeyecek önemli aktörlerdir. Bu, iki bölgesel aktör arasındaki mevcut ortaklığı güçlendirmeye yönelik bir başka diplomatik adımdır. Daha önce, Hindistan Başbakanı Manmohan Singh'in bağlantısızlar hareketi (NAM) zirvesine katılmak üzere 28 Ağustos 2012'de İran'ı ziyareti, Yeni Delhi'nin ikili ilişkilere yeni bir ivme kazandırma ve ekonomik işbirliğini geliştirme arzusunun açık bir göstergesiydi. Hindistan'ın Başbakanı şunları söyledi: “Hindistan ile iş yapmak ve altyapıya Hindistan yatırımı almak çok ilgi görüyor. Elbette Batı yaptırımının getirdiği zorluklar var, ancak buna bağlı olarak İran ile ilişkilerimizi geliştirmenin yollarını ve araçlarını araştıracağımızı düşünüyorum” dedi. [117] Başbakan'ın ziyaretinin ardından ikili ilişkilere yeni bir dönem başlatıldı. Daha sonra, her iki tarafta da birkaç üst düzey ziyaret gerçekleştirildi. Çeşitli etkileşimler arasında önemli olan, 4 Mayıs 2013'te Tahran'da düzenlenen 17. Hindistan-İran Ortak Ekonomik Komisyonu toplantısıydı. Hindistan ve İran arasındaki ticari ve ekonomik işbirliğini artırma ihtiyacı, mevcut

[115] **FOREIGN POLICY**, https://foreignpolicy.com/2010/09/24/indias-iran-calculus/ 25.02.2022.
[116] **FOREIGN POLICY**, https://foreignpolicy.com/2010/09/24/indias-iran-calculus/ 25.02.2022.
[117] **BBC**, https://www.bbc.com/news/world-asia-india-19406936 27.02.2022.

ekonomik katılım düzeyi ikisi arasındaki yakın ilişkileri yansıtmasa da güçlü bir zorunluluktur. Hindistan-İran ikili ticareti, 2007-2008 döneminde 12.887,52 milyon ABD Doları iken 2011-2012 döneminde 15.968.03 milyon ABD Doları olmuştur. Bu ticaretin en büyük kısmı Hindistan'ın İran'dan yaptığı petrol ürünleri ithalatıdır. Bu nedenle, ticaret seviyesini sürdürmek için İran'ın Hindistan'dan daha fazla ithalat yapması önemlidir. Tarım, eczacılık, tıbbi ekipman ve havacılık, gelecekte işbirliğinin geliştirilebileceği belirlenmiş alanlardan bazılarıdır. Başbakan Dr. Manmohan Singh, 28-31 Ağustos 2012 tarihlerinde Tahran'da düzenlenen 16. Bağlantısızlar Hareketi (NAM) Zirvesi'ne katılmak üzere İran'ı ziyaret etti. İran, 2012 yılında NAM Başkanlığını devralmıştı. Aralarında, Başbakan, Dini lider Ayetullah Ali Hamaney ve Devlet Başkanı Dr. Mahmud Ahmedinecad ile bir araya geldi. Her iki taraf da ikili ilişkilerin tamamını gözden geçirdi ve Hindistan ile İran arasındaki asırlık ilişkilerin daha da güçlendirilmesi çağrısında bulundu.[118]

2.4.1 İlişkilerde Amerika Birleşik Devletleri Faktörü

Mart 2006'da ABD başkanı George W. Bush Hindistan'ı ziyaret etti ve Eylül 2008'de birçok aşamadan geçtikten sonra her iki ülke de 2005'te imzalanan sivil nükleer işbirliği anlaşmasını Operasyonel hale getirdi.[119] O zamandan beri her iki ülke de karşılıklı işbirliği ve stratejik ortaklıklarını daha da genişletmek ve güçlendirmek için hem üst hem de alt seviyelerde birçok resmi ziyaret gerçekleşti. Ancak, özellikle Temmuz 2005'te ABD ile sivil nükleer anlaşmanın imzalanmasından sonra, İran ile ilişkileri konusunda Hindistan üzerinde artan baskıyla sonuçlandı. Birçok kez ABD, Hindistan'dan ABD'nin özellikle nükleer meselede İran'a karşı izlediği aynı çizgiyi izlemesini istedi. ABD Bakanı Condoleezza Rice, Mart 2005'te Hindistan'a yaptığı ziyarette İran, Pakistan ve Hindistan doğalgaz boru hattı projesiyle ilgili bir soruyu yanıtlarken şunları söyledi:

"Herkesin anlayacağı endişelerimizi dile getirdim ve bu sadece ABD'nin İran'a yönelik politikası bağlamında değil, aynı zamanda dediğim gibi İran'ın istikrarsızlaştırıcı bir güç

[118] **Center on International Cooperation**, https://cic.nyu.edu/publications/united-states-india-and-iran-managing-delicate-balance 20.02.2022.
[119] **White House Press Release Office of the Press Secretary Washington**, https://2001-2009.state.gov/p/sca/rls/pr/2005/49763.htm 10.07.2021.

olarak olması bağlamında. Demek istediğim, insanların bunu dikkate alması gerektiğini düşünüyorum."[120]

Eylül 2005'te Hindistan'ın İran'a karşı oylama yasası IAEA'dan önce ABD, Hindistan hükümetini IAEA'nın kararını desteklemeye çağırdı. Müsteşar Nicholas Burns, konuyu (IAEA'da oylama) Hindistan hükümetiyle Ağustos ayı sonlarında ve 2005 yılının Eylül ayı başlarında üç kez tartıştı.[121] Eylül 2005'te Hindistan Dışişleri Bakanı Natwar Singh İran'ı ziyaret etti ve ziyaret sırasında İran'ın nükleer programını destekledi. "Hindistan'ın İran ile ilişkileri bazı hükümetlere atfedilen pozisyon ve görüşlere dayanmıyor" dedi.[122] ABD demokrat Tom Lantos yanıt olarak şunları söyledi,

"Hindistan, karşı karşıya olduğumuz en önemli uluslararası tehdit olan İran'a karşı ABD'nin endişelerini tamamen görmezden gelmelerinin bedelini çok ağır ödeyecek."[123]

Hindistan ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Kongre oturumu sırasında Tom Lantos da şunları söyledi,

"Hindistan'ı barındırmak için kendimizi bir simit haline getiriyorsak, Hindistan'ın ABD'nin İran'a yönelik politikası gibi kritik alanlarda ABD politikalarına dikkat ettiğinden emin olmak istiyorum. Hindistan, Tahran'daki terörün Ayetullahları veya ABD ile nerede duracağına karar vermeli. Hindistan, bu yeni ilişkide karşılıklılık olduğunu kabul edecek ve karşılıklılık olmadan Hindistan Kongre'den çok az yardım alacak."[124]

Hindistan Başbakanı'nın 13 Eylül 2005'te New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplantısı sırasında ABD Başkanı ve ABD Sekreteri ile yaptığı görüşmede bile Hindistan'dan İran'ın nükleer programı konusundaki tutumunu temizlemesi istendi. Toplantıda Hindistan Başbakanı açıkladı,

---

[120] **İndia Today**, https://www.indiatoday.in/magazine/diplomacy/story/20050328-condoleezza-rice-visit-provides-momentum-to-indo-us-bilateral-ties-788021-2005-03-28 10.07.2021.
[121] Dinshaw Mistry, **The US-India nuclear agreement, diplomacy and domestic politics**, Cambridge University press, 2014, s. 88.
[122] **Iran Focus new and analysis**, https://www.iranfocus.com/en/opinion/iran-in-the-world-press/3673-us-turns-iran-screw-on-india/ 10.07.2021.
[123] **Rediff News**, https://www.rediff.com/news/2005/sep/09aziz.htm 10.07.2021.
[124] Roger Howard, **Iran Oil: The New Middle East Challenge to America**, I.B.Tauris, New York, 2007, s. 120.

“Hindistan, kitle imha silahlarının yayılmasına şiddetle karşı çıkıyor. İran, uluslararası nükleer silahların yayılmasını önleme yasalarına olan taahhütlerini yerine getirmek zorunda.”[125]

New York'taki toplantıdan sadece birkaç gün sonra ve Hindistan Başbakanı'nın Haziran 2005'teki ABD ziyareti sırasında nükleer anlaşmanın imzalanmasından neredeyse bir ay sonraydı. 24 Eylül 2005'te Hindistan, IAEA'da İran'a karşı oy kullandı ve IAEA'nın İran'ın IAEA güvenlik anlaşmasına uymadığını ilan eden kararını destekledi. Şubat 2006'da ABD, İran nükleer dosyasını BM Güvenlik Konseyi'ne devretmek için yine aynı çizgiyi ve kararı desteklemesi için Hindistan Hükümeti'ne baskı yapma taktiği izledi. ABD'nin Hindistan büyükelçisi David Mulford alenen belirtti,

“Eğer onlar (Hindistan) buna oy vermek istemediklerine karar verirlerse (İran'ı BM Güvenlik Konseyi'ne havale ederek), bu sivil nükleer girişimin Kongre üyeleri üzerindeki etkisinin yıkıcı olacağı kanaatindeyiz.”[126]

Ayrıca, Hindistan ile nükleer işbirliğini kolaylaştırmak amacıyla, George W. Bush, 2006 yılının Aralık ayında, Hyde Act 2006 olarak da bilinen “Birleşik Devletler-Hindistan Barışçıl Nükleer İşbirliği Yasası 2006”yı imzalamıştır. Yasa, ABD Başkanı'na ABD-Hindistan nükleer işbirliğini muaf tutma ve 1954 tarihli Atom Enerjisi Yasası'nın belirli nükleer silahların yayılmasını önleme taahhütlerinin yerine getirildiğini tespit etmesi yetkisi verdi.[127] Bununla birlikte, Hyde Yasası'nın dördüncü noktasında yer alan 'politika beyanları' bölümlerinde b kısmında Amerika Birleşik Devletleri İran'dan söz etmiş ve ABD'nin şunları yapması gerektiğini beyan etmiştir:

“Hindistan'ın ABD'nin caydırmaya yönelik çabalarına tam ve aktif katılımını sağlamak, Kitle imha silahları elde etme çabalarından dolayı İran'ı izole etmek ve gerekirse yaptırım uygulamak ve kontrol altına almak, nükleer silah kapasitesi ve uranyumu zenginleştirme veya nükleer yakıtı yeniden işleme yeteneği ve kitle imha silahları sağlama araçları dâhil.”[128]

---

[125] **Express India**, https://indianexpress.com/article/news-archive/executive-decisions-3/ 10.07.2021.
[126] **Outlook Magazine**, https://magazine.outlookindia.com/story/when-in-doubt-shut-up/230207 10.07.2021.
[127] P. K. Iyengar v.d., **Strategic Sell Out: Indian-US Nuclear Deal**, Pentagon Press, New Delhi, 2009, s. 446.
[128] Daryl G. Kimball, “*Introductory note to the Henry J. Hyde United States—India Peaceful Atomic Energy Cooperation Act of 2006*”, **International Legal Materials**, Cilt: XLVI, Sayı: 2, 2007, s. 409-414.

ABD burada durmadı, Hindistan'ı İran'la ilişkilerindeki tutumunu değiştirmeye çağırdı. ABD, Hindistan-İran Müdahalesinin olumsuz sonuçlarıyla tehdit etti ve Hindistan ve İran ilişkilerinin farklı konularında bir tavsiye dalgası başlattı.[129] 2007'de ABD Dışişleri Müsteşarı Nicholas Burns, Washington Post'taki bir makalesinde Hindistan'a Orta Asya ülkeleriyle enerji bağlarını kurmasını ve İran'la uzun vadeli sözleşmelerin cazibesini azaltmasını tavsiye etti. ABD Enerji Bakanı Samuel Bodman Hindistan ziyareti sırasında ABD'nin IPI projesini durdurması gerektiğini açıkça belirtti. ABD Temsilciler Meclisi'nin dışişleri komitesi başkanı Sam Lantos ve diğer ABD Kongre üyeleri, Hindistan Başbakanı'na Hindistan'ın sadece IPI boru hattından değil, aynı zamanda İran ile imzalanan LNG anlaşmasından da çekilmesini öneren bir mektup bile yazdı.[130] 2008'de İran Cumhurbaşkanı Ahmedinecad Sri Lanka'dan İran'a dönüş yolunda Hindistan'ı ziyaret ettiğinde bile, ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Tom Casey Hindistan hükümetine İran Cumhurbaşkanı'nın bu ziyaretini uranyum zenginleştirmesini durdurmaya teşvik etmek için kullanmasını tavsiye etti.[131] Ve WikiLeaks'in belgelerinde ayrıca ABD'nin Hindistan büyükelçisi Bay David Campbell Mulford'un İran cumhurbaşkanının ziyaretinin ertesi günü Hindistan dışişleri bakanı ile yaptığı görüşmede şunları söylediği ortaya çıktı:

"Amerikalılar, özellikle Kongre üyeleri, Ahmedinejad'ın Hindistan ziyaretini ABD'nin düşmanı için bir platform olarak görecekler."[132]

27 Kasım 2009'da Hindistan, ABD destekli kararı destekleyerek Uluslararası Atom Enerjisi Kurum'da İran'a karşı üçüncü kez oy kullandı. Bu kez Hindistan, Uluslararası Atom Enerjisi Kurum'daki oylamayla ilgili eylem yolunu seçmek için önceki vesilelerle benimsenen aynı yolu izledi. Birkaç gün önce, 24 Kasım 2009'da Hindistan Başbakanı ABD'ye üç günlük devlet ziyareti yaptı. Bu, Obama'nın iktidara gelmesinden sonra Hindistan Başbakanı'nın ilk ziyaretiydi. Görüşmenin ana konusu ikili ilişkilerin güçlendirilmesi ve genişletilmesiydi. Ancak toplantı sırasında Hindistan'ın, İran nükleer programına karşı IAEA'da ABD destekli kararı destekleme

---

[129] S. Samuel C. Rajiv," *India and Iran's Nuclear Issue: The Three Policy Determinants*", **Strategic Analysis**, Cilt: XXXV, Sayı: 5, 2011, s. 819–835.
[130] Gulshan Dietl,"*Transnational Gas Pipeline: Global Context, Indian Experience*", **Journal of International Affairs**, Cilt: XXII, Sayı: 2, 2017, s. 40.
[131] **The New York Times**, https://www.nytimes.com/2008/04/30/world/asia/30india.html?_r=0 10.09.2021.
[132] C. Rajiv, a.g.e, s.823.

kararı aldığına dair haberler var.[133] ABD Başkanı Barack Obama, 24 Kasım 2009'da düzenlediği ortak basın toplantısında şunları söyledi:

"Başbakanın Prag'da ortaya koyduğum nükleer silahların yayılmasının önlenmesi gündemine desteğini memnuniyetle karşılıyorum. Şimdi, bu vizyonun bir parçası, İran ve Güney-Kuzey Kore de dâhil olmak üzere tüm ulusların uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamak için birlikte çalışıyor."[134]

Dr. Manmohan Singh hükümetinin muhalefet partileri, hükümetin IAEA'daki İran konusundaki tutumuna ilişkin öfkelerini ve memnuniyetsizliklerini dile getirdiler. Bunu ABD baskısı karşısında hükümetin teslim olması olarak değerlendirdiler. UPA hükümetini destekleyen sol partiler, hükümeti Hindistan-ABD nükleer anlaşması nedeniyle ABD'ye satmakla suçladı.[135] Sol partiler, ABD yönetiminin nükleer anlaşmayı defalarca Hindistan'ı İran konusunda ABD çizgisini takip etmek için korkutmak için kullandığını iddia etti. BJP, hükümeti gizlice dış politika yapmakla suçladı. 2005'te Hindistan, Brezilya, Gana, Mısır, Arjantin, Sri-Lanka ve Yemen Bağlantısızlık hareketi örgütü gibi diğer üyelerle birlikte IAEA'da İran'a karşı AB ve ABD destekli bir karar lehinde oy kullandığında, Hamid Ansari bunu şu şekilde yorumladı:

EU-3 artık bağımsız hareket etmiyordu, ama ABD'nin bir vekili olarak Hindistan, bağımsızlık politikasını küçük düşürerek bir vekilin vekili haline geldi. Bu, NAM ile ilgili zayıf diplomasinin yanı sıra kafa karıştırıcı bir dış politikadan bahsediyor.[136] Ayrıca Aralık 2010'da ABD baskısı altında Hindistan Merkez Bankası, Hintli şirketlerin Asya Takas Birliği (ACU) aracılığıyla finansal işlemler yapmasını durduran bir emir yayınladı. Eylem, yalnızca İran'a yapılan ödemelerde değil, Hindistan'a petrol tedarikinde de yeni engeller yarattı. ABD'nin İran'ın ticaret ve bankacılık kurumlarına tek taraflı yaptırımlar getirmesinin ardından, İran petrol ve gazını Hindistan'a ithal eden Hintli şirketler, yaptırımlardan kurtulmak için ACU'yu İran'a ödeme yapmak için

---

[133] **Indian Express**, http://archive.indianexpress.com/news/againindiavotesagainstiransnuclearprogramme/547319/, 14.09.2021.
[134] **White House**, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-prime-minister-singh-india-joint-press-conference 14.09.2021.
[135] **The Hindu**, https://www.thehindu.com/news/national/India-votes-against-Iran-in-IAEA-resolution/article16894640.ece 15.09.2021.
[136] **Inter Press Service**, https://www.tni.org/es/node/8937 15.09.2021.

kullandılar. Asya Takas Birliği, üyeleri arasında mali ödemeleri kolaylaştırmak için Birleşmiş Milletler Sosyal ve Ekonomik Konseyi'nin girişimiyle 1974 yılında kurulmuştur. ACU(Asya Takas Birliği), Hindistan ve İran ile birlikte dokuz ülkenin merkez bankaları tarafından yönetilmektedir. Diğerleri Pakistan, Bangladeş, Maldivler, Butan, Nepal, Sri-Lanka ve Myanmar'dır.[137] Buna cevaben Hindistan komünist partisi (Marixst) yaptığı açıklamada, bunu ABD dış politika gündemine "Utanç verici bir teslimiyet" olarak nitelendirdi ve emirlerin iptal edilmesini talep etti. Ayrıca şunları kaydetti:

"Amerikalılar, İran'ın ACU'daki en büyük ticaret ortağı olarak Hindistan'a, ABD'nin İran'la ticaret yapan tüm şirketlere keyfi olarak uyguladığı yaptırımların uygulanmasına engel olduğunu düşündükleri için bu rotayı kapatması için baskı yapmaktadırlar."[138]

2.4.2 İsrail Faktörü

ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Richard Boucher, Hindistan ve İsrail arasındaki artan ilişkiler hakkında yorum yaparken, "Arkadaşlarımız birbirleriyle arkadaş olduklarında ve birlikte çalıştıklarında her zaman mutlu oluyoruz" dedi.[139]

İslam devriminden bu yana İran, İsrail'i yüksek sesle eleştirdi ve İsrail'e karşı şiddetli bir kampanya yürüten Hamas ve Hizbullah gibi militan gruplara ideolojik ve lojistik destek sağladı. Hem İsrail hem de ABD, İran'ı Batı'ya karşı çeşitli terör saldırılarına karışmakla suçluyor. İsrail, Başkan George W. Bush'un İran'ı kötülük ekseninde bir ortak olarak tasvir etmesini paylaşıyor. Bu nedenle, İran sorunu Hindistan'ı ABD'nin yanı sıra İsrail'le de karşı karşıya getiriyor. Hindistan'ın İran'daki çıkarları siyasi olduğu kadar ekonomiktir. İran'ın önemi, Pakistan ve Afganistan'da ki güvenlik nedeniyle artıyor. Sonuç olarak, Hindistan'ın İran ile ekonomik olduğu kadar siyasi nedenlerle de önemli olan bağlarının, sadece Yeni Delhi'nin İsrail ile ilişkilerinde değil, aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri ile yeni kurulan dostluğunda da önemli bir engel teşkil edebileceğini söylemek mümkündür. Hindistan, Yahudi devleti

---

[137] Uma Purushothaman," American Shadow over India–Iran Relations", **Strategic Analysis**, Cilt: XXXVI, Sayı: 6, 2012, s. 899–910.
[138] **The Hindu**, https://www.thehindu.com/news/national/Shameful-surrender-to-U.S.-agenda-CPIM/article15613080.ece 15.09.2021.
[139] **Hindistan Times**, https://www.hindustantimes.com/world/us-hails-indo-israel-relations/story-astUPaIBCjQkPSoyrArjqL_amp.html 20.02.2022.

ile ilişkilerinin sağlamlaştırılmasını Washington ile bağlarını geliştirmenin bir yolu olarak gördüğünden, İran faktörünün Hint-ABD ilişkilerini etkilemesi kaçınılmazdır. Hindistan, İsrail ile herhangi bir önemli stratejik ilişkiye ABD'yi dâhil etmenin önemini öğrenmiş görünüyor. Hindistan-İsrail-ABD işbirliğine dair artan spekülasyonlara üçgen değilse de bu bağlamda bakmak gerekir.[140] Hindistan ve İran ikili ilişkilerini etkileyen bir diğer dış faktör ise İsrail'in rolüdür. Hindistan ve İran'ın İsrail'e yönelik politikaları ve görüşleri birbirine zıttır. Hindistan İsrail ile dostane ilişkilere sahipken, İran aynı zamanda İsrail'i ana düşman ülkelerden biri olarak görüyor. İran İslam Cumhuriyeti'nin algısında İsrail, Batılı ülkeler tarafından oluşturulan gayrimeşru bir devlet ve Filistin halkına zulmeden bir devlettir. İran onların (İsrail'in) Filistin'in Yahudilerin anavatanı olduğu iddiasını reddediyor. Devrimden bu yana İsrail'in var olma hakkının inkârı ve Filistin'e destek, İran'ın İsrail politikasının ana ilkelerinden biri olmuştur ve zaman zaman İranlı liderler tarafından sürekli olarak gündeme getirilmiştir. Manevi lider Ayetullah Humeyni, İsrail'i emperyalist güçlerin eseri olarak ilan etti ve şunları söyledi:

"İsrail, emperyalizm tarafından Müslümanları ezmek ve sömürmek için kuruldu ve o zamandan beri tüm emperyalistler tarafından destekleniyor."[141]

Hindistan'ın İsrail ile ilişkilerine gelince, Hindistan İsrail'i 1948'de kurulmasından iki yıl sonra 1950'de tanıdı. Ancak, SSCB'nin dağılmasından ve soğuk savaşın sona ermesinden sonra Hindistan, 1992'de İsrail ile resmi ilişkilerini kurdu. İki ülke arasında tam diplomatik ilişkilerin kurulması, her iki ülkenin de karşılıklı işbirliğini geliştirebileceği geniş bir tuval açtı. Zaman geçtikçe hem Hindistan hem de İsrail farklı alanlarda işbirliğini hızla artırdı, ancak ikili ilişkilerinde savunma işbirliği baskın oldu.[142] Yeni yüzyılın başlamasıyla birlikte Hindistan, İsrail için en büyük silah pazarı haline geldi ve Hindistan için İsrail ikinci en büyük silah tedarik eden ülke oldu. İki ülke, terörle mücadele, sınır yönetimi, füzeler ve füzesavar teknolojisi, erken uyarı sistemi, silahsız hava aracı (İHA), havadan uyarı ve kontrol uçakları (AWACS), küçük silahlar ve mühimmatın yanı sıra Sovyet dönemi envanterlerinin yükseltilmesi gibi

[140] P.R. Kumaraswamy, "*Strategic Partnership Between Israel And India*", **Middle East Review of International Affairs**, Cilt: II, Sayı: II, 1998, s. 30.
[141] David Menashri," *Iran, Israel and the Middle East Conflict*", **Israel Affairs**, Cilt: XII, Sayı: 1, 2006, s. 107–122.
[142] Farah Naaz, **West Asia and India: changing perspectives**, Shipra publications, New Delhi, 2005, s. 121.

alanlarda işbirliklerini daha da genişletti.[143] Yeni alanların belirlenmesi ve ikili işbirliğinin güçlendirilmesi amacıyla her iki ülke zaman zaman karşılıklı resmi ziyaretlerde bulundu. 2000 yılında, Hindistan İçişleri Bakanı L.K. Advani başkanlığındaki bir Hint heyeti, İsrail'i ziyaret etti. Heyette, dönemin Dışişleri Bakanı Jaswant Singh, istihbarat teşkilatları Araştırma ve Analiz Kanadı (RAW), İstihbarat Bürosu ve terörle mücadele Merkezi polis teşkilatı başkanları yer aldı. İsrail tarafından 2002 yılında dönemin İsrail Dışişleri Bakanı Hindistan'ı ziyaret etmiş ve ardından İsrail Başbakanı Ariel Şaron 2003 yılında Hindistan'ı ziyaret etmiştir.[144] 2005 yılında, o zamanki Bilim ve Teknoloji Bakanı Kapil Sibal, Ticaret ve Sanayi Bakanı Kamal Nath ve UPA I kapsamında Tarım Bakanı Sharad Patil İsrail'i ayrı ayrı ziyaret etti. İki ülke karşılıklı ziyaretler trendini sürdürdü. Ocak 2012'de Hindistan Dışişleri Bakanı S. M. Krishna İsrail'e iki günlük bir ziyarette bulundu, Kasım 2014'te Hindistan İçişleri Bakanı Rajnath Singh de o ülkeyi ziyaret etti. Ekim 2015'te Hindistan Cumhurbaşkanı Pranab Mukherjee, İsrail'i ziyaret eden ilk Hindistan başkanı oldu. Bu karşılıklı ziyaretler sayesinde Hindistan ve İsrail, ortak askeri tatbikat, uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadele, eğitim, sağlık ve tıp, endüstriyel araştırma ve geliştirme, Tarım, mikro sulama, süt hayvancılığı, Sivil havacılık, demiryolları ve denizcilik gibi alanlarda karşılıklı işbirliğini genişletti.[145] İki ülke ayrıca, 2001 yılında Savunma İşbirliği Ortak Çalışma Grubu, alt gruplar, üretim ve geliştirme ve savunma tedariki oluşturdukları gibi, farklı alanlarda ikili işbirliğini sorunsuz bir şekilde derinleştirmek için ortak çalışma grupları ve alt gruplar kurdular. Savunma işbirliğine ilişkin ortak çalışma grubu her yıl toplanır ve iki ülke arasındaki savunma ilişkilerinin envanterini alır. Aynı yıl iki ülke terörle mücadele için terörle mücadele konusunda ortak bir çalışma grubu oluşturdu. Bu grup aracılığıyla, her iki ülke de bilgi alışverişinde bulundu ve bu gruplar, finansman ve silah transferini engellemeye yönelik tedbirlerin uygulanmasına yardımcı olur.[146]

---

[143] P.K. Kumaraswamy, **Contextualizing Israel in India's Middle East policy**, New Century publications, New Delhi, 2010, s. 276.
[144] K.M. Sajad Ibrahim, **Impact of India's partnership with Israel: Major trends in the post-cold war period**, new century Publications, New Delhi, 2011, s. 23.
[145] **Embassy of Israel in India**, https://embassies.gov.il/delhi/AboutTheEmbassy/India-Israel-Relations/Pages/default.aspx 17.09.2021.
[146] **Institute for defence studies and analysis**, https://www.idsa.in/idsacomments/YaalonsVisitandtheIndiaIsrael_scrajiv_190215 17.09.2021.

Hindistan ve İsrail arasında artan ilişkilere İran'ın tepkisine gelince, şüphesiz ki İran, 1992'de Hindistan'ın İsrail ile resmi ilişkilerinin kurulmasından duyduğu rahatsızlığı dile getiren ilk ülke oldu. Ancak o zamandan beri İran, Hindistan'ın İsrail ile artan ilişkileri konusunda Hindistan hükümetlerine hiçbir zaman ciddi bir endişe duymadı. Özellikle İran'ın nükleer programı ortaya çıktıktan sonra İsrail ile artan rekabete rağmen İran, Hindistan ve İsrail ilişkilerine karşı her zaman kayıtsız kaldı. Ancak İran liderliğinin İsrail'e ve İran'ın nükleer programına karşı sert tutumu, Hindistan ve İran arasındaki ilişkileri özellikle savunmayı Hindistan ve İsrail arasında yapılan tartışma ve toplantıların merkezine getirdi. Hindistan ve İran arasındaki savunma işbirliği, 2001 yılında ikisi arasında bir mutabakat zaptı imzalandıktan sonra başladı. Aynı yıl, İran savunma sekreteri Ali Şamkan, Hintli mevkidaşı Yogendra Narain ile bir araya geldi ve İran'a Hint tanksavar güdümlü silahları ve yedek parçaları da dâhil olmak üzere silah satışını tartıştı. İran, Hindistan'ın bir konvansiyonel silah ve yedek parça, askeri teçhizat kaynağı haline gelmesi, İran'ın Rus yapımı silahlarının güncellenmesine yardımcı olması, İran silahlı kuvvetlerinin eğitilmesi, füze bot mürettebatı için savaş eğitimi ve gemiler ve denizaltılar için simülatörler sağlanması konusunda umutluydu. İran ayrıca elektronik, telekomünikasyon ve savaş gemilerinin modernizasyonu vb. alanlarda Hindistan'dan yardım istiyor. İki ülke arasındaki ikili savunma işbirliği, İran cumhurbaşkanının 2003 yılında Hindistan'a yaptığı ziyaretle desteklendi. Ziyaret sırasında iki ülke, İran'ın Hindistan ile Pakistan arasında bir savaş çıkması durumunda Hindistan'a askeri üslerini kullanma hakkı vermeyi kabul ettiği bir "stratejik anlaşma" da imzaladı. Buna cevaben Hindistan, İran'a askeri donanım, eğitim, bakım ve modernizasyon desteği sağlamayı kabul etti. İki ülke arasında imzalanan Delhi deklarasyonunda, her iki ülkenin de eğitim ve karşılıklı ziyaretler de dâhil olmak üzere savunma sektöründe işbirliği fırsatlarını araştırmayı kabul ettiği belirtiliyor. Her iki ülke de terörle mücadele ve narkotikle mücadele için ortak bir çalışma grubu kurdu. Daha sonra, Mart 2003 ve 2006'da her iki ülke de Arap Denizi ve Kochi'de ortak deniz tatbikatı gerçekleştirdi. Eylül 2007'de İran'ın uçaksavar bataryalarını gözetlemek amacıyla gelişmiş radar sistemleri satın almaya çalıştığı bildirildi.[147] Ancak ABD ve

[147] Monika Chansoria, **Indo-Iran relations and defence cooperation**, New Century publications, New Delhi, 2011, s. 126,127.

İsrail'in Hindistan üzerindeki baskısı nedeniyle iki ülke (Hindistan ve İran) 2001 ve 2003 yıllarında iki ülkenin giriştiği girişimden yararlanamadı.

Hindistan ve İran arasındaki artan askeri ilişkilere İsrail'in tepkisi ile ilgili olarak, İsrail hükümeti Hindistan ve İsrail ilişkilerinin 1992'de normalleşmesinden bu yana zaman zaman endişesini sürekli dile getirdi. Mart 1993'te İsrail'i ziyareti sırasında, zamanın Hindistan dışişleri bakanı J. N. Dixit'ten Hindistan ve İran nükleer işbirliği konusundaki tutumunu temizlemesi istendi. İsrail defalarca İran'ı en büyük düşmanı olarak nitelendirdi. Eylül 2003'te, zamanın İsrail Başbakanı Ariel Şaron Hindistan'a üç günlük bir ziyarette bulunduğunda ve Hindistan'ı ziyaret eden ilk İsrail Başbakanı olduğunda Hindistan ve İsrail ilişkileri yeni zirvelere ulaştı. Ziyaret sırasında İsrail Başbakanı, Hindistan'ın uluslararası düzeydeki tutumunun iki önemli yönüne ilişkin endişesini dile getirdi. Bunlar, Hindistan'ın uluslararası forumlarda Filistin Sorunları konusunda İsrail'e karşı oy kullanması ve Hindistan'ın İran ile artan ilişkileri ile ilgiliydi.[148] Medya ile etkileşime girerken, Hindistan-İsrail ilişkilerinin temeli olarak 'karşılıklılık' ilan etti ve Hindistan'ı uluslararası forumlarda İsrail karşıtı herhangi bir kararı oylamaktan ve başlatmaktan kaçınmaya çağırdı ve İran'ı 'terörün merkez üssü' olarak nitelendirdi.[149]

İsrail savunma teknolojisinin üçüncü ülkeye, özellikle İran'a sızdırılmaması için Hindistan Hükümeti'nden açık garanti istedi. Buna karşılık Hindistan hükümeti, İsrail heyetine Hindistan ve İran ilişkilerinin doğası ve kapsamı hakkında ayrıntılı bilgi verdi. Hindistan Dışişleri Bakanı Yashwant Sinha itiraf etti ve söyledi,

"İsrail'in endişesi olabilir, ancak Hindistan-İran ilişkisinin nerede olduğunu ve bu konuda herhangi bir endişe duymamaları gerektiğini biraz ayrıntılı olarak açıkladık."[150]

Bu ziyaret sırasında, iki ülke liderleri, istihbarat alışverişi ve belirsiz adımlar yoluyla Hindistan'da veya İsrail'de terörle mücadelede işbirliğinin yoğunlaştırılması konusunda da anlaştılar. 2004 yılında İsrail, Hindistan-İsrail ortak terörle mücadele çalışma grubu toplantısında Hindistan ve İran ilişkilerine ilişkin endişelerini tekrar dile

---

[148] **The Hindu**, https://www.thehindu.com/archive/print/2003/09/11/ 17.09.2021.
[149] **Frontline**, https://frontline.thehindu.com/profile/author/John-Cherian-20940/ 17.09.2021.
[150] P.R. Kumaraswamy," *Israel: The Non-Parallel Player*", **Strategic Analysis**, Cilt: XXXVI, Sayı: 6, 2012, s. 976–986.

getirdi. Dönemin Stratejik İşlerden Sorumlu Genel Müdür Yardımcısı Jeremy Issacharoff başkanlığındaki İsrail heyeti, İran'ın nükleer programının bölgedeki sonuçlarını vurguladı. Heyet, Hindistan'ın İran nükleer programının sonuçları hakkında daha fazla farkındalık sergilemesi konusunda istekliydi. Heyet, İsrail'in her zaman terör örgütlerinin Hindistan'a yönelik güvenlik tehdidini tanıdığı ve şimdi Hindistan'ın da Batı Asya bölgesindeki durumu istikrara kavuşturma çabalarını tanıması ve katkıda bulunması gerektiği görüşündeydi.[151] Ayrıca İsrail, 2003 ve 2006 yıllarında gerçekleştirilen Hindistan-İran ortak deniz tatbikatına da itiraz etti. Hindistan ve İsrail arasındaki savunma ilişkileri 2008'de Hindistan'ın İsrail'in istihbarat toplama kapasitesini artırmak için 21 Şubat 2008'de İsrail'in casus uydusunu (TECSAR/Polaris) fırlatmasıyla yeni bir döneme girdi. Uydu, İran'ın her türlü hava koşulunda, gündüz ve gece fotoğraflarını çekebiliyordu. İran konuyla ilgili endişelerini Hindistan hükümetine hem resmi hem de aleni olarak ifade etti. 6 Şubat 2008'de, uydunun fırlatılmasından önce İran'ın Hindistan Büyükelçisi Sayyed Mehdi Nabizadeh endişelerini dile getirdi ve şunları söyledi:

"Konunun siyasi açıdan ele alınabileceğini umuyoruz. Hindistan ile ilişkimiz çok güçlü ve iyi. Birçoğu İran ve Hindistan gibi diğer dost ülkeler arasındaki ilişkiyi yok etmeye çalışıyor. Umarım insanlar ve hükümet akıllı ve anlayışlıdır. Bağımsız ülkelerin dost ülkelere karşı herhangi bir casusluk aracı fırlatmak için yer ve teknoloji vermemesini umuyoruz."[152]

İsrail gazetesi Jerusalem Post, uydunun fırlatılmasını şöyle yorumladı:

"Uydu, İsrail'in mevcut uydularında bulunmayan bir yetenek olan tüm hava koşullarında görüntü gönderebildiğinden, fırlatma İsrail'in İslam Cumhuriyeti'nin nükleer programıyla ilgili istihbarat toplama yeteneklerini önemli ölçüde artıracak." Haaretz ayrıca şunu yazdı:

"Sofistike yeni casus uydu İran ile ilgili istihbarat toplama yeteneklerini artırabilir…(Uydu) İsrail'in uzayda yeni bir bakış açısı oluşturmasını sağlayarak, daha önceki uydu fırlatmalarında mevcut olmayan İran iletişimlerinin foto grafik açılarını ve alımını sağlar." Şunu da ekledi,

---

[151] **Indian Express**, https://indianexpress.com/article/news-archive/israel-sounds-warning-on-iran-nuke-plans/ 17.09.2021.
[152] **The Hindu**, https://www.thehindu.com/todays-paper/Iran-regrets-Indiarsquos-launch-of-Israeli-satellite/article15158873.ece 17.09.2021.

“Fırlatma aynı zamanda bir bütün olarak güvenlik alanında ve özellikle füzeler, radar ve uydular alanında Hindistan ve İsrail arasında artan işbirliğinin bir ifadesidir.”[153]

Ancak Hindistan, uydunun fırlatılmasının yalnızca ticari amaçlı olduğunu iddia etti, buna yanıt olarak İran liderliği, Hindistan'daki büyükelçileri 'Syed Mehdi Nabizadeh' aracılığıyla konuyla ilgili memnuniyetsizliğini dile getirdi. Dedi ki,

“Umarız Hindistan gibi akıllı ve bağımsız ülkeler, İran gibi dost ülkelere casusluk yapan ülkelere alan ve teknoloji sağlamaz.”[154] Hindistan komünist partisi yaptığı açıklamada,

“Bu yılın Ocak ayında ISRO, İsrail casus uydusu TecSar'ı fırlattı. İsrail ve ABD tarafından ortaklaşa üretilen bu gelişmiş uydu, İran'ı gözetlemek için kullanılıyor. İsrail'in İran'a askeri saldırısı olursa TecSar tesisleri paha biçilmez olacaktır.” Açıklamada ayrıca şunları da ekledi:

“Manmohan Singh hükümeti İran'a yönelik askeri saldırıdan gerçekten endişe duyuyorsa, bu serideki iki uydunun daha fırlatılmasını derhal iptal etmelidir. İsrail ile tüm askeri işbirliğini derhal durdurmalı.”[155]

Ayrıca, İran hükümetinin nükleer programa ve İsrail'e karşı sert duruşu, Hindistan'ın anlaşmalarını uygulamasını ve İslam Cumhuriyeti ile savunma ilişkilerinin kapsamını genişletmesini zorlaştırdı. Hindistan'ın 2007'de Hindistan'da beş İranlı denizciyi eğitmesine rağmen İran ile ortak deniz tatbikatları yaptığı için İsrail'in öfkesiyle karşı karşıya kaldıktan sonra Hindistan ile savunma ilişkilerini kısıtlamaya çalıştı. 2009'da İran da Hindistan'dan bir İran uydusu fırlatmasını istedi, ancak Hindistan, ABD'nin baskısı ve İran'ın nükleer programını uydu tarafından güçlendirme olasılığı nedeniyle İran'ın talebini geri çevirdi. Hindistan dışişleri bakanlığı yaptığı açıklamada,

[153] **Foreign policy focus**, https://fpif.org/india_and_israel_eye_iran/ 17.09.2021.
[154] **The Times of India**, https://timesofindia.indiatimes.com/india/tehran-upset-over-india-launching-israeli-spy-satellite/articleshow/2759983.cms 17.09.2021.
[155] **India Today**, https://www.indiatoday.in/latest-headlines/story/india-must-end-military-ties-with-israel-cpm-27266-2008-07-15 17.09.2021.

“Hindistan, İran'ın nükleer ve füze programları konusundaki sorunlarına bulaşmak istemiyor, bu nedenle füze kabiliyetine yardımcı olabilecek uyduları fırlatma konusundaki isteksizliğini dile getirdi.”[156]

2012 yılında olduğu gibi Hindistan, Yeni Delhi'de İsrail büyükelçiliğine ait bir arabanın saldırıya uğramasıyla yeni bir zorlukla karşı karşıya kalırken, İsrail hükümeti saldırıdan İran'ı sorumlu tuttu. İran ise İsrail hükümetinin iddialarını yalanladı. Ancak daha sonra polis soruşturması, Hintli bir gazetecinin yanı sıra beş şüpheli İran uyruklu ve IRGC üyesinin de saldırıya karıştığını iddia etti.[157] Ancak İran suçlamaları reddetti ve Hintli gazeteci Sayyed Muhammed Kazmi, delil yetersizliğinden Hindistan Yüksek Mahkemesi tarafından kefaletle serbest bırakıldı.[158]

[156] Dr. Mukhtar Ahmad Bhat, **India and Iran Relations in Twenty First Century**, LAP Lambert Academic Publishing, New Delhi, 2019, s. 226.
[157] **Haaretz**, https://www.haaretz.com/hblocked?returnTo=https%3A%2F%2Fwww.haaretz.com%2Firan-behind-new-dehli-blast-1.5273520 17.09.2021.
[158] **Zee News**, https://zeenews.india.com/news/nation/diplomat-attack-sc-refuses-to-review-its-decision_862019.html 17.09.2021.

3. HİNDİSTAN-İRAN ARASINDA EKONOMİK İŞBİRLİĞİ VE ÇATIŞMA ALANLARI

Günümüzde dünya çapında yapılan savaşların çoğu enerji kaynaklarını içermektedir. Bu gerçek, enerji güvenliğinin günümüzde ülkeler için en önemli düşünce olduğunu kanıtlamaktadır. Bu, ekonomik ve politik bir küresel güç olmayı hedefleyen Hindistan için de geçerlidir. Bu hedefe ulaşmak için Hindistan hükümetinin, ülkenin hem konvansiyonel hem de konvansiyonel olmayan yeterli güvenilir enerji kaynaklarına sahip olmasını sağlaması gerekiyor. Böylece İran'dan ABD'ye kadar Hindistan, birden fazla enerji kaynağı sağlamak için her türlü çabayı gösteriyor. Hindistan, ABD'nin Çin'i, özellikle Hint Okyanusu'ndaki faaliyetlerini kontrol etmesi açısından önemlidir. Böylece Hindistan, ABD'nin baskılarına rağmen İran ile en azından bir düzeyde işbirliğini sürdürebilmiştir. Hindistan'ın İran'daki ekonomik çıkarları, enerjinin merkezi ve Orta Asya bölgesine bağlanabilir. İran aynı zamanda Hindistan'ın enerji yoksulluğunu azaltma hedefi açısından da önemli olmaya devam ediyor ve bu, Hindistan'ın kapsamlı kalkınma hedefinin anahtarıdır. Hidrokarbon açısından en zengin ülkelerden biri olan İran ve hızla büyüyen ekonomisi ve derin enerji susuzluğu olan Hindistan, Hindistan-İran ilişkisinin ayırt edici özellikleridir. Bununla birlikte, İran'ın Hindistan için stratejik önemi çok önemlidir ve Hindistan'ı aşılmaz zorluklar karşısında İran'a bağlı kalmaya zorlamaktadır. Mevcut senaryoya göre, ilişkiler yalnızca enerjiye değil, İran'ın coğrafi konumu, Hindistan'ın jeopolitik erişimi, özellikle zengin bir doğal kaynak rezervuarı olan Orta Asya için çok önemlidir. İran, Hindistan'ın stratejik ve güvenlik çıkarlarına sahip olduğu Afganistan'a erişimi için hayati önem taşımaktadır. Hindistan-İran ilişkilerinin faydaları karşılıklıdır. Hindistan-İran ilişkisinde önemli bir unsur, Hindistan'ın İran ürünleri için büyük bir Pazar statüsüdür. Hindistan için bu ilişki, enerji ticareti, altyapı geliştirme ve güvenlik işbirliği dâhil olmak üzere ikili ilişkilerin şartlarını belirleyen jeopolitik ve ekonomik öncelikler tarafından yönetilmektedir. Bu nedenle, öngörülebilir gelecekte, enerji güvenliği Hindistan'ın ekonomik büyümesini sürdürmesi için temel düşünce olmaya devam edecektir. Bu bağlamda Hindistan, enerji zengini İran ve ABD ile ilişkilerini dengelemek için hassas bir oyun oynuyor.

Ekonomik işbirliği, iki ülke arasındaki bir diğer işbirliği alanıdır. Eski çağlardan beri ekonomik ve ticari ilişkiler ikili ilişkilerinde çok önemli bir rol oynuyor. Yirmi birinci yüzyılın başında, iki ülke, 2003 yılında Tahran Deklarasyonu'nu imzalayarak ekonomik sektördeki ilişkilerini daha da güçlendirme konusundaki taahhütlerini yeniden teyit ettiler. Bu deklarasyonla her iki ülke de transit ve ulaştırma, sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinde işbirliğini genişleterek ilişkilerinde yeni bir sayfa açtı. Bildiride hem Hindistan hem de İran, bilim, teknoloji alanlarında işbirliğini, ortak araştırma ve eğitim ve bilgi alışverişini teşvik etmeye ilgilerini gösterdiler. Bu nedenle Tahran Deklarasyonu, Hindistan ve İran ilişkilerine daha fazla ivme kazandırdı. Ticaret tercihleri, tarife, tarife dışı önlemler Hindistan ve İran arasındaki ticari ve ekonomik işbirliğinin teşviki için Ortak Komisyonun standartları ve faaliyetleri alanlarındaki yönergeleri listeleyen ticari ve ekonomik işbirliğine ilişkin bir dizi anlaşma imzalandı. Hindistan'ın eski dışişleri bakanı Chokila Iyer şunları söyledi:

"Bu anlaşmalar, Hindistan-İran Ortak Komisyonu gibi mevcut diğer kurumsal anlaşmalarla birlikte, iki ülke arasında artan işbirliğine sağlam bir temel ve uygun çerçeve sağlamaktadır."[159]

Hindistan-İran Ortak Komisyonu tarafından Ortak İş Konseyi'nin kurulması ve yirmi birinci yüzyılın başında farklı ve üst düzey iş heyetlerinin sık sık değişimi ile olumlu bir bölge içi iş ortamı yaratıldı. Hindistan tarafından önemli iş heyetleri arasında Hindistan Petrol Şirketi (OIC), Otomotiv Yan Sanayicileri Derneği (ACMA), Hindistan Gaz Otoritesi Ltd (GAIL) Oil India Limited (OIL), yanı sıra Dışişleri Bakanlığı, Denizcilik Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı vb. yer aldı. İran tarafında heyetler Dışişleri Bakanlığı, Kooperatif Bakanlığı, Telekomünikasyon Bakanlığı, NIOC (Ulusal İran Petrol Şirketi), IDRO (Endüstriyel Geliştirme ve Yenileme Organizasyonu), yanı sıra Sanayi ve Maden Bakanlığı, Karayolları ve Ulaştırma Bakanlığı vb. Oluşuyordu.[160] Hindistan-İran Ortak Komisyonu, 2000 yılından 2010 yılına kadar her iki ülkede de mevcut olan alanlar ve fırsatlar hakkında daha fazla fikir edinmek için altı toplantı yaptı ve her ikisi de sık sık her iki taraftan üst düzey iş

[159] Dr. Mahendra Gaur, **Foreign policy annual**, Kalpaz Publications, New Delhi, 2005, s. 241-244.
[160] Anwar Alam, **India and Iran assessment of contemporary relations**, New century publications, New Delhi, 2011, s. 239-242.

delegasyonlarının toplantılarını kolaylaştırdı.[161] 2001-2002 yıllarında Hindistan ile İran arasındaki yıllık ikili ticaret 1.912,85 milyon ABD Doları değerindeyken, 2014-15 yılında 11217,18 milyon ABD Doları artışla 13.130.08 milyon ABD Dolarına yükselmiştir. 2001-2002 yıllarında Hindistan'ın İran'a ihracatı 253,03 milyon ABD Doları iken 2015 yılında 4175,06 milyon ABD Dolarına ulaşmıştır. 2001-2002'den 2007-2008'e kadar Hindistan-İran ticari ilişkileri hızlı bir büyüme yaşadı. Ancak 2008-2009'dan itibaren İran'a uygulanan yaptırımlar nedeniyle hızlı bir düşüş yaşadı. Hindistan'ın İran'a ihracatını oluşturan ana kalemler arasında metaller, birincil ve yarı mamul çelik, demir, pirinç, makine, aletler, ilaçlar, mineraller, inorganik tarım kimyasalları, iplik kumaş ve çay vb. kapsıyordu. İran'ın Hindistan'a ihracatına kuşkusuz petrol ihracatı hâkimdir, ancak bakliyat, kuru meyve ve kuruyemiş, deri, organik ve inorganik kimyasallar gibi başka şeyler de vardır.[162] Hindistan-İran Ortak Komisyonu'nun 2013 yılı Mayıs ayında İran'da gerçekleştirilen 17. toplantısında, iki ülke bölgesel bağlantının önemi üzerine görüşmelerde bulundu, ikili ve ekonomik işbirliğini geliştirmek, bölgesel güvenlik konularında işbirliği ve kültürel ve insani değerlerin artırılması konuları üzerine görüşmeler yaptı. Ayrıca toplantıya başkanlık eden her iki ülkenin dışişleri de ticaret ve bankacılık ilişkilerinin genişletilmesinin önemine vurgu yaptı. Taraflar ayrıca her iki ülkede ortak yatırım beklentilerinin incelenmesi konusunda da anlaştılar.[163] Ticari ilişkileri genişletmek için altyapı geliştirme ve bölgeler arası ulaşım ağı oluşturma sürecinde Hindistan, İran'ın önemli ortaklarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda 2000 yılında Hindistan ve İran, Rusya ile birlikte St Petersburg'da Hindistan, İran ve Rusya'yı birbirine bağlayan en kısa transit güzergâhı oluşturmak için bir Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru (INSTC) geliştirmek için önemli bir anlaşma imzaladı. Koridor, Mumbai limanından (Hindistan) İran'ın Bandar Abas Limanı'na Arap Denizi yolu ile mal taşımacılığını kolaylaştıracak, daha sonra Bandar Abas'tan karayoluyla İran'ın Hazar Denizi'ndeki Bandar-e-Anzali Limanı'na ve ardından Bandar-e-Anzali'ye Hazar Denizi'ndeki Rus Astrakhan limanına ve oradan trenle Rusya'nın diğer bölgelerine ulaşacaktır. Üçü de, Hindistan, Rusya ve İran anlaşmayı 2002 yılında onayladı.

---

[161] **Ministry of Foreign Affairs, Government of India**, https://mea.gov.in/annual-reports.htm?57/Annual_Reports 20.05.2021.
[162] **Ministry of Foreign Affairs, Government of India**, http://mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/169_Annual-Report-2007-2008.pdf 20.05.2021.
[163] Mookherjee, a.g.e, s. 212, 214.

Anlaşmazlığın çözümü için ülkeler, anlaşmazlık iddiaları üzerine Uluslararası Kuzey Güney Ulaştırma Koridoru (INSTC) için bir Koordinasyon Konseyi kurmayı kabul etti. O zamandan beri Uluslararası Kuzey Güney Ulaştırma Koridoru Koordinasyon Konseyi, zaman zaman Ağustos 2015'e kadar altı toplantı yaptı. Zaman geçtikçe diğer ülkeler de INSTC projesine ilgi gösterdiler ve şimdi toplam üyeliği on dört ülkeye ulaştı: Hindistan, İran, Rusya, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Türkiye, Azerbaycan, Ukrayna, Umman, Suriye, Beyaz Rusya, Ermenistan ve Bulgaristan (gözlemci).[164] INSTC rotası, 17. ve 19. yüzyılın başlarında Güney Asya'yı Rusya ve Avrupa ülkelerine bağlayan eski rotalardan biridir. Hintli tüccarlar bu rotayı Orta Asya Ülkelerine ulaşmak için kullanmışlardır. 2014 yılında INSTC'nin tüm potansiyelini ve darboğazlarını gerçekleştirmek için Hindistan'daki (FFFAI) Nakliye Taşımacılığı Derneği Federasyonu, iki rotada bir kuru çalışma gerçekleştirdi. (a).Nhava Sheva-Bandar Abbas-Amirabad-astrakhan ve (b).Nhava Sheva-Bandar Abbas-Bakü güzergâhları. Kuru yolun başarılı bir şekilde tamamlanması üzerine FFFAI, İran'da Bander Abbas'ı Astarakhan'a bağlayan mevcut bir karayolu bağlantısının olduğunu ve İran ulaşım ağını Azerbaycan ve Türkiye ile Rusya ve Avrupa pazarları için bağlayan ek bir alternatif rota olduğunu kaydetti. Hindistan'da Nakliyeciler Derneği Federasyonu(FFFAI)'nin raporu açıkça şunu söyledi:

"İran'daki Bandar Abbas üzerinden Rusya'ya ve İran üzerinden transit olarak BDT Varış Noktasına önerilen INSTC rotası, Hintli ihracatçılar/ithalatçılar için optimal Transit/maliyet ile en iyi rota olabilir."[165]

INSTC, Süveyş Kanalı güzergâhına göre sadece yüzde 40 daha kısa ve yüzde 30 daha ucuz güzergâh sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda Rusya, Avrupa ve Orta Asya'ya ulaşmak için Pakistan'ı bypass etme seçeneği de sunuyor.[166] Uluslararası Kuzey Güney Ulaştırma Koridoru Koordinasyon Konseyi'nin son (altıncı) toplantısı 19-22 Ağustos 2015 tarihleri arasında Yeni Delhi'de yapıldı. Görüşmede Hindistan, İran, Rusya ve Azerbaycan'dan oluşan dört ülkeden oluşan bir grubun, tartışmaları ileriye taşımak için oluşturulması, Gümrük, ticari ve Operasyonel konularda Çalışma Grubunun

[164] **The Global Infrastructure Connectivity Alliance**, https://www.gica.global/initiative/international-north-south-transport-corridor-instc 20.05.2021.
[165] **Manohar Parrikar Institute for Defence Studies and Analyses**, https://www.idsa.in/issuebrief/InternationalNorthSouthTransportCorridor_msroy_180815 20.05.2021.
[166] Ksenia Zubacheva, **A New Era: India-Russia Ties in the 21st Century**, Times Group Books, New Delhi, 2015, s. 230-235.

oluşturulması gibi birçok konu ele alındı ve birçok yeni girişimde bulunuldu. Ayrıca üye ülkeler, INSTC'de ticareti teşvik etmek ve yaygınlaştırmak için sınır geçişi, gümrük ve belgeler için uyumlu bir prosedür geliştirme gerekliliği üzerinde anlaştılar. Ülkeler ayrıca, INSTC güzergâhları boyunca malların sorunsuz taşınması için bankacılık ve sigorta sektörlerinde işbirliği konusunda da anlaşmaya vardı.[167] Hindistan ve İran'ın ikili ticari ve stratejik ilişkilerini genişletmek için aldıkları bir diğer önemli girişim, Hindistan'ın İran Chabahar Limanı'nı geliştirmesidir. Çabahar Limanı'nı bir ticaret merkezine dönüştürme fikri, eski İran Cumhurbaşkanı Sayın Muhammed Hatemi tarafından Hindistan ziyareti sırasında verildi. Çabahar limanı, Pakistan'ın Gwader Limanı'na ve Hürmüz Boğazı'na daha yakın (72 kilometre uzaklıkta) olması nedeniyle Hindistan için yalnızca stratejik öneme sahip olmakla kalmıyor, aynı zamanda Afganistan ve Orta Asya'ya ülkelerine erişim sağlama şeklinde Hindistan için büyük bir pazar açıyor. Çabahar limanının Uluslararası Kuzey Güney Ulaştırma Koridoru ile bağlanması uzun süredir hem Hindistan'ın hem de İran'ın önceliği olmuştur. Ancak İran'a yaptırım uygulanması nedeniyle proje başlatılamadı. Hindistan, Afganistan'a 100.000 metrik ton buğday naklettiğinde, Hindistan Limanı ilk kez Afganistan'a erişim yolu olarak 2012'de kullandı. 2013 yılında Hindistan Dışişleri Bakanı Sayın Salman Hurşit İran ziyareti sırasında şunları söyledi:

"Hindistan ve İran arasındaki görüşlerin yakınlaşması ikili ilişkilerin sınırlarını aşıyor ve bölgesel ve uluslararası arenaya da uzanıyor. Çabahar liman projesi, Afganistan'daki istikrar ve barışa olan bağlılığımızı yansıtan böyle bir alandır."[168]

İran ise limanı serbest ticaret bölgesi ilan etmek gibi çeşitli adımlar atarken, Chabahar limanını ticari bir merkeze dönüştürmek için Limanın kapasitesini yılda 2,5 milyon tondan 12,5 milyon tona çıkarmak için yaklaşık 2,5 milyon ABD Doları yatırım yaptı. Çabahar limanının geliştirilmesi, İran'ın ilk derin deniz limanı olması nedeniyle İran'ın denizcilik endüstrisinde önemli bir rol oynayabilir ve sadece 100.000 ton kapasiteli Bander Abbas üzerindeki baskıyı azaltabilir. Bandar Abbas, İran'ın nakliyesinin yüzde 85'ini yönetiyor. İran, Chabahar limanını Assaluyeh ve Bandar İmam'dan sonra

[167] **India Writes**, https://www.indiawrites.org/diplomacy/international-north-south-transport-corridor-re-energising-indias-gateway-to-eurasia/ 20.05.2021.
[168] **The Hindu**, https://www.thehindu.com/news/national/india-to-develop-iranian-port/article4684162.ece 20.05.2021.

Petrokimya endüstrileri için üçüncü büyük merkez olarak geliştirmeyi planladı.[169] İran, Üre, Amonyak ve Metanol üreten tesisleri içeren üç farklı fazda 16 temel petrokimya kompleksi 2017 inşa edilecekti. İran ayrıca Çabahar limanı, Zahedan ve Meşhed arasında bir demiryolu hattı döşemeyi ve Güney Fars'tan Çabahar limanına etan gazı taşımayı planlıyor.[170] Hindistan ise Chabahar limanının geliştirilmesine katılımını her zaman önceliklerin başında tuttu. Indian Commercial group'un yöneticisi Hersh Mishra, Chabahar limanının yeteneklerinin ve benzersiz konumunun onu özel yatırımcılar için uygun hale getirdiğini vurguladı. Dedi ki,

"Petrokimya rafinerisi, demiryolu, iskele ve transit güzergâhının geliştirilmesi gibi iyi altyapı planları, karlı yatırımların önünü açacak şekilde ya uygulanmakta ya da çalışılmaktadır."[171]

2014 yılında özel ve devlet kuruluşlarından Hintli yatırımcılar da Chabahar'da gaz, petrokimya Üniteleri ve Makran Petrokimya kompleksinin inşasına yatırım yapmakla ilgilendiklerini dile getirdiler. Aynı yıl, Hindistan'ın İran Büyükelçisi, Hindistan GACL Şirketi (Gujarat Alkalies & Chemicals Ltd) Genel Müdürü ve Chabahar Ticaret Serbest Bölgesi'nin iki yöneticisinden oluşan bir Hint heyeti Makran Petrokimya kompleksini ziyaret etti. Hindistan'ın Mayıs 2015'te Chabahar limanının geliştirilmesine yönelik yatırım önerisine somut bir şekil vermek için Hindistan Ulaştırma, Karayolları ve Denizcilik Bakanı Nitin Gadhkari İran'ı ziyaret etti. Ziyareti sırasında Hindistan'ın Çabahar Limanı'nın geliştirilmesine katılımına ilişkin bir Mutabakat Zaptı imzalandı. Sonuç olarak Çabahar limanı Afganistan ve Orta Asya'ya uzanan, transit taşımacılıkta kullanılacak kara ve demir yolu bağlantısı yatırımlarını içeren bir anlaşmadır 23 Mayıs 2016'de Tahran'da İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, Afganistan Cumhurbaşkanı Eşraf Gani Ahmedzay ve Hindistan Başbakanı Narendra Demodardas Modi'nin katıldığı törenle imzalandı.[172] Hindistan ve İran, büyüyen iki önemli Asya ülkesidir. Her ikisi de bölgedeki sayısız ulusal çıkarlarının yakınsamasına sahiptir. İkisi arasındaki etkileşim ve işbirliği, tüm bölgede barış ve

---

[169] **The Central Asia-Caucasus Institute**, https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13099-india-to-invest-in-irans-chabahar-port.html 21.05.2021.
[170] **Manohar Parrikar Institute for Defence Studies**, https://idsa.in/issuebrief/IndiasRenewedInterestinChabahar_BehuriaRizvi_130515 21.05.2021.
[171] **ZAWYA**, https://www.zawya.com/saudi-arabia/en/business/story/Ebtekar_Construction_of_petchem_complex_in_Makran_needs_DoE_permit-ZAWYA20150814052348/ 21.05.2021.
[172] **Ministry of Foreign Affairs Government of India**, https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/25185/InterGovernmental+MoU+between+India+and+Iran 21.05.2021.

istikrarın tesis edilmesi ve güçlendirilmesi için temel oluşturacaktır. Karşılıklı işbirliği, pazara erişimi, ulaşım sektörünün gelişimini, insanlarla ilişkilerini artıracak, teknoloji alışverişini kolaylaştıracak, yatırım ve altyapı gelişimini, eğitim ve istihdam seçeneklerini artıracak ve nihayetinde sadece iki ülke halkının değil uzun vadede neredeyse tüm bölgenin aynı zamanda yaşam standardını da geliştirecektir. Karşılıklı çıkarlarının ana ve en önemli alanları enerji sektöründe işbirliği, ekonomik sektörde işbirliği, Orta Asya bölgesi işbirliğine erişim ve işbirliği ile Afganistan'ın yeniden yapılanması ve istikrarıdır. Bunlar, uzun vadede karşılıklı anlayışı, karşılıklı bağımlılığı artırma kapasitesine sahip olan ve bölgede barış ve istikrarı geliştirmek için önlemler olarak hareket edebilen alanlardır.

İki ülkenin zaman zaman önceliklerine göre benimsediği politikalar, iki ülke arasında çıkarların yakınlaştığını açıkça belirlemektedir. Her iki ülke de dünya siyasetindeki rollerini tanımlama alanında bir takım çıkarları paylaşmaktadır. Her ikisi de, her birinin önemli bir oyuncu olarak hizmet edebileceği çok kutuplu dünyayı destekler. Her iki ülke de yükselen terörizmden ve Taliban'ın Afganistan'da yeniden canlanmasından endişe duyuyor. [173] Hindistan söz konusu olduğunda, nüfus bakımından en büyük ikinci ve bölgesel alan açısından en büyük yedinci ülkedir. Büyüyen ekonomisi, endüstrisi, teknolojisi ve insan gücüyle Hindistan, küresel düzeyde etkili bir güç olma potansiyel sahip bir ülkedir.[174] Hindistan'ın ana hedefleri ve öncelikleri ekonomik büyümeyi, pazara erişimi, enerji güvenliğini ve yüksek teknolojiye erişimi sürdürmektir.[175] Hindistan'ın İran'daki stratejik çıkarı, İran'ın jeo-stratejik konumuna ve geniş enerji kaynaklarına dayanmaktadır. İran, bölgedeki en büyük kıyı şeridine sahiptir. Kuzey tarafında Hazar Denizi, güneyinde ise Umman Körfezi, Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı tüm dünyaya enerji temini için boyun damar görevi görür. İran aynı zamanda büyük enerji kaynaklarına ve geniş bir pazara sahip olan Orta Asya bölgesinin kara ile çevrili ülkeleri için bir erişim noktası görevi görüyor. Doğu tarafında da Afganistan ve Pakistan var. Bu nedenle İran, Hindistan'ın tüm bölgeye erişimi için bir köprü olabilir.[176] İran'ın stratejik önemi, ABD'nin 2001 ve

---

[173] C. Christine Fair," *India and Iran: New Delhi's Balancing Act*", **Washington Quarterly**, Cilt: XXX, Sayı: 3, 2007, s. 148.
[174] **India and GCC countries Iran and Iraq: Emerging Security Perspectives**, (Editör: Sudhir T. Devare, Swaran Singh ve Reena Marwah) Pentagon Press, New Delhi, 2003, s. 166.
[175] Biswaranjan Mohanty, **Foreign policy of India in the 21st century**, New Century Publications, New Delhi, 2012, s. 33.
[176] Mehrabi**,** a.g.e, , s. 77-78.

2003 yıllarında Afganistan ve Irak'ı işgal etmesiyle de arttı. ABD işgali, iki ülkede de rejim değişikliğine neden olmuş, bu da bölgesel güç yapısındaki İran hâkimiyetini güçlendirmiş ve İran'ı her iki ülkede de istikrarın sağlanmasında önemli bir faktör haline getirmiştir. Dahası Hindistan, İran ile ilişkilerinden bir dizi iç fayda sağlayabilir. Hindistan, Şii Müslüman nüfusun en yoğun olduğu ülkelerde ikinci sırada yer alırken, iç kamuoyu da onu İran'la dostane ilişkileri sürdürmeye teşvik ediyor. Birinci bölümde daha önce tartışıldığı gibi, İran'ın Hindistan'daki çıkarları ile ilgili olarak, İran yalnızca petrol ve gaz kaynakları için önemli bir pazar arayışı içinde değildir. Ama aynı zamanda İran, petrolünü geliştirerek ekonomiye zarar veren uzun yaptırımlarının üstesinden gelmek için büyük yatırımlara ve doğalgaz sektörü, sağlık, teknoloji, eğitim ve istihdam yaratma vb. ihtiyaç duyuyor. İran, ekonomik yaptırımlar nedeniyle uluslararası izolasyonu karşısında diğer ülkelerle samimi ilişkiler geliştirmenin de öneminin farkındadır. Bu koşullarda Hindistan, artan enerji talepleriyle petrol ve doğal gaz için gelişen bir pazar sağlıyor. İran, Hindistan aracılığıyla demir, çelik, petrol ürünleri, gıda ürünleri ve teknoloji gibi diğer emtialar erişebilir. Ancak, her iki ülkenin ikili ilişkilerini uzun vadeli stratejik ortaklığa dönüştürebilecekleri alanlara sahip olmanın yanı sıra, her iki ülkenin de çelişkili tavır aldıkları ve zaman zaman karşılıklı ilişkileri güçlenme sürecinde sorunların birer engel haline geldiği konular da vardır.[177]

3.1 Enerji sektörü

21. yüzyılın başında Hindistan hızlı ekonomik büyümeye tanık oldu ve dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden birinde sayılıyor. Son birkaç yıldaki hızlı nüfus artışı, modernizasyon ve dinamik ekonomik büyüme, hızla artan enerji talebini karşılamada ciddi bir zorluk doğurdu. 2013 yılında dünyanın en çok enerji tüketen ülkeleri listesinde Çin, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya'nın ardından dördüncü sırada yer aldı. 1990'dan 2012'ye birincil enerji tüketimi iki katından fazla arttı ve 32 Btu'ya (İngiliz termal birimleri) ulaştı. Hindistan'ın kişi başına düşen enerji tüketimi küresel ortalamanın üçte biri ve enerji talebi yıllık% 2,8 artış gösteriyor. ÇED[178] Enerji Görünümü 2013'e göre, Hindistan ve Çin birlikte 2040 yılına kadar küresel enerji

[177] Bhat, a.g.e, s. 108.
[178] Environmental impact assessment (Çevresel etki değerlendirmesi).

talebinin yaklaşık yarısını oluşturacak.[179] Petrol ürünleri ve ham petrolde dünyanın dördüncü en büyük net ithalatçısı ve tüketicisi oldu. Hindistan'ın net petrol ithalatına bağımlılık yüzdesi yüzde 43'tü ve 2012'de yüzde 71'e ulaştı. Hindistan 2013 yılında dördüncü en büyük LNG[180] ithalatçısı-oldu ve 2012 yılında toplam enerji tüketiminin yüzde 44'ünü oluşturan kömür sektöründe Hindistan en büyük üretici, tüketici ve ithalatçı oldu.[181] Yurt içi ham petrol ve doğalgaz üretimi ise son birkaç yıldır düşüş eğilimindedir. 2012-13 yılında petrol üretimi 37.862 MMT (million metric tons) oldu ve 2014-2015 yılında 37.461 MMT'ye geriledi. 2012-2013 döneminde Hindistan'ın yurt içi doğal gaz üretimi 40.679 Milyar metreküp (BCM) olmuş ve 2014-2015 yılında 33.656 BCM'ye düşmüştür. Hindistan, ham petrol ve doğalgazın sınırlı yurt içi bulunabilirliğine rağmen, iç ihtiyacının% 73'ünü ithal ederek iç talebi karşılamak zorunda kalıyor.[182] Hindistan, şüphesiz en büyük kömür rezervine sahip ülkeler sıralamasında ABD, Rusya, Çin ve Avustralya'dan sonra beşinci sırada yer alırken, üretimde Çin, Amerika Birleşik Devletleri, Endonezya ve Avustralya'dan sonra beşinci sıradadır. En çok kömür tüketen ülkeler sıralamasında ise Hindistan, Çin ve Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra üçüncü sırada yer alıyor.[183] Dünya Bankası araştırmasına göre yerel sektörde, Hindistan nüfusunun dörtte birinden fazlasını oluşturan yaklaşık 311 milyon insan elektriksiz. Küresel düzeyde Hindistan, elektriğe erişimi olmayan en büyük nüfusa sahip ülkedir.[184]Ayrıca, "Hindistan için Ulusal Enerji Haritası: yüksek teknoloji vizyonu 2030" başlıklı rapor, Hindistan'ın 2001'den 2030' kadar enerji gereksinimlerinin doğasını incelemek için farklı senaryolar kullanıyor. Rapor ayrıca, hükümetin nükleer, hidroelektrik ve diğer yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırmak için çaba sarf ettiğini, kaynakların 2030 ticari enerji talebiyle karşılaştırıldığında toplam ticari enerji ihtiyacının yalnızca yüzde 4,5'ine katkıda bulunacağını belirtiyor.[185] Bu nedenle, Hindistan'ın üç ana enerji

---

[179] **U.S. Energy Information Administration report on India**, https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/India/india.pdf 03.05.2021.
[180] Liqufied Natural Gas (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz).
[181] **U.S. Energy Information Administration**, https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=17551 03.05.2021.
[182] **Indian petroleum and Natural gas statistics**, https://mopng.gov.in/files/TableManagements/pngstat_2.pdf, 03.05.2021.
[183] **NS Energy**, https://www.nsenergybusiness.com/features/countries-largest-coal-reserves/ 03.05.2021.
[184] **Power for all electricity access challenges in India**, http://documents1.worldbank.org/curated/en/562191468041399641/pdf/Power-for-all-electricity-access-challenge-in-India.pdf 03.05.202.
[185] **The energy and resource institute press**, http://bookstore.teri.res.in/docs/books/PSA%20Report-Summary.pdf 03.05.2021.

kaynağı olan kömür, petrol ve doğalgazın önümüzdeki yıllarda yüksek baskı altında kalacağı anlaşılıyor. İkincisi, Hindistan'ın enerji ihtiyacının büyük bir kısmı Batı Asya ülkeleri tarafından karşılanmaktadır ve kargaşanın devam etmesi, Mısır ve Libya'daki karışıklık sırasında olduğu gibi ham petrol üretiminde aksamalara neden olabilir.[186] Gelecekte yüksek ekonomik büyüme oranını korumak için Hindistan'ın sürekli ve kesintisiz enerji arzını sürdürmesi zorunludur. Yapımcılar yabancı kaynakları arayarak enerji kaynaklarını Nükleer enerjiye giderek ve kömür üretimini artırarak yurt içinde ve uluslararası alanda çeşitlendirmeye çalışıyorlar.

İran ise büyük miktarda petrol ve doğalgaza sahiptir. Petrol sektöründe, ABD Enerji Bilgi Yönetim İdaresi'ne göre İran, dünyanın en büyük dördüncü kanıtlanmış ham petrol rezervlerine sahiptir. İran, Hazar Denizi'ndeki neredeyse 500 milyon varil kullanılmayan kanıtlanmış ve muhtemel petrol rezervi hariç dünya rezervlerinin yüzde 10'una sahip. Ayrıca birçok kara ve deniz petrol sahasını Katar, Irak, Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi diğer ülkelerle paylaşıyor. İran'ın doğalgaz rezervleri açısından Rusya'dan sonra en büyük ikinci doğalgaz rezervine sahip ülkedir. OPEC doğal gaz rezervlerinin üçte birine ve dünya rezervlerinin yüzde 17'sine sahiptir.[187] İran, ABD-İran ilişkileri ve İran'ın nükleer programına cevaben AB ve ABD tarafından uygulanan uzun ve sert yaptırımlardan geçmesine rağmen, İran gaz cephesinde ilerledi. İran'ın ilgisinin çoğu 28 aşamada geliştirilmekte olan dev Güney Pars açık deniz sahasına odaklandı.[188] Ama yine de İran'da, büyük yatırımlara ve teknolojik desteğe ihtiyaç duyan, kullanılmayan büyük miktarda petrol ve doğal gaz rezervleri var. 2014 yılında İran 3,1 milyar varil petrol ve diğer sıvılaştırılmış (toplam petrol) üretmiştir; bunun 2,8 milyon varili ham petrol, kalanı yoğunlaştırılmış ve doğal gazdır. 2014'te İran petrol üretimini günde yaklaşık 200.000 milyon varil artırdı ve 2013'te İran'ın brüt doğal gaz üretimi 8,1 trilyon fit Küp'e ulaştı. İran, ABD ve Rusya'dan sonra en büyük üçüncü kuru doğal gaz üreticisidir.[189]

---

[186] Routledge Contemporary South Asia, **India's Energy Security**, (Editör: Ligia Noronha-Anant Sudarshan), Routledge, New Delhi, 2009, s. 111.
[187] **U.S. Energy Information Administration**, Background Reference: Iran, https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/Iran/pdf/iran_bkgd.pdf 05.05.2021.
[188] **India, Global Powers & West Asia: Political & Economic Dynamics**, (Editör: Anwar Alam), New Century Publications, New Delhi, 2011, s. 168.
[189] **U.S. Energy Information Administration**, https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/Iran/pdf/iran_exe.pdf 05.05.2021.

Hindistan'ın artan enerji talebi ve İran'daki büyük miktarda petrol ve doğal gaz kaynaklarının varlığı, iki ülkeyi doğal ortak yapıyor. İran'ın enerji fazlası kaynakları varken, Hindistan'ın hızlı gelişimi için daha fazla enerjiye ihtiyacı var. Hindistan ayrıca petrol ve petrol ürünleri kaynaklarını çeşitlendirmeye çalışıyor. Dünya ham petrol kaynaklarının yüzde 5'i ve doğalgaz rezervlerinin yüzde 14'ü ile İran, Hindistan pazarına meraklıdır. İran ayrıca Hindistan'ın rafineriler kurma, çıkarma ve petrol ve gaz sahalarının geliştirilmesi gibi altyapı inşasındaki deneyimlerinden de yararlanabilir. [190] İki ülke, 2001'de Tahran Deklarasyonu'nu ve 2003'te Delhi Deklarasyonu'nu imzalayarak iki ülke arasındaki enerji işbirliğinin önemini resmen vurguluyor. Tahran Deklarasyonu şunu belirtiyor:

"İran'ın coğrafi durumu ve bol enerji kaynaklarının yanı sıra hızla genişleyen Hindistan ekonomisi ve enerji piyasası, tarafların karşılıklı yarar için kullanacakları benzersiz bir tamamlayıcılık yaratıyor."[191]

Delhi Bildirgesine şöyle ifade ediyor:

"Hindistan ve İran, enerji sektöründe, gelecekteki ilişkilerinin stratejik bir alanı olarak gelişmesi gereken tamamlayıcı çıkarlara sahiptir. Bol enerji kaynaklarına sahip İran ve hızla gelişen bir ekonomi olarak artan enerji ihtiyaçları ile Hindistan doğal ortaklardır. Bu sektördeki işbirliği alanları arasında petrol sektöründeki yukarı ve aşağı faaliyetlere yatırım, LNG / doğal gaz bağları ve güvenli ulaşım biçimleri yer almaktadır."[192]

Hindistan ile İran arasında uzun vadeli enerji işbirliği geliştirmeye yönelik ilk adım, önerilen İran-Pakistan-Hindistan doğalgaz boru hattı projesinin geliştirilmesidir. 1989 yılında, daha sonra İran Dışişleri Bakan Yardımcısı olan Dr. Şams Ardekani ve Dr. R.K. Pachauri daha sonra Yeni Delhi Tata Enerji Araştırma Enstitüsü Genel Müdürü, Pakistan üzerinden karadan uzanan bir boru hattıyla İran'dan Hindistan'a doğal gaz ithal etmek için ortak bir teklif geliştirdi. Projenin ilk maliyeti 4 milyar ABD doları olarak tahmin edilmiş ve daha sonra 7,6 milyar ABD dolarına yükselmiştir. 1993

---

[190] Prof. Abu Backer Bagader-Ranjit Gupta**,** "*India and the Gulf: What Next?*" **The 2011 Gulf Research Meeting**, (6 – 9 Temmuz 2011/ London), University of Cambridge, London 2011.
[191] **India and Iran in Contemporary Relations**, (Editör: R. Sidda Goud-Manisha Mookherjee), Allied Publishers, New Delhi, 2014, s. 122, 123.
[192] **Ministry of External affairs, Government of India**, https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/7544/The+Republic+of+India+and+the+Islamic+Republic+of+Iran+quotThe+New+Delhi+Declarationquot 05.05.2021.

yılında Hindistan ve İran, doğal gazın İran'dan Hindistan'a transferi için bir Mutabakat Zaptı imzaladılar.[193] Önerilen boru hattı, Pakistan'ın Khuzdar ve Multan şehirlerinden geçerek İran'ın 2775 kilometrelik Güney Fars gaz sahasında ve ardından Hindistan'a uzatılacak. Boru hattı günde 150 milyon metreküp gaz sağlayacaktı, bunun Pakistan 60 milyon metreküp ve Hindistan 90 milyon metreküp gaz alacaktı.[194] Boru Hattı projesi, Pakistan'ın boru hattının kendi topraklarından geçmesine izin verme konusundaki isteksizliği nedeniyle başlangıçta aksilikle karşılaştı. Bu, İran ve Hindistan'ı boru hattını döşemek için sığ su boru hattı ve derin deniz yolu gibi diğer seçeneklere yönelmeye zorladı, ancak bu seçeneklerin kara boru hattından dört kat daha pahalı olduğu kanıtlandı. Ancak 1999'da Pakistan hükümetinin değişmesiyle Pakistan tavrını değiştirdi ve boru hattı projesine katılma isteğini açıkladı.[195] Ancak hem Hindistan hem de Pakistan, projeyi Afganistan'a erişim ve Keşmir anlaşmazlığının çözümü gibi ikili meselelerle ilişkilendirmeye devam ettiler. 2005'ten itibaren proje olumlu bir şekilde ele alındı ve Hindistan hükümeti projeyi ekonomik ilişkiler bağlamında ele almaya ve Pakistan ile diğer konulardaki ilerlemeyle bağlantı kurmamaya karar verdi. Hindistan'ın kesintisiz gaz arzı konusunda dile getirdiği güvenlik endişeleri konusunda İran, Pakistan'ın Hindistan'a arzını durdurması halinde İran'ın eşit miktarda LNG tedarik edeceğine dair güvence verdi. İran, Hindistan-Pakistan sınırındaki gazın satın alınması talebi üzerine Hindistan ile de anlaştı. Hindistan Petrol ve Doğalgaz Bakanı, Haziran 2005'te bu kararın ardından Pakistan'ı ziyaret etti. Ziyaret sırasında iki ülke IPI doğalgaz boru hattı projesini gözden geçirdi ve projenin yasal, teknik, ticari ve mali yapısı gibi farklı konularda bilgi alışverişinde bulunmaya karar verdi. Görüşmeler sırasında ayrıca, düzenli toplantılar yapacak ve bakanlık düzeyinde kesin kararları almak için bakanlara ilerlemeyi rapor edecek sekreter düzeyinde bir Ortak Çalışma Grubu kurmaya karar verdiler. Hindistan ve Pakistan, projenin enerji güvenliği ve iki ülkenin yararına önemi konusunda da anlaştılar. Aynı yıl Haziran ayında bir Hintli heyet de İran'ı ziyaret etti. Tartışmalar sırasında her iki ülke de boru hattı projesinin teknik konularındaki düzenli tartışmalarının başarılarından duydukları memnuniyeti ifade ettiler. İki taraf ayrıca

---

[193] Seyed Sadrodin Moosavi Jashni ve Mohammad Nooralah,"*Geopolitics of Development: A Study of the Impacts of IPI Pipeline on Regional Development*", **Geopolitics Quarterly**, Cilt: V, Sayı: 3, 2009, s. 91.
[194] Alam, a.g.e, s. 220-221.
[195] **The heritage foundation**, https://www.heritage.org/asia/report/the-proposed-iran-pakistan-india-gas-pipeline-unacceptable-risk-regional-security 05.05.2021.

İran-Pakistan-Hindistan (IPI) doğalgaz boru hattı projesi üzerine özel bir Ortak Çalışma Grubu kurulması konusunda anlaştı.[196] Hindistan ve Pakistan Ortak Çalışma Grubu, ivmeyi ileriye taşımak amacıyla iki toplantısını ilk olarak Haziran 2005'in ikinci haftasında Delhi'de, ikincisi ise Eylül 2005'te İslamabad'da gerçekleştirdi. Ancak, Ekim 2005'te üç ülke Tahran'da İran-Pakistan-Hindistan gaz boru hattı projesi üzerine özel Ortak Çalışma Grubu'nun ilk toplantısını yaptı. Aralık 2005'te Hindistan-İran Ortak Çalışma Grubu'nun Tahran'daki toplantısında ilk kez boru hattı güzergâhı, teslimat noktaları, nakliye tarifeleri, sermaye işletme maliyeti, teslimat noktaları, nakliye tarifeleri ve boru hattı güvenliği gibi konular masaya yatırıldı. Ocak 2006'da birkaç gaz endüstrisinin ve farklı uluslararası şirketlerin katıldığı ilk üçlü toplantı gerçekleşti. Toplantıda, fiyat ve sözleşme yapısının birkaç detayı dışında üç ülkeden delegeler, boru hattının kalınlık ve basınç gibi önemli yönlerinin çoğu üzerinde anlaştılar.[197] 2007'de Hindistan ve Pakistan, İran'a 2007'de bir İngiliz termal ünitesi başına 4,93 milyon doları ödemeyi kabul ederek projenin en önemli yönünü belirlediler. Öte yandan Hindistan bunu çok yüksek olarak değerlendirdi ve birim başına 4,25 milyon Dolar'dan fazla ödeme yapmaya istekli değildi.[198] Hiç şüphe yok ki Pakistan, ABD tarafından uyarıldıktan ve doğalgaz boru hattının inşasının önünü açan Anlaşma ve İşletme sözleşmesi imzaladıktan sonra bile projedeki tavrını değiştirmedi. Ancak Pakistan, boru hattı hattının kendi topraklarındaki bir kısmını inşa etmek için mali sorunlarla karşı karşıyaydı.[199] Boru Hattı, yalnızca Hindistan'ın artan enerji gereksinimlerinin üstesinden gelmek ve Pakistan'a geçiş ücreti kazanmanın ekstra faydasını sağlamak için hayati önemde görülmediğinden Barış Boru Hattı olarak da kabul edildi. Ancak diğer ikili sorunların çözümü için Hindistan ve Pakistan arasında önemli bir güven artırıcı önlem olarak görülüyor.[200]

İki ülkenin attığı ikinci önemli girişim veya enerji sektöründe uzun vadeli ortaklık geliştirmek 2005 yılında LNG anlaşmasının imzalanması oldu. Hindistan petrol ve doğal gaz bakanının dört günlük ziyareti sırasında, üç Hint şirketi, Indian Oil

---

[196] A.N. Sarkar, **Perto-economics**, Pentagon energy press, New Delhi, 2009, s. 65-66.
[197] Temple, a.g.m, s. 8.
[198] Dr.Bhupendra Kumar Singh," *India's energy security and Iran-Pakistan- India gas pipeline*", **journal of Peace Studies**, Cilt: CXIV, Sayı: 1, 2008, s. 31.
[199] **Islamabad Policy Research Institute**, https://ipripak.org/iran-pakistan-gas-pipeline-cost-benefit-analysis/ 07.05.2021.
[200] S. G. Pandian," *Energy trade as a confidence-building measure between India and Pakistan: a study of the Indo-Iran trans-Pakistan pipeline project*", **Contemporary South Asia**, Cilt: 14, Sayı: 3, 2005, s. 307-320.

Company, Gail India Limited ve Bharat petroleum Corporation Limited ve Iranian Gas Export Company arasında Satış ve Satın Alma anlaşması imzalandı. Anlaşmaya göre Hindistan, yirmi beş yıl boyunca İran'dan yılda beş milyon ton sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) satın alacaktı.[201] İki ülke arasındaki enerji işbirliğini genişletmeye yönelik üçüncü önemli adım, Petrol ve Doğal Gaz Şirketini (ONGC)[202] Indian Oil Corporation (IOC)[203] ve National Iranian Oil Company (NIOC)[204] bu şirketler birliği Güney Fars gaz sahası blok-2'yi bulması için 2002 yılında kurulmuştur. Güney Fars gaz bloğu-2'nin 12,8 trilyon metreküp geri kazanılabilir gaz rezervine sahip olduğu tahmin edilmektedir. Keşif için yaklaşık 90 milyon ABD doları harcadıktan sonra şirketler birliği, ABD baskısı altında geliştirme çalışmalarını durdurdu.[205] İranlı bir hükümet yetkilisinin medyada şu sözleri aktarıldı:

"Anlaşma sonuçsuz kaldı çünkü tüm düzenleme, National Iranian Oil Şirket yönetim kurulu tarafından onaylanması gerekken bir madde olduğunu fakat onaylanmadığını aktardı."[206]

Hindistan'ın İran'dan yıllık petrol ithalatında, Hindistan Çin ve Japonya'dan sonra en büyük üçüncü İran petrol tüketicisiydi. İran'a yaptırımların uygulanması, nakliye, ham petrol sigortası ve finansal işlemlerin yapılmasında sorunlar yarattı. İran'ın petrol arzını sabit tutmak için Hindistan, İran'a petrol ödemeleri yapmak için Alman, Türk ve BAE bankaları gibi diğer seçenekleri araştırarak yaptırımları atlatmaya çalıştı. Ancak ABD'nin baskısına uzun süre direnemedi ve nihayetinde Hindistan, İran'dan petrol ithalatı miktarını azaltmak zorunda kaldı.[207] 2012'den önce Hindistan'ın İran'dan günlük ham petrol ithalatı 350.000 ila 400.000 varil arasında değişiyordu ve bu Hindistan'ın petrol ihtiyacının yüzde 16'sına tekabül ediyordu. 2013'te Hindistan'ın ham petrol ithalatı günlük 200.000 varile düşerken, Hindistan'ın toplam petrol

[201] **Ministry of External Affairs**, Government of India, (Annual Report 2006-2007), http://mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/168_Annual-Report-2006-2007.pdf 07.05.2021.
[202] Oil and Natural Gas Corporation: Hindistan hükümetine ait bir ham petrol ve doğal gaz şirketidir. Kayıtlı ofisi Yeni Delhi'dedir.
[203] Hindistan hükümeti petrol ve gaz şirketidir. Merkezi Yeni Delhi'de bulunan Hindistan Hükümeti Petrol ve Doğal Gaz Bakanlığı'nın mülkiyetindedir.
[204] İran Ulusal Petrol Şirketi: İran Petrol Bakanlığı'nın yönetimi altında devlete ait bir ulusal petrol ve doğal gaz üreticisi ve dağıtıcısıdır.
[205] **Anadolu Agency**, https://www.aa.com.tr/en/economy/india-loses-giant-gas-field-in-iran/2013835 07.05.2021.
[206] Alam, a.g.e, s. 57.
[207] Purushthaman, a.g.m, s. 899-910.

ithalatının yalnızca yüzde 6'sını oluşturuyordu.[208] Hindistan (1979-2012) yılları arasında İran'dan 900 milyon tona yakın petrol aldığını ifade edebiliriz.

3.2 Orta Asya Ülkeleri

1991 sonunda Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Dünya Politikasının yapısında ve bölgesel jeopolitikte köklü değişiklikler getirdi. Uluslararası düzeyde, iki kutuplu güç yapısı, Amerika Birleşik Devletleri hâkimiyeti altında tek kutuplu güç yapısına dönüştü. Bölgesel düzeyde Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve beş yeni Orta Asya Cumhuriyeti'nin (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan) ortaya çıkışı, bölgesel siyasi yapıyı değiştirdi. Orta Asya bölgesi, Güney Asya, Batı Asya, Doğu Asya ve Avrupa gibi bölgelerin buluşma noktası olduğu için büyük bir jeostratejik öneme sahiptir. Ayrıca bölge karayla çevrili ve Uluslararası suya erişim için doğrudan kara yolu yoktur. Doğuda Çin ile çevrilidir, batıda Rusya ve Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ın Trans Kafkasya cumhuriyetleri vardır. Kuzey tarafında, Batı Sibirya'nın karla kaplı Tayga'sı, Orta Asya'nın güney tarafında ise Afganistan ve İran var.[209] İkinci olarak, Orta Asya'ya petrol, doğalgaz, uranyum ve su kaynakları başta olmak üzere çok büyük miktarda doğal kaynak sağlamıştır. Beş Orta Asya Cumhuriyetlerinden üç cumhuriyet (Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan) petrol, doğalgaz, kömür ve uranyum kaynakları bakımından zengindir ve diğer iki Kırgızistan ve Tacikistan devasa su kaynaklarına sahiptir. Ayrıca Kazakistan ve Özbekistan da 33600 ve 1900 milyon ton kanıtlanmış kömür rezervlerine sahip. Petrol üretimine gelince, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan sırasıyla yılda 170, 239, 67 milyon varil petrol üretiyor. Yıllık doğal gaz üretimine göre Kazakistan 19,3 milyar metreküp, Türkmenistan 69,3 milyar metreküp, Özbekistan 57,3 milyar metreküp doğal gaz üretiyor.[210] Kırgızistan söz konusu olduğunda, Altay ve Kırgız sıradağları arasında yer alan dağlık bir ülkedir. Kırgızistan'dan kristal berraklığında suya sahip çeşitli kollar geçtiği için bol su kaynaklarına sahiptir. Ancak iki ana su kaynağı, Orta Asya'nın "Ceyhun ve Seyhun" nehirleridir ve diğer tüm Orta Asya Cumhuriyetlerinin su

---

[208] **AlMonitor**, https://www.al-monitor.com/originals/2014/03/india-iran-energy-ties-nuclear-accord.html#ixzz3r75LuPjq 07.05.2021.

[209] Girijesh Pant, Prakash C Jain ve Aftab Kamal Pasha, **Contemporary Iran and emerging Indo-Iranian relations**, Neelkanth Publishers, New Delhi, 1996, s. 160.

[210] Mukhtar Ahmad Bhat," *The Strategic Cooperation among India, Pakistan, Iran and Central Asia and its implications upon the Regional Stability*", **The Journal of Iranian Studies**, Cilt: II, Sayı: 1, 2018, s. 46, 47.

yönetimi politikaları üzerinde büyük etkiye sahiptir.[211] En önemlisi Kırgızistan, enerji ihtiyacının yüzde 90'ını hidroelektrikten karşılıyor. Bununla birlikte, (hidro enerji) potansiyelinin yüzde 10'undan daha azı ülkede geliştirildi. Ayrıca Kırgızistan, ülkenin toplam enerji üretiminin% 79,5'ini sağlayan Sovyet dönemine ait 16 hidroelektrik santraline sahiptir. Ancak bakım eksikliğinden dolayı kötü koşullarda ve onarıma ihtiyaç duyuyorlar.[212] Öte yandan Tacikistan, hidroelektrik kaynakları açısından da zengindir ve diğer Orta Asya cumhuriyetleri arasında hidro elektrik üretimi için en yüksek potansiyele sahiptir. Ülke, Orta Asya hidrolik rezervlerinin% 57,3'üne sahiptir ve bunun yalnızca yüzde beşi şu anda kullanımdadır.[213] Orta Asya bölgesi yukarıda belirtilen doğal kaynakların yanı sıra altın, bakır, alüminyum, kromat, krom gibi büyük miktarda metallere de sahiptir.[214] Bağımsızlıktan önce Orta Asya Cumhuriyetleri tamamen SSCB'ye bağımlıydı. Bölgeyi SSCB ile entegre etmek için ihtiyaç ve gereksinimlere göre tüm bağlantı altyapısı geliştirildi. Ancak bağımsızlık, ekonomilerini çeşitlendirme ve ticaretlerini teşvik etmek için dünyanın diğer ülkelerine ve bölgelerine erişmek için onlara alternatif yollar arama fırsatı sağladı. Rusya'nın yanı sıra, Orta Asya Cumhuriyetleri'nin dünyaya erişim için üç seçeneği vardır: (i) Çin, (ii) Afganistan ve Pakistan ve (iii) İran. Çin'den geçen rota en uzun iken, Afganistan ve Pakistan'dan geçmek en kısa olanıdır. Ancak Afganistan'daki iç savaş nedeniyle Orta Asya'nın Afgan rotasından erişim olasılığı yakın gelecekte ortadan kalkıyor. Bu nedenle Orta Asya için dünyaya erişim için görünen tek alternatif yol İran'dan geçmektedir.[215] İran, Orta Doğu ve Basra Körfezi'nden Orta Asya Cumhuriyetlerine geçiş yollarının kavşak noktası olarak özel bir coğrafi konuma sahiptir. Orta Asya bölgesinin kara ile çevrili ülkeleri, sadece komşularının topraklarından denize erişebilirler. Bu nedenle elverişli coğrafi konumu nedeniyle İran, Orta Asya ülkeleri ile dış dünya arasında doğrudan erişim bağlantısını sağlayabilecek en iyi ülkedir.[216] İkincisi İran, Basra Körfezi kıyısına giden en kısa yol

---

[211] P.L. Dash, **India and Central Asia: Two Decades of Transition**, Oxford university press, New Delhi, 2012, s. 146.
[212] **Kyrgyzstan: Power Generation & Transmission**, https://silo.tips/download/kyrgyzstan-power-generation-transmission 07.05.2021.
[213] P.L, Dash, **India and Central Asia: Two Decades of Transition**, Oxford university press, New Delhi, 2012, s. 121.
[214] **Central Asia Atlas of natural resources**, https://www.adb.org/sites/default/files/publication/27508/central-asia-atlas.pdf 07.05.2021.
[215] Kamal Pasha, a.g.e, s. 160.
[216] Mahdieh Aghazadeh," *Iran's Foreign Policy Approach toward the Central Asia and Caucasus*", **Eurasian universities Union Academic Journal**, Cilt: III, Sayı: 1, 2015, s. 96-100.

ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin Basra Körfezi'ne ulaşması için en ekonomik yoldur.[217]

İran ve Orta Asya cumhuriyetleri arasındaki ilişkiler söz konusu olduğunda, ilişkiler SSCB'nin dağılmasının ardından hızla gelişti. İlişkiler, ortak çıkarları, kültürel ve etnik yakınlıkları ve ülkelerin jeo-stratejik önemini yansıtıyordu.[218] Bununla birlikte, SSCB'nin dağılması, yalnızca Orta Asya bölgesinin bağımsızlığını yeni kazanan ülkeleri arasında iktidar boşluğu yaratmadı. Ama aynı zamanda yeni güvenlik sorunları (Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu, daha geniş Hazar Denizi sorunu ve Afganistan'daki istikrarsızlık gibi) ve İran için fırsatlar doğurdu. Türkiye, Pakistan ve İran gibi komşu ülkeler, Rusya, Çin ve ABD ile birlikte iktidar boşluğunu doldurmaya çalıştı. Bu nedenle İran başlangıçta ekonomik çıkarlarla pek ilgilenmiyordu, ancak yeni bağımsız devletleri siyasi sistemlerini kurarken İran'ın izinden gitmeye zorlayarak bölgedeki etkisini artırmaktı. Ali Ekber Haşimi Rafsajani önderliğinde İran dış politikasının önceliklerindeki değişikliklerin ardından, İran ve Orta Asya cumhuriyetleri arasında ticari ve kültürel işbirliğinin gelişmesine yol açtı.[219] Dahası İran, savaştan zarar gören ekonomisinin yeniden inşası ve ABD'nin İkili Sınırlama politikası nedeniyle uluslararası izolasyonla karşı karşıya kaldı.[220] Orta Asya Cumhuriyetleri bir yandan İran mal ve hizmetleri için yeni pazarlar seçeneği açtı. Öte yandan İran'ın transit güzergâh olarak hareket etme politikası, İran'a dünyanın diğer ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirerek izolasyonunu bir dereceye kadar kırması için bir fırsat sağlayacaktır. Yukarıda belirtildiği gibi, coğrafi konum, İran'ı Orta Asya bölgesinin denize kıyısı olmayan ülkeleri ile Basra Körfezi, Güney Asya, Arap dünyası ve dünyanın diğer Avrupa ülkeleri gibi diğer bölgeler arasında bir köprü görevi görebilecek hale getirmiştir. Bu nedenle İran'ın Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmedeki temel hedefleri bulunmaktadır. (a). Bölgesel düzenlemelerdeki yerini teyit etmektir. (b). Orta Asya ülkeleriyle ilişkileri geliştirerek İran'ın dünya siyasetindeki izolasyonunu kırmaktır. (c). İran'ın bölgedeki üçüncü ve önemli hedefi, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere diğer ülkelerin etkisine karşı

---

[217] Iranian Studies, **Iran in the 21st Century: Politics, Economics & Conflict**, (Editör: Hossein Shahidi- Homa Katouzian), Routledge, New York, 2007, s. 125.
[218] Emilian Kavalski, **New central Asia, the: the regional impact of international actors**, world Scientific Publishing, Singapore, 2010, s. 223.
[219] Hunter, a.g.e, s. 125-173.
[220] Edmund Herzig," *Regionalism, Iran and Central Asia*", **International Affairs**, Cilt: LXXX, Sayı: 3, 2004, s. 503-517.

koymaktır. Bu bağlamda İran, CARS'lerle[221] ilişkisini üç ana alanda geliştirme stratejisini benimsemiştir:

a. Bölge ülkeleriyle ekonomik ve siyasi ilişkileri geliştirme politikası.
b. Boru hattı projeleri ve transit güzergâhı hayati önem taşıyan bölgesel altyapı yeteneklerini geliştirme politikası.
c. Bölgesel entegrasyon kurma politikası.[222]

İran, CARS'lerle ilişkilerini güçlendirmek ve genişletmek için mevcut tüm potansiyeli kullanabileceği yollar arıyor. Türkmenistan ve İran, eski bağımsızlığından bu yana ortak sınırı paylaşıyor. Her iki ülke de ikili ilişkilerini genişletmek ve güçlendirmek için zaman zaman birçok girişimde bulundu. Kültürel ve dini ilişkilerin yanı sıra, iki ülke sağlık hizmetleri, otomobiller, modern teknoloji, hidrokarbonlar ve gıda maddeleri ile ilgili çok sayıda ikili anlaşma imzaladı. 2009 yılında İran, Rusya'dan sonra Türkmenistan'ın en büyük ikinci ticaret ortağı oldu.[223] İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhanin Türkmenistan ziyareti sırasında her iki ülke siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda 17 işbirliği anlaşması imzaladı. Her iki Başkan da önümüzdeki on yıl için 60 milyar dolarlık ticaret hedefini belirlediler ve çevre ve terörizm konularını ele alma konusunda anlaştılar. Ayrıca her iki ülke de Afganistan, uyuşturucu kaçakçılığı, Hazar Denizi'nde askeri güçlerin varlığı ve başta ABD olmak üzere bölgede bölge dışı güçlerin varlığı gibi konularda ortak çıkarlara sahiptir.[224] İran Sanayi Bakanı, Türkmenistan Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmede, İran'ın ulaşım, enerji ve inşaat dâhil çeşitli alanlarda ilişkilerini artırmaya hazır olduğunu açıkladı. Tahran'ın Aşkabat'a ihracatı petrokimya ve elektrikli ürünler, gıda maddeleri, tarım ürünleri, inşaat malzemeleri, ev aletleri, otobüsler içeriyor.[225] İran ile sınırı paylaşan ikinci Orta Asya ülkesi Tacikistan'dır. Her iki ülke ortak dil ve kültürel geçmişe sahiptir ve İran Tacikistan'ı bir Fars Devleti olarak görmektedir. Bağımsızlık günleri içinde Tacikistan, İran hükümetinden kültürel, ekonomik ve siyasi gibi farklı sektörlerde ilişkileri geliştirmek için birçok teklif aldı. 11 Eylül saldırılarından sonra

[221] CARS (Central Asian Republics) Türkçe çevirdiğimizde Orta Asya Cumhuriyetleri demektir.
[222] Kavalski, a.g.e, s. 225,226.
[223] Farhad Atai, Hamidreza Azizi," *The Energy Factor in Iran-Turkmenistan Relations*", **Iranian Studies**, Cilt: XLV, Sayı: 6, 2012, s. 745-758.
[224] **AlMonitor**, https://www.al-monitor.com/originals/2015/03/iran-turkmenistan-rouhani-kazakhstan.html 08.05.2021.
[225] **AzerNews**, https://www.azernews.az/region/78911.html 08.05.2021.

Tacikistan, teröre karşı savaşında ABD'ye tam destek verdiği ve hava sahalarını NATO güçlerine açtığı için İran'ın özel ilgisini çekti. 2001'den 2005'e kadar iki ülke arasındaki ticaret miktarı 36,95 milyon dolardan 104,7 milyon dolara çıktı. 2005'ten 2010'a kadar ikili ticaret miktarı 400 milyon ABD dolarına yükseldi. İki ülke arasında, iki ülkenin ikili ilişkilerine verdiği önemi açıkça vurgulayan yüksek profili resmi ziyaretlerde sık sık değişiklikler olmuştur.[226] İran dışişleri bakanı, Tacik mevkidaşı ile yaptığı görüşmede "İran ve Tacikistan arasındaki işbirliğinin genişlemesinin tavanının olmadığını" söyledi. Tacikistan ile güvenlik konularında işbirliği yapmaya ve terörizmle mücadeleye hazır olduğunu ifade etti. Görüşmede ayrıca Tacikistan ile ikili ilişkilerini derinleştirme isteklerini de vurguladı. Tacikistan dışişleri bakanı yanıt olarak, iki ülkenin üst düzey yetkililerinin sık sık karşılıklı ziyaretlerinin, iki ülkenin ikili ilişkilerini güçlendirme kararlılığına yönelik bir gösterge olduğunu belirtti.[227] Daha sonra Eylül 2014'te İran Devlet Başkanı'nın ŞİÖ'nün 14. Zirvesine (Şanghay İşbirliği Örgütü) katılmak için Tacikistan'ı ziyareti sırasında Tacik cumhurbaşkanı ve Tacik Parlamentosu Başkanı ile görüşmeler yaptı. Tacikistan parlamentosunun sözcüsü, İran'ı Tacikistan'ın güvenilir ve stratejik bir müttefiki olarak nitelendirdi.[228] Özbekistan, İran'ın bir diğer komşu ülkesidir. İran ile herhangi bir sınırı paylaşmıyor ama İran için daha az önemli değil. Başlangıçta iki ülke arasındaki ilişkiler, ABD ve Özbekistan ilişkileri nedeniyle sorunsuz ilerlemedi. Ancak 2005 yılında Andican'daki karışıklık nedeniyle Özbekistan ile ABD arasındaki ikili ilişkilerde yaşanan düşmanlığın artması, İran-Özbekistan ilişkilerini canlandırdı.[229] 2008 yılında İran, 650 milyon dolarlık ticaret tutarı ile Özbekistan'ın altıncı en büyük ticaret ortağı oldu. Şu anda Özbekistan'da İranlı yatırımcıların katılımıyla faaliyet gösteren 116 ortak girişim bulunmakta bunlardan 19'u tamamen İran tarafından finanse ediliyor.[230] Şangay İşbirliği Teşkilatı'nın Tacikistan'daki zirvesi sırasında İran Cumhurbaşkanı Özbek mevkidaşı ile bir araya geldi. Toplantıda her iki ülke (Özbekistan ve İran) işbirliği

[226] Brenton Clark," *Ahmadinejad, Iran, and Foreign Policy Dysfunction in Tajikistan*", **Asian Politics**, Cilt: VII, Sayı: 2, 2015, s. 215,216.
[227] **The Iran Project**, https://theiranproject.com/blog/2014/03/16/iran-sees-no-limit-to-ties-with-tajikistan-zarif/ 08.05.2021.
[228] **The Iran Project**, https://theiranproject.com/blog/2014/09/11/president-rouhani-highlights-iran-tajikistan-historical-links/ 08.05.2021.
[229] Kavalski, a.g.e, s. 228.
[230] Michael B. Bishku," *Uzbekistan and the Muslim Middle East*", **Journal of South Asian and Middle Eastern Studies**, Cilt: XXXIX, Sayı: 2, 2016, s. 63-81.

alanlarını geliştirmeye ve genişletmeye vurgu yaptı. İran Cumhurbaşkanı şunları söyledi:

"Tahran ve Taşkent ikili ilişkileri genişletmek için çok sayıda potansiyelden yararlanmalıdır."

Ayrıca şunları ekledi:

"Dost bir ülke olarak Özbekistan, İran'ın dış politikasında önemli bir yere sahiptir ve ikili işbirliğinin her iki ülkenin çıkarları doğrultusunda genişlemesi için zemin hazırlanmalıdır."

Buna cevaben Özbekistan cumhurbaşkanı, İran ile ekonomik işbirliğini güçlendirmeye hazır olduğunu ifade etti. Ayrıca iki ülke arasında imzalanan önceki anlaşmaların yürütülmesi için ortak bir komite kurulmasını önerdi.[231] İran ile Kırgızistan arasındaki ilişkiler yavaş gelişti. Kırgızistan şüphesiz küçük bir ülke ve İran ile sınırı paylaşmıyor ancak yine de İran, ülke ile ikili ilişkilerini geliştirmeye büyük ilgi gösterdi. Ağustos 1992'de iki ülke hava ve kara taşımacılığı konusunda bir anlaşma imzaladı. Daha sonra 1993 yılının Haziran ayında Kırgızistan Cumhurbaşkanı İran'ı ziyaret etti.[232] Zaman zaman her iki ülke ikili ilişkilerini güçlendirmenin yollarını araştırmak için resmi ziyaretleri sürekli gerçekleşmektedir. Eylül 2004'te Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın Duşanbe'deki toplantısının yan hatlarında dönemin İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi Kırgız Cumhurbaşkanı Askar Akayev ile yaptığı görüşmede şunları söyledi:

"İki ülke, tüm alanlarda ikili işbirliğini genişletmek için tüm siyasi ve ekonomik potansiyellerini kullanmalıdır."[233]

Öte yandan Kırgızistan, İran'ın Kırgızistan'ın ekonomik ve altyapısal kalkınmasındaki rolüne büyük önem veriyor ve iki ülke arasındaki işbirliğini her iki ülkenin çıkarına değerlendiriyor. Her iki ülke de ulaşım, gümrük, ticaret, altyapısal kalkınma, eğitim, kültür ve tarım gibi alanlarda işbirliği konusunda anlaşmalar imzaladı.[234] Eylül 2013'te iki ülkenin dışişleri bakanları 68.inci BM Genel Kurulu oturumunun yan hatlarında bir araya gelerek ikili işbirliklerini genişletmek için fikir alışverişinde bulundular. Kırgız

[231] **The Iran Project**, https://theiranproject.com/blog/2014/09/11/iran-uzbekistan-determined-to-expand-relations/ 08.05.2021.
[232] **Central Asia Meets the Middle East**, (Editör: David Menashri), Routledge, London, 1998, s. 89.
[233] **Alexander's Gas & Oil Connections**, http://www.gasandoil.com/news/2004/10/ntm44390 08.05.2021.
[234] **AzerNews**, https://www.azernews.az/region/48130.html 08.05.2021.

dışişleri bakanı, Kırgızistan'ın inşaat, yatırım projeleri, ulaşım ve vize tesisleri alanlarında da ikili işbirliğinin kapsamının genişletilmesi ihtiyacının altını çizdi.[235] Kırgız Devlet Başkanı Almazbek Atambayev, İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin daveti üzerine Tahran'a bir ziyaret gerçekleştirdi. Ziyareti sırasında İran Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanı ile görüşmeler yaptı ve ikili işbirliğini genişletmenin farklı yollarını tartıştı. Her iki ülke de tarım, ulaşım, enerji, medya, mahkûmların iadesi ve ticaret ve diplomatik işler alanlarında sekiz Mutabakat Anlaşması imzaladı.[236] Ziyaretin sonunda yayınlanan ortak açıklamada iki ülke, iki ülke arasındaki 22 yıllık işbirliği ve etkileşime farklı açılardan övgüde bulundu. İki ülke ayrıca, tarihsel bağlara dayalı beş yıllık bir işbirliği planı hazırlama, ikili işbirliğini genişletmek amacıyla tüm işbirliği kapasitesinden yararlanmaya yönelik ortak faydalı çabalar ve her iki ülkenin yetkilileri arasındaki üst düzey temasları destekleme konusunda anlaştılar.[237]

Kazakistan, İran'ın da dostluk ilişkileri içinde olduğu ve her geçen gün büyümekte olduğu Orta Asya bölgesinin önemli bir ülkesidir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev 1992'de İran'ı ziyaret etti. Ziyareti "Kazakistan Yolu" adlı kitabında atıfta bulunmuş ve İran'ı dünyaya açılan bir pencere ve malları Kazakistan'dan dünya pazarına taşımak için önemli kapılarından biri olarak tanımlamıştır. Hazar deniziyle ilgili anlaşmazlığa rağmen her iki ülke de güvenlik, ticaret, ulaşım, uyuşturucu kaçakçılığı, enerji ve terörle mücadele gibi farklı sektörlerde güçlü ikili ilişkiler sürdürmüştür.[238] Zaman zaman iki ülkenin liderleri, iki ülke arasındaki işbirliği alanlarını genişletmek için çeşitli adımlar attı. İki ülke arasındaki ikili ilişkiler bir dizi alana dönüşmüştür. 1990'dan 2011'e kadar Kazakistan'ın İran'dan ithalatı 3.443 milyon dolardı ve 807 milyon dolar değerinde mal ve hizmet ihraç etti.[239] 2014 yılında İran, Kazakistan'dan 175,9 milyon dolar petrol dışı mal ithal etti ve Kazakistan'a 205,1 milyon dolarlık petrol dışı mal ihraç etti. Aynı yıl

---

[235] **Financial Tribune**, https://financialtribune.com/articles/economy-domestic-economy/56531/iran-kyrgyzstan-expanding-economic-cooperation 09.05.2021.
[236] **Mehr news**, https://en.mehrnews.com/news/109821/Iran-Kyrgyzstan-ink-8-MoUs 09.05.2021.
[237] **Mehr news**, https://en.mehrnews.com/news/109896/Iran-Kyrgyzstan-call-cross-regional-states-out 09.05.2021.
[238] Rollie Lal, **Central Asia and Its Asian Neighbors: Security and Commerce at the Crossroads**, Rand Publishing, Santa Monica, 2006, s. 11-13.
[239] Elaheh Kooalee, Amir Ebrahimi ve Simin Shirazi Mougouee,"*Iran and Kazakhstan relations: a geopolitical analysis*", **Iranian Review Affairs**, Cilt: IV, Sayı: 1, 2014, s. 89-112.

Kazakistan, İran'ın petrol dışı ürünlerinin en büyük 20. ithalatçısı oldu.[240] Eylül 2014'te, Kazakistan'da düzenlenen ŞİÖ yıllık toplantısının yan hatlarında, iki ülkenin cumhurbaşkanları bir toplantı düzenledi ve uluslararası taşımacılık, ticaret ve sanayi alanlarında birkaç mutabakat zaptı imzaladı. Görüşmede her iki ülkenin dışişleri bakanı arasında beş yıllık bir işbirliği planı imzaladı.[241] Aralık 2014'te iki ülke Kazakistan-Türkmenistan-İran demiryolu bağlantısını başlattı ve bu üç ülkenin tümünün bir ülkenin mallarını kısa sürede diğerine teslim etmesini mümkün kıldı. Demiryolu bağlantısı, ülkeler arasındaki toplam ticaret cirosunda% 38'lik bir artışa neden oldu.[242] Nisan 2015'te Kazakistan Cumhurbaşkanı İran Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmede şunları söyledi:

"Ülkelerimiz büyük bir işbirliği potansiyeline sahiptir. Büyük İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması için yapılan çerçeve çalışmasında pek çok çalışma yapılıyor. Basra Körfezi'ne erişimi olan demiryolu hattı, ekonomik bağların güçlenmesine büyük katkı sağlayacaktır".

İran Dışişleri Bakanı cevaben şunu söyledi:

"Hammaddelerin ve minerallerin geçişi, endüstri ve yol yapımı çerçevesinde daha fazla etkileşim için iyi bir temele sahibiz. İran, bu ve diğer alanlarda Kazakistan ile işbirliğini daha da derinleştirmeyi planlıyor. Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in desteğiyle Kazakistan ile ilişkilerimizin daha da güçleneceğinden eminiz".[243]

Orta Asya Cumhuriyetleri ile ilişkilerini geliştirmenin önemli alanı, özellikle yolların, demiryolu hatlarının inşası, doğalgaz boru hattı, elektrik iletim hatları ve su barajlarının yapımında farklı alanlarda altyapının geliştirilmesidir. İran, bu alanlardaki altyapısal gelişmeyi sadece CARS'ları dünyanın diğer bölgelerine ve ülkelerine bağlamak için değil, aynı zamanda İran'ın stratejik önemini artırmanın kaynağı olarak görüyor. Bu projeler, Tahran'ı enerji nakliyesi için vazgeçilmez bir erişim yoluna dönüştürecektir.[244] Bu amaçla İran, hemen hemen tüm Orta Asya Ülkelerine büyük yatırımlar yaptı. İlk ve önemli adım, İran ile Türkmenistan arasındaki Meşhed-Serahs-

[240] **Trend news agency**, https://en.trend.az/iran/business/2414157.html 09.05.2021.
[241] **Tasnim News agency**, https://www.tasnimnews.com/en/news/2014/09/09/493161/iran-kazakhstan-ink-several-mous 09.05.2021.
[242] **Ak Zhaik**, https://azh.kz/en/news/view/5119 09.05.2021.
[243] **The Astana Times**, https://astanatimes.com/2015/04/kazakhstan-iran-discuss-bilateral-cooperation-regional-security/ 09.05.2021.
[244] Kavalski, a.g.e, s. 229, 230.

Japonya demiryolu hattı projesiydi. 295 km uzunluğundaki demiryolu hattı Meşhed'den başlayıp İran'da Serahs'den geçerek Tacan'da Türkmenistan'ın demiryolu ağına katılıyor. Proje üzerindeki çalışma 1992'de başladı ve Mayıs 1996'da 216 milyon $ 'lık toplam maliyetle başladı. Bu, Orta Asya ülkelerinin Basra Körfezi'ne ulaşması için ilk erişim yoluydu.[245] Diğer önemli rota ise Kazakistan, Türkmenistan ve İran'ı birbirine bağlayan yaklaşık 926 km uzunluğunda demiryolu hattı olan Kuzey-Güney sınır ötesi koridordur. Kazakistan'da Uzen'den başlayan demiryolu hattı, Türkmenistan'da Gyzylgaya üzerinden Bereket'e, Etrek'e ve İran'da Gorgan'da sona eriyor. Demiryolunun yaklaşık 80 km'si İran'da, 700 km'si Türkmenistan'da ve 146 km'si Kazakistan'da bulunuyor.[246] Demiryolu hattının inşasının ilk tahmini maliyeti 620 milyon dolardı, ancak ilgili üç ülkenin ortaklaşa finanse ettiği 1,4 milyar dolara ulaştı. [247] Kazakistan-Türkmenistan-İran demiryolu hattının inşası için üç ülke anlaşmayı 2007 yılında imzaladı. 2009 yılında demiryolu hattının inşasına başladılar ve Aralık 2014'te demiryolu hattı üç ülkenin Cumhurbaşkanları tarafından açıldı. Kuzey-Güney Ulus ötesi koridoru sadece Kazakistan ve Türkmenistan'a Rusya'yı geçerek başka bir erişim yolu sağlamakla kalmadı, aynı zamanda Orta Asya ile Basra Körfezi arasındaki mesafeyi 600 km kısalttı. Kuzey-Güney Ulus ötesi koridorunun veya İran-Türkmenistan-Kazakistan demiryolu hattının mal sevkiyatını yılda 10 milyon tona çıkaracağı ve rakamın 2020 yılına kadar 20 milyon tona ulaşabileceği tahmin ediliyordu.[248] Kazakistan cumhurbaşkanı açılış vesilesiyle şunları söyledi:

"Geçen yıl Kazakistan, İran'a bir milyon ton buğday tedarik ederken, genellikle Basra Körfezi ülkelerindeki talep 910 milyon tondu. Çelik, mineral, gübre ve diğer Kazakistan yapımı ürünleri tedarik etmeyi planlıyoruz. Türkmenistan ve İran'dan ihtiyaç duyulan malları alacağız".[249]

2011 yılında Özbekistan, Türkmenistan, İran, Umman ve Katar Aşkabat'ta uluslararası bir ulaşım koridoru yapımı için anlaşma imzaladı. Ancak Katar daha sonra projeden

---

[245] Mohsen Milani, **Iran in a Reconnecting Eurasia: Foreign Economic and Security Interests**, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 1981, s. 22-24.
[246] **Eurasia net**, https://eurasianet.org/kazakhstan-turkmenistan-and-iran-launch-railroad-to-get-trade-on-track 10.05.2021.
[247] Nicola P.Contessi," *Central Asia in Asia: Charting growing trans-regional linkages*", **Journal of Eurasian Studies**, Cilt: VII, Sayı: 1, 2016, s. 3-13.
[248] **Reuters**, https://www.reuters.com/article/turkmenistan-railway-idINKCN0JH1Q820141203 10.05.2021.
[249] **The Astana Times**, https://astanatimes.com/2014/12/nazarbayev-helps-launch-last-section-kazakhstan-turkmenistan-iran-railway/ 10.05.2021.

katılımını geri çekti. Koridor, Basra Körfezi ve Umman'a ulaşmak için Orta Asya Cumhuriyetlerine başka bir erişim sağlayacaktı. Projenin uygulanması, üye ülkelerde kalkınma sürecini güçlendirecek ve hızlandıracak bölgeler arası ilişkilerde yeni bir aşama olarak değerlendiriliyor.[250] Orta Asya Ülkesi Kazakistan da Özbekistan-Türkmenistan, İran ve Umman ulaşım koridoruna resmen katıldı. Kazakistan Cumhurbaşkanı Aşkabat Anlaşması Koordinasyon Konseyi toplantısında şunları söyledi:

"Büyük uluslararası Kuzey Güney ve Doğu Batı ulaşım koridorları Kazakistan boyunca uzanmaktadır ve Kazakistan, Aşkabat Anlaşması üye devletlerinin bulunduğu bölgede ek yük trafiğini çekmek için büyük bir potansiyel görmektedir".[251]

Ayrıca İran-Afganistan-Tacikistan-Kırgızistan-Çin'i birbirine bağlayan yeni bir demiryolu hattı inşa etme planı da var. Beş ülke bu konuda bir anlaşma imzaladı. Afganistan'dan 16 kilometre tünel ve 47 köprü geçecek şekilde 2260 kilometre uzunluğunda olacaktı.[252]

İran enerji sektöründe de Orta Asya Cumhuriyetleri ile ilişkilerini geliştirmeye ve derinleştirmeye çalışıyor. Bu bağlamda, 1995 yılında İran ve Türkmenistan, Batı Türkmenistan'daki Korpedzhe'den İran'ın Gülistan eyaletine bağlı Kordkuy'a bir gaz boru hattı inşa etmek için bir anlaşma imzaladılar. 1997'de Korpedzhe-Kordkuy gaz boru hattı Türkmenistan'dan İran'ın kuzeyine gaz sağlamaya başladı.[253] 2010 yılında İran Cumhurbaşkanı'nın Türkmenistan'ı ziyareti sırasında iki ülke 182 km uzunluğundaki Serahs-Hangeran doğalgaz boru hattının daha açılışını yaptı. Boru hattı 500 km'lik Dovletabad-Serahs-Hangeran doğalgaz boru hattının bir parçası olup, Türkmenistan doğalgazının İran'a ihracatını yılda 20 milyar metreküp kadar artıracak.[254] Ülkelerin yukarıda belirtilen girişimlerinin yanı sıra, İran zaman zaman farklı alanlarda birçok projeye imza atmıştır. İkili işbirliğini genişletmek ve güçlendirmek için su barajlarının inşası, tünellerin, yolların yapımı ve enerji nakil

---

[250] **Uz Daily**, https://www.uzdaily.uz/en/post/28756 10.05.2021.
[251] **Uz Daily**, https://www.uzdaily.uz/en/post/31089 10.05.2021.
[252] **Mehr News Agency**, https://en.mehrnews.com/news/107074/Iran-still-involved-in-Tajik-rail-project-Min 10.05.2021.
[253] Vladimir Mesamed," *Iranian-Turkmen relations in an era of change*", **Central Asia and the Caucasus Journal**, Cilt: V, Sayı: 4, 2004, s. 46.
[254] **Pipeline & Gas journal**, https://pgjonline.com/magazine/2010/february-2010-vol-237-no-2/projects/turkmenistan-opens-new-gas-pipeline-into-iran 10.05.2021.

hattının kurulması gibi Orta Asya ülkeleriyle işbirliği içindedir. İran'ın Orta Asya Cumhuriyetleri ile ilişkilerini geliştirmek için izlediği üçüncü strateji, bölgesel entegrasyonun gelişmesidir. Orta Asya ülkeleri ile ilişkileri geliştirme politikası, İran dış politikasında büyük önem taşıyordu. İran'ın CARS'larla ilişkisini geliştirmesinin bir diğer nedeni İran'ın ABD ile gergin ilişkilerinden dolayı uluslararası aşamada devriminden bu yana sürekli karşılaştığı izolasyondur. Bu nedenle İran, bunu ABD'nin tecrit politikasına karşı bir araç olarak deniyor.[255] İran, önceki sayfalarda tartışıldığı gibi bu ülkeleri karayolları ve demiryolu hatları geliştirerek birbirine bağlamak konusunda çok aktif olmuştur. İran ayrıca bölgesel örgütler kurarak ve bunlara katılarak bölge ülkelerini entegre etmede aktif olmuştur. SSCB'nin dağılmasının ardından İran'ın bu konuda ilk girişimi, Hazar Denizi'ne kıyısı olan Devletler İşbirliği Teşkilatı'nın kurulmasına yönelik çabalardı. 1992'de Tahran'da hükümetler arası konferans olarak organize eden ve bölgedeki işbirliğini denetleyecek bir örgütlenme fikrini ileten İran'dı. Ekim 1992'de bir anlaşma imzalandı. Hazar Denizi kıyısı devletleri işbirliği örgütü Rusya, Kazakistan, Türkmenistan, Azerbaycan ve İran'ın üyelerinin ortak bildirisi yayınlandı. Üye devletler, Hazar Denizi'nin yasal konumunu gözden geçirmek, çevrenin korunması, denizin biyolojik kaynaklarının kullanılması, denizdeki nakliye ve liman tesislerinin incelenmesi ve bilimsel araştırmaların yürütülmesi için beş komitenin oluşturulması üzerinde anlaştılar.[256] Bölgede çok önemli rol oynayan ikinci önemli kuruluş ise Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'dır (ECO)[257]. ECO'nun temel hedefleri, bölge ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesi, ulaşımdaki engellerin kaldırılması, enerji ve doğal kaynakların araştırılmasında işbirliğinin artırılması ve Orta Asya ülkelerinin dünya ekonomisi ile bütünleştirilmesidir. 1985 yılında üç ülke Pakistan, Türkiye ve İran, ekonomi, kültür ve teknoloji gibi farklı alanlarda işbirliğini geliştirmek ve teşvik etmek amacıyla Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın temelini attılar. ECO, 1992'de Orta Asya Ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasıyla üyeliği, yeni bağımsız Orta Asya bölgesi ve Afganistan ülkelerine genişletildi.[258] Tahran, Ekonomik İşbirliği Örgütü aracılığıyla, kuruluşun

---

[255] Herzig, a.g.m, s. 503-517.
[256] Sally Cummings, **Oil, Transition and Security in Central Asia**, Routledge Curzon, London, 2003, s. 235.
[257] Ekonomik İşbirliği Örgütü) iktisadi, teknik ve kültürel işbirliğini desteklemek amacıyla İran, Pakistan ve Türkiye arasında 1985 yılında Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği Örgütü' nün devamı olarak kurulan ve 1992 yılında Afganistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın katılımıyla genişleyen örgüt.
[258] **Asia Regional Integration Center**, https://aric.adb.org/initiative/economic-cooperation-organization 10.05.2021.

gelecekte bölgesel entegrasyonu sağlamlaştırma kapasitesi ve potansiyeline sahip olması nedeniyle bölgesel işbirliği yaratmaya çalışmaktadır. Organizasyondaki ana işbirliği alanları arasında ticaret ve yatırım, enerji, tarım, insan kaynakları, sürdürülebilir kalkınma, iletişim ve ulaşım, turizm ve enerji yer alıyor.[259] Diğer önemli bölgesel Kuruluşlar Şangay İşbirliği Teşkilatı'dır (SCO). Şangay İşbirliği Örgütü 1996 yılında Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Rusya tarafından kurulmuştur. Daha sonra 2001 yılında Özbekistan da ŞİÖ'ye katıldı. 2005'te İran, Pakistan ve Hindistan ŞİÖ'ne gözlemci devlet olarak katıldı. 2006 yılında eski İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinecad örgütün daimi üyesi olma arzusunu dile getirdi. 2008'de İran üyelik için resmen başvurdu. Ancak yaptırımlar nedeniyle kalıcı üyelik onaylanmadı. Örgütün temel amacı aşırılık, terörizm ve ayrılıkçılıkla mücadele etmekti ancak örgütün kapsamı ticaret, eğitim, bilim ve teknoloji gibi diğer alanlara genişledi.[260] İran'ın yukarıda belirtilen tüm bölgesel organizasyonlara katılımı, bölgenin siyasi, ekonomik ve kültürel işlerine daha aktif bir şekilde dâhil olma fırsatları sağlar. Bu kuruluşlar aracılığıyla bu ülkeler, ticaret ilişkilerini artırmak, geçiş yollarını kolaylaştırmak, enerji, tarım, maden arama, uyuşturucu kontrolü ve turizm alanlarında bölgesel işbirliğini geliştirmek için çeşitli girişimlerde bulundular. Örgütler, İran'ı sadece Orta Asya'da değil, Pakistan, Çin, Hindistan ve Rusya gibi diğer ülkelerde de etki alanını genişletebilecek hale getirdiler.[261]

Hindistan ve Orta Asya Cumhuriyetleri arasındaki ilişkiye gelince, ilişki yeni değil, erken zamanlardan beri sahip oldukları tarihsel bağlara dayanıyor. Hem Hindistan hem de Orta Asya, Hindistan'ın 1947'de bölünmesine kadar doğrudan temaslarda bulundular. Bundan sonra Hindistan, Sovyetler Birliği aracılığıyla Orta Asya ile ilişkilerini sürdürdü ve 1991'de SSCB'nin dağılması ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin bağımsızlığı, Hindistan'ın bölgeyle eski bağlarını yeniden kurması için yeni olanaklar ve fırsatlar sağladı. 1990'larda değişen yerel, bölgesel ve uluslararası senaryo karşısında Hindistan hem de Orta Asya ülkeleri barış, istikrar ve güvenlik gibi daha büyük hedeflere ulaşmak için yaklaşımlarını yeniden formüle ettiler. 1991-92'de Hindistan, beş Orta Asya Cumhuriyeti'nin (CARS) tümü ile diplomatik ilişkiler

[259] **GOV.UK**, https://www.gov.uk/government/collections/green-deal-and-energy-company-obligation-eco-statistics 10.05.2021.
[260] Aylin Ünver Noi," *Iran and the Shanghai Cooperation Organization in the Changing International Environment*", **Indian Journal of Asian Affairs**, Cilt: XXV, Sayı: 1, 2012, s. 43-58.
[261] Bhat, a.g.m, s. 50, 53.

kurdu.[262] Hindistan, ilişkileri güçlendirmek için zaman zaman CARS'larla üst düzey ziyaretler gerçekleştirdi Hindistan tarafında 1992'den 2013'e kadar üç Başbakan P.V. Narasimha Rao, Atal Bihari Vajpayee ve Dr. Manmohan Singh, 1993, 2002, 2006 yıllarındaki görev süreleri boyunca Orta Asya Cumhuriyetlerini ziyaret ettiler. Orta Asya'nın Hindistan için önemi yalnızca tarihi değil, aynı zamanda jeopolitik ve ekonomik olduğundan da kaynaklanıyor. Hindistan'ın 21. yüzyılın başından itibaren uluslararası düzeyde yükselen profili, Güney Asya bölgesinin ötesine bakmaya yöneltti. Hindistan, Orta Asya Cumhuriyetlerini geniş komşular olarak görüyor. Hindistan'ın Orta Asya Bölgesi'ndeki temel hedefleri:

a) Enerji güvenliği için gaza, petrole ve diğer doğal kaynaklara erişim.
b) Ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirmek için.
c) Terörizm ve aşırılık tehdidine karşı koymak için.
d) Pakistan'ın bölgedeki etkisine karşı koymak içindir.[263]

Yirmi birinci yüzyılın başında yükselen profil, hızlı ekonomik büyüme, sanayileşme ve artan enerji talebi, Hindistan dış politikasında en önemli öncelik olarak enerji güvenliğini olmuştur. Hindistan Hükümeti tarafından yayınlanan 2025 hidrokarbon vizyonuna göre, Hindistan'ın petrol kendi kendine yeterliliği, 1989-90'da yüzde 63 iken, 2000-2001'de yüzde 30'a düştü. Petrol talebinin 2001-2002'de 122 milyon tondan 2024-2025'te 364 milyon tona çıkması bekleniyor.[264] Hindistan ekonomisi neredeyse her yıl yüzde yedi oranında büyüyor. Hindistan ise 2011 yılında ABD, Çin ve Rusya'dan sonra dünyanın en büyük dördüncü enerji tüketicisi oldu.[265] Hindistan'ın enerji ihtiyacının çoğu, Orta Doğu ve Basra Körfezi bölgelerinden petrol ve gaz ithalatı ile karşılanmaktadır. Hindistan'ın enerji ithalatına büyük bağımlılığı ve Orta Doğu'daki istikrarsızlık durumunda, büyük miktarda enerji işgal eden Orta Asya bölgesi, Hindistan'ın enerji kaynaklarını çeşitlendirmesine yardımcı olabilir. Yukarıda belirtildiği gibi, Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan büyük miktarda petrol, gaz ve uranyum rezervlerine sahipken, Kırgızistan ve Tacikistan elektrik üretimi için kaynak olabilecek su kaynaklarına sahiptir. Hindistan'ın Orta Asya'da enerji

[262] Dash, a.g.e, s. 3.
[263] Jain, a.g.e, s. 210.
[264] Dash, a.g.e, s. 51.
[265] **Business Line**, https://www.thehindubusinessline.com/economy/India-is-fourth-largest-energy-consumer-in-the-world-Report/article20591885.ece 10.05.2021.

kaynaklarını güvence altına almaya yönelik ilk adımı, önerilen Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan doğalgaz boru hattına katılmak için 2006 yılında bir anlaşmanın imzalanmasıdır. Önerilen TAPI (Türkmenistan, Afganistan, Pakistan ve Hindistan) gaz boru hattı, Türkmenistan'daki Yolotan Osman gaz sahasından Afganistan'a gaz taşıyacak, Herat-Kandahar otoyolu inşa edilip Pakistan'da Quetta ve Multan üzerinden boru hattı Hint Panjab'daki Fazılka'ya bağlanacaktır. Boru hattının toplam uzunluğu 1680 km olacaktır.[266] Ülkeler arasında imzalanan anlaşmaya göre, boru hattı günde 14 milyon metreküpü Afganistan'a ve günde 38 milyon metreküpü Pakistan ve Hindistan'a olmak üzere günde 90 milyon metreküp gaz verecek. TAPI'ye katılan tüm ülkeler, hükümetler arası anlaşma, çerçeve iş sözleşmesi, gaz satış ve satın alma sözleşmesi ve ayrıca bakanlık düzeyindeki yönlendirme komitesi bayrağı altındaki transit ücret sözleşmeleri gibi tüm önemli sözleşmeleri imzalamıştır.[267] Yürütme Komitesi, Türkmenistan, Afganistan, Pakistan ve Hindistan Petrol Bakanları ile Geçiş Danışmanı olarak görev yapan Asya Kalkınma Bankası üst düzey yetkililerinin katılımıyla Aşkabat'ta 6 Ağustos 2015 tarihinde 22. toplantısını gerçekleştirdi. Toplantıda, "Türkmengaz" ın TAPI doğalgaz boru hattı projesinin finansmanı, inşası, işletilmesi ve sahibi olma çabalarına öncülük etmek üzere TAPI Boru Hattı Şirketi'nin konsorsiyum lideri olarak oybirliğiyle kabul edildi.[268] Orta Asya bölgesi ile enerji bağlarının derinleştirilmesine yönelik ikinci önemli adım, 2009 yılında Kazakistan Devlet Başkanı'nın Hindistan ziyareti sırasında Hindistan ile Kazakistan arasında Sivil Nükleer işbirliğinin imzalanmasıdır. Anlaşma, Kazakistan'da ortak Uranyum keşfinde işbirliği için yeni seçenekler açtı. Kazakistan cumhurbaşkanı, anlaşmanın Hindistan-Kazakistan ikili ilişkilerinin durumu açısından çok önemli olduğunu belirtti.[269] Kırgızistan ve Tacikistan su kaynaklarına sahiptir. Orta Asya'daki Hint yatırımları için de geniş bir alan vardır ve bu ülkeler Hindistan'ın enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesinde önemli bir rol oynayabilir.[270]

---

[266] Scott, a.g.e, s. 54.

[267] India Studies in Business and Economics, **India's Emerging Energy Relations: Issues and Challenges**, (Editör: Girijesh Pant), Springer, New Delhi, 2015, s. 54-55.

[268] **Asian Development Bank**, https://www.adb.org/news/tapi-steering-committee-endorses-turkmengaz-consortium-leader-tapi-gas-pipeline-project 10.05.2021.

[269] Reetika Sharma, Vivek Mishra ve Ramvir Goria, **India and the Dynamics of World Politics**, Pearson, New Delhi, 2010, s. 128.

[270] **India Council of World Affairs**, https://www.icwa.in/showfile.php?lang=1&level=3&ls_id=499&lid=472 10.05.2021.

Hindistan'ın Orta Asya'daki ikinci önemli ilgi alanı ticari ve ekonomik sektördür. Ticari ve ekonomik sektör daha büyük sonuçlar getirmeye çalışıyor, ancak ikisi arasındaki ticaret ve yatırım seviyesi gerçek potansiyelin çok altında kaldı. 1996-7 ile 2009-10 dönemi için Hindistan ve Orta Asya arasındaki toplam ticaret hacmi sadece 2981 milyon ABD $ idi, bu nedenle Hindistan'ın bu sektördeki potansiyelinden henüz yararlanılmadı.[271] Hem Hindistan hem de Orta Asya Ülkeleri, yalnızca mal ticaretini geliştirmek için değil, aynı zamanda eğitim, öğretim, bilgi teknolojisi ve sağlık hizmetleri dâhil hizmet sektörlerinde de etkili adımlar atma potansiyeline sahiptir. Kazakistan'da Hindistan'ın Uranyum işleme, nükleer reaktörler, uzay istasyonları, petrolün rafine edilmesi ve işlenmesi ve Boru Hatlarının döşenmesi gibi önemli bir rol oynayabileceği alanlar var. Tacikistan'da alüminyum, gümüş, uranyum araştırılması ve işlenmesi için ortak girişimlerin kurulması için yollar mevcuttur. Kırgızistan ve Özbekistan ile ilgili olarak bilişim, ilaç, tekstil, meyve ve gıda işleme gibi sektörler var.[272] Hindistan'ın Orta Asya bölgesindeki üçüncü stratejik çıkarı, bölge için ciddi bir tehdit oluşturan yükselen terörizm ve aşırıcılıkla mücadele etmektir. Hint perspektifine göre, Orta Asya bölgesindeki teröristlerin herhangi bir ilerlemesi Afganistan ve Keşmir'deki güvenlik durumu üzerinde doğrudan etkiye sahip olacaktır. Orta Asya'da terörün yükselişi ve Afganistan'da Taliban'ın yükselişini daha önceki sayfalarda bahsedildiği gibi Keşmir'deki militan faaliyetlerini artıracaktır. Teröristler, ulus ötesi ideolojik, finansal ve teknolojik ağların oluşumuyla yeni bir boyut eklemiştir. Bu, teröristleri bölgesel ve bölge dışı ülkeleri istikrarsızlaştırabilir hale getirdi. Orta Asya ülkeleri ayrıca militanlığın, sınır ötesi terörizmin, etnik gruplar arası gerilimin ve Afgan krizinin yükselişini yaşadı. Hindistan, terörizm tehdidini ortadan kaldırmak için Özbekistan ile Uluslararası terörizmle mücadeleye yönelik Ortak Çalışma Grubunu, Kırgızistan ile Terörle Mücadele ve diğer suç türleri konusunda Ortak Çalışma Grubu ve Tacikistan ile Terörle Mücadele Ortak Çalışma Grubu kurmuştur.[273] Hindistan, terörizme, aşırılığa, uyuşturucu kaçakçılığına ve yasadışı silah ticaretine karşı ortak eylem için bu Ortak Çalışma Gruplarıyla birlikte çalışıyor.[274] Hindistan'ın Orta Asya'daki diğer ama önemli bir amacı da bölge ülkelerinde aktif rol oynamak ve

[271] Dash, a.g.e, s. 105.
[272] Alexe Malashenko, *"Regional Instruments of Russıan Influence in Central Asia*", **Foreign Policy Research Centre**, Cilt: II, Sayı: 24, 2012, s. 54-73.
[273] **Perspectives on Transforming India- Central Asia Engagement: Prospects and Issues**, (Editör: Vinod Anand), Vij Book India, New Delhi, 2011, s. 42.
[274] Dash, a.g.e, s. 106.

etkisini artırmaktır. Hindistan, sömürge yönetiminin başlamasından önce Orta Asya bölgesi ile sahip olduğu nüfuzu ve ilişkileri yeniden kazanmak istiyor. Özellikle Hindistan'ın niteliksel olarak dönüştürülmüş dünya düzenindeki rolünün yenilenmesi gerektiğini anladığı bir zamanda. Bu nedenle Hindistan eşitlik, hakkaniyet ve adalete dayalı çok kutuplu dünya düzeninin güçlü savunucularından biridir. Hindistan, güç hegemonunun kendi algılarını dünyanın geri kalanına dayatmasını kısıtlamak istiyor. Bu amaçla Hindistan, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde reform yapma önerisi için dünyanın farklı ülkelerinden mümkün olduğunca destek almaya çalışmaktadır.[275] Hindistan ve Orta Asya, çağlardan beri ilişkilere sahiptir, ancak Pakistan'ın kurulmasıyla Hindistan, bölge ile doğrudan kara bağlantısını kaybetti. Bu sorunun üstesinden gelmek için kuşkusuz Hindistan zaman zaman "Kuzeye Bak" ve "Genişletilmiş Mahalle" gibi farklı politikalar benimsedi ancak bunlardan pek verim alamadı. Daha sonra 2012'de Hindistan yeni bir girişimde bulundu ve Hindistan ve Orta Asya ilişkisini güçlendirmek amacıyla "Orta Asya'yı Birleştir"[276] politikasını çerçeveledi. E. Ahmad, ilk Hindistan ve Orta Asya Diyaloğuna hitap ederken şunları söyledi:

"Son birkaç on yılda, siyasi ve kültürel etkileşimimize uygun ekonomik bağlantılar kurmak için mücadele ediyoruz. Tüm bölge ile ticaretimiz 500 milyon ABD doları gibi görece düşük bir seviyede. Sınırlı kara bağlantısı ve Orta Asya pazarlarının sınırlı boyutu gibi bazı doğal engellerle karşı karşıyayız. Hindistan, Güneydoğu Asya, Doğu Asya ve Batı Asya'da gördüğümüz türden bir ticari etkileşimi Orta Asya'da görmedi."[277]

Orta Asya'yı Birleştir" Politikasından hem Hindistan hem de Orta Asya için istenilen sonucun alınması açısından İran'ın rolü çok önemli hale gelmektedir. İran, sadece Orta Asya'ya güvenli ve emniyetli bir kara yolu sağlamak için değil, aynı zamanda Güney ve Orta Asya bölgelerinde barış ve istikrar sağlamak için de çok hayati bir rol oynayabilir. İran, aynı zamanda, İran'ın Orta Asya ile ilgili sahip olduğu rol ve deneyim hakkında bize net bir fikir veren yukarıdaki sayfalarda belirtildiği gibi, Orta

[275] Jain, a.g.e, s. 210.
[276] Hindistan Orta Asya'ya olan ilgisi, SCB dağılıp bölgede yeni bağımsız devletler ortaya çıkmasıyla daha da artmıştır. Bölge ülkelerinin Pakistan, Afganistan ve Çin ile komşu olmasından dolayı Orta Asya'yı Hindistan için önemli kılmıştır. Orta Asya ülkelerle özellikle Kazakistan ve Özbekistan ile enerji alandan yatırımlar yapıp Orta Asya ile ekonomik ve ticari ilişki kurma politikasıdır.
[277] **Ministry of External affairs Government of India**, https://www.mea.gov.in/Speeches-Statements.htm?dtl/19791/ 10.05.2021.

Asya Cumhuriyetleri ile de samimi ilişkilere sahiptir. Bu, hem Hindistan hem de CAR'lar için ilişkilerini yeni zirvelere taşımaları açısından verimli olabilir.

3.3 Afganistan Sorunu

Coğrafi olarak Afganistan, Orta, Güney ve Batı Asya'nın kavşağında bulunan Asya Bölgesi'nde önemli bir yere sahiptir. Afganistan, kuzeyde Orta Asya, doğuda Çin'in Sincan eyaleti, Batı ve Güney Batı'da İran, güney ve güney doğuda Pakistan ile sınır komşusudur.[278] Afganistan, tarihi boyunca, özellikle Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında, farklı etnik gruplar arasında olduğu kadar dış güçler arasında da bir savaş alanı olarak kaldı. Afganistan'daki iç çekişme ve dış müdahale nedeniyle, bölünmüş ve istikrarsız bir ülke Asya bölgesinde barış ve güvenliğe büyük bir meydan okuma olarak kaldı. İstikrarsızlık sadece Pakistan ve İran gibi komşu ülkelere büyük mülteci akını ile sonuçlanmadı. Ama aynı zamanda Afganistan'ın ekonomik yapısını da bozdu ve afyon ekimi ve ihracatına yol açtı. Dünyadaki toplam afyon üretiminin yüzde doksanı Afganistan'da üretildi ve üretimin yarısından fazlası Afganistan-İran sınırından diğer Orta Doğu ve Avrupa ülkelerine kaçırıldı. Doksanların ortalarında Taliban'ın iktidardaki yükselişi, bölgesel ve küresel barış ve güvenlik için yeni bir aşırılık tehdidi oluşturdu. Taliban'ın iktidarı ele geçirmesinden sonraki ilk aşırılıkçılık olayı, Afganistan'ın Hazara eyaletinde İranlı diplomatların öldürülmesi olayıydı ve El Kaide'nin Kenya ve Tanzanya'daki ABD büyükelçiliklerinin bombalanması ve ardından kaçırılan Hint uçağının Kandahar Havalimanı'na inişine karışmasıdır. Ayrıca, yeni yüzyılın başlamasıyla birlikte El Kaide, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerine saldırdı ve sonuç olarak aynı yıl ABD liderliğindeki NATO koalisyon güçlerinin Afganistan'ı işgaliyle sonuçlandı. ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri, hiç şüphe yok ki, orada yeni hükümetin kurulmasıyla ülkeyi terk etti, ancak tecrübesiz, eğitimsiz olan ordunun yanı sıra zayıf yönetim ve ekonomik altyapı, ülkede Taliban'ın yeniden canlanması için geniş bir alan bıraktı. Komşu ülke olan İran, Afganistan ile 936 km sınır paylaşıyor ve Taliban egemenliğindeki Afganistan'dan hem ideolojik hem de ekonomik olarak ciddi zorluklarla yüzleşmek zorunda kaldı. Afganistan'ın istikrarsızlığı nedeniyle İran'ın karşılaştığı sorun, yıllardır İran ekonomisine ve toplumuna ekstra yük getiren milyonlarca Afganistan mülteci

[278] K. Warikoo**, Afghanistan Crisis: Issues and perspectives**, Bhavana Books & Printers, New Delhi, 2002, s. 1.

akınıydı. Taliban hükümetinin Şii karşıtı bir ideolojisi vardı ve Mezar-ı Şerif'in 1998'de Taliban'ının eline geçince dokuz İranlı diplomatın ve Şii topluluğuna mensup binlerce kişinin öldürülmesiyle sonuçlandı. Olay iki ülkeyi savaşın eşiğine getirdi. İran'ın Afganistan'dan karşı karşıya olduğu üçüncü sorun ise uyuşturucu kaçakçılığı sorunudur. Daha önce de belirtildiği gibi, Dünya afyonunun yüzde doksanı Afganistan'da üretiliyor. Dünyanın yüzde doksanından fazlasını oluşturan afyonun yarısından fazlası ve eroinin üçte birinden fazlası Afganistan-İran sınırından Afganistan'dan diğer Batı Asya ve Avrupa ülkelerine kaçırılıyor.[279] Ayrıca İran, artan sayıda uyuşturucu (eroin ve afyon) bağımlısı sorunuyla karşı karşıyadır. 2014 tarihli RAND raporuna göre, gençlerin çoğunluğu eroin ve afyon bağımlısı olan yaklaşık iki milyon İranlı vardı. Raporda ayrıca İran hükümetinin, İran'ın son otuz yılda uyuşturucu kaçakçılarıyla girdiği çatışmalarda 3700'den fazla askerini kaybettiği ve 1200'den fazla askerin yaralandığı yönündeki iddialarına da yer verildi.[280] Hindistan ise bu ülke ile sınır paylaşmadığı için Afganistan ile doğrudan kara temasına sahip değildir. Hindistan'ın soğuk savaş sırasındaki Afganistan politikasına esas olarak iki şey hâkimdi: (1). Sovyet yanlısı hükümeti güçlendirmek ve Hindistan'ın Afganistan'daki İslamcı olmayan partiler üzerindeki etkisini artırmak. (2). Pakistan'ın Afganistan'daki etkisini ve Pakistan yanlısı partileri artırma tehdidini en aza indirmek ve Afganistan'ı Hindistan karşıtı faaliyetler için bir fırlatma rampası yapmak. Hindistan'ın Sovyetler Birliği'nin müttefiki olduğu dönemde, Hindistan SSCB'nin pozisyonunu ve Afganistan'ı işgalini destekledi. Hindistan, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesini isteyen BM kararına oy vermekten iki kez kaçındı. Sovyet'in geri çekilmesinin Hindistan'ın güvenlik çıkarlarına düşman olan güçlerin egemenliğini kolaylaştıracağıydı. Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesinden sonra bile Hindistan, Afganistan'daki Pakistan etkisini baltalama, temaslar geliştirme ve İslam karşıtı partileri destekleme politikasını sürdürdü, ancak Taliban yönetiminin ortaya çıkmasıyla Hindistan Afganistan'daki konsolosluklarını kapatmak zorunda kaldı. Hindistan, Afganistan'daki Taliban yönetiminin Hindistan'ın iç ve bölgesel güvenliği üzerindeki etkilerinin çok iyi farkındaydı. Afganistan'da Taliban rejiminin kurulması, Hindistan'ın elindeki Jammu ve Keşmir'deki ayaklanmaya daha fazla ivme kazandırdı.

---

[279] Farid Muttaqi, "*Iran's foreign policy towards Afghanistan (2001-2014)*", **Bremen Department of Political Science**, Doktora Tezi, 2018, s. 38-41.

[280] Alireza Nader v.d., **Iran's Influence in Afghanistan: Implications for the U.S. Drawdown**, RAND, California, 2014, s. 18, 19.

Taliban rejimi, Afgan Mücahitlerini sadece Hindistan işgaline karşı Jammu ve Keşmir isyancılarıyla birlikte savaşmaları için desteklemekle kalmadı, aynı zamanda onlara Afganistan'da eğitim verdi. 1997'de Hindistan Dışişleri Bakanı I.K Gujral Hindistan Parlamentosu'nda şunları söyledi:

"Son zamanlarda uluslararası medyada, Taliban'ın terörist eğitim tesislerini Harkat-ul-Ansar'a devrettiğine dair inandırıcı haberler gördük. Bu eğitim kamplarında Pakistanlı ve diğer gençlerin Keşmir'deki terörist faaliyetler için eğitildiği bildiriliyor."[281]

Ardından Hindistan'dan kaçırdığı IC 814[282] uçağının 1999 yılında Taliban rejimi tarafından Kandahar Uluslararası Havalimanı'na inmesine izin verilmesi Hindistan için güvenlik tehdidini daha da artırdı. Tartışma sırasında Taliban, hava korsanının çizgisini takip etti ve Hindistan'a hava korsanlarının üç sert çekirdekli isyancı lideri olan Mevlana Mesud Ezher, Ömer Şeyh ve Mushtaq Ahmed Zargar'ı uçak yolcuları karşılığında teslim etme taleplerini yerine getirmesi için baskı yaptı.[283] Hindistan, Talibansız Afganistan'a büyük önem veriyor. Hindistan, Afganistan'ı sadece ekonomik olarak değil, aynı zamanda jeo-stratejik olarak da görüyor. Hindistan'ın Afganistan'daki temel stratejik çıkarları şunlara dayanmaktadır:

a. Pakistan'ın Afganistan'daki etkisine karşı koymaktadır.
b. Taliban'ın yeniden dirilişine karşı koymaktadır.
c. Afganistan'ı Orta Asya Ülkelerine ulaşmak için bir köprü yapmak.
d. Hindistan'ın bölgesel etkisini genişletmektir.[284]

Afganistan, uzun yıllardır Hindistan ve Pakistan arasındaki çekişme konusu oldu. Her ikisi de birbirini, Afgan toprakları üzerinden diğerine karşı vekâlet savaşı başlatmakla suçluyor. Ayrıca, her iki ülke de Afganistan'daki olumlu hükümeti diğerine karşı stratejik bir kaldıraç olarak görüyordu. Taliban rejiminin düşmesinden bu yana her iki ülke de birbirinin etkisini azaltmak için sürekli çaba sarf ediyor. Hindistan, kendi iç

[281] Warikoo, a.g.e, s. 334, 344.
[282] Hindistan hava yolları uçuş 814 yaygın olarak bilinen IC 814 uçağı beş maskeli silahlı kişi tarafından kaçırıldı. Uçak birkaç yere uçuş gerçekleştirdi. Nihayetinde Afganistan Kandahar velayetinde iniş gerçekleştirdi.
[283] Warikoo, a.g.e, s. 376.
[284] Harsh Pant, "*India in Afghanistan: A rising power or a hesitant power*", **Centre for International peace and security studies**, McGill University, https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/cipss/0025341/f_0025341_20701.pdf 10.05.2021.

barışı ve güvenliğinin sürdürülmesi için Hindistan yanlısı Afgan hükümetini hayati olarak görüyor. Hindistan, Afganistan üzerindeki etkisini artırmak ve sürdürmek için yumuşak güç stratejisini kullanmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi, Hindistan, Taliban karşıtı Kuzey İttifakı'na ve 2001'de Afganistan'ın ABD liderliğindeki işgaline yürekten destek verdi. Hindistan, Afganistan'ın savaşla parçalanmış ekonomisinin ve altyapısının yeniden inşası ve istikrara kavuşturulması için yeni Afgan hükümetini sürekli olarak destekledi. Hindistan, Taliban'ın düşmesinden sonra Afganistan ile diplomatik ilişkiler kuran ilk ülkeler arasında yer aldı. Hindistan o zamandan beri Afganistan'ın yeniden inşası için maddi ve lojistik destek sağlıyor. Hindistan, Kabil'deki İndira Gandhi Kadın ve Çocuk Hastanesi'ni yeniledi. Hindistan, eğitim, sağlık hizmetleri, elektrik üretimi ve ulaşım gibi önemli sektörlerin geliştirilmesine yardım sağlama konusunda ön planda kalmıştır. Hindistan tarım, medya ve bilgi, sivil havacılık, eğitim, kırsal kalkınma, kamu yönetimi, turizm vb. alanlarda çeşitli kapasite geliştirme programları başlatmıştır.[285]

Hindistan ve İran'ın Afganistan konusundaki karşılıklı anlayışı söz konusu olduğunda, şüphesiz her iki ülke de Afganistan'daki SSCB birliklerinin varlığı konusunda farklı görüşler benimsemişti. Ancak Taliban'ın yükselişi ve düşüşü, her iki ülkeyi de sadece ulusal güvenlik cephesinde değil, aynı zamanda ekonomik cephede de aynı aşamaya getirdi. Taliban rejiminin düşüşü, her iki ülkeye de özellikle Hindistan'ın yeni hükümeti güçlendirmek ve uzun vadeli stratejik ortaklık geliştirmek için İran'la birlikte çalışması için geniş kapsam ve fırsatlar sağladı. Taliban sonrası dönemde Kuzey İttifakına desteğini genişletmenin yanı sıra, her iki ülke de Afganistan'ın yeniden inşasında önemli bir rol oynadı. Her iki ülke, nüfuzlarını genişletmek, yeni sistemin istikrarını sağlamak ve Taliban'ın iktidara dönmesini önlemek için zaman zaman Afgan hükümetine ekonomik ve diplomatik destek sağlamıştır. İki ülke, Afganistan'ın başta Orta Asya olmak üzere diğer bölge ülkeleriyle bağlantısını güçlendirmenin önemi üzerinde anlaştılar. Bu, yalnızca savaşın parçaladığı ülkede barışı ve refahı artırmakla kalmayacak, aynı zamanda Afganistan'daki (İran ve Hindistan) uzun vadeli ekonomik çıkarlarını da güvence altına alacaktı. Buna göre, 1980'lerde Rusya tarafından ve 2005'ten 2007'ye kadar ABD Jeolojik Araştırmaları tarafından yapılan

[285] **External Affairs Ministry Government of India**, http://mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/176_india-and-afghanistan-a-development-partnership.pdf 10.05.2021.

araştırmalar, Afganistan'ın 2,200 milyon ton demir cevheri dâhil olmak üzere büyük miktarda maden yataklarına, 60 milyon ton bakır, 3,4 milyar varil ham petrol, 444 milyar fit küp doğal gaz kaynağına sahip olduğunu doğruladı. Ayrıca önemli miktarda altın, lityum, granit ve mermer bulunmaktadır.[286]

Hem Hindistan hem de İran, Afganistan'ı Orta Asya Cumhuriyetlerine açılan bir kapı olarak görüyor. Afganistan'a mal ve hizmet transferi için düşük maliyetli, güvenli ve sorunsuz ulaşım kolaylığı sağlamak için mevcut konular ve seçenekler üzerinde müzakereler yapıldı. Üç ülke 2003 yılında İran Çabahar Limanı'nı Zaranj-Delaram otoyoluna bağlayan alternatif bir erişim güzergâhının inşası konusunda bir anlaşma imzaladı.[287] Afganistan'ın 215 km uzunluğundaki Delaram-Zaranj otoyolu, Hindistan tarafından inşa edildi. Karayolu, Afganistan'ın batısındaki İran sınırındaki Zaranj'ı, Afganistan'ın Kabil, Khandhar, Herat, Mazar-e-Sarif, kunduz (çelenk karayolu) gibi büyük şehirlerle bağlantılı olan Delaram'a bağlar.[288] İran tarafında Delaram-Zaranj yolu İran hükümeti tarafından İran'ın Çabahar Limanı ile bağlantılıdır. Yol, Afganistan'ın İran ve diğer ülkelerle bağlantı kurması için alternatif bir rota sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda Afganistan'ın deniz yollarına erişmesi için en kısa bağlantıyı sağlıyor. Önerilen bir diğer önemli geçiş projesi, İran'ın Chabahar limanını Afganistan'ın demir cevheri zengini Hajigak bölgesine bağlayacak 900 kilometrelik demiryolu bağlantısının inşasıdır. Hajigak bölgesinin, Afganistan'da 1 trilyon dolar değerinde en büyük demir cevheri kaynaklarına sahip olduğu tahmin edilmektedir.[289]

Ağustos 2010'da Hindistan'ın o zamanki dışişleri bakanı Ranjan Mathai, Hindistan'ın Afganistan büyükelçisi Gautam Mukhopadhyay ile birlikte demiryolu ve madencilik bakanlıkları yetkilileriyle bir toplantı yaptı. Toplantıda güvenlik, altyapı, finansal ve bölgesel zorluklarla ilgili konular tartışıldı.[290]

---

[286] Kirit K Nair, "*India's role in Afghanistan Post 2014: Strategy, policy and implementation*", **KW Publishers Pvt Ltd**, Sayı: 55, 2015, s. 9.
[287] R. Sidda Goud-Manisha Mookherjee, **India and Iran in Contemporary Relations**, Avant Publishing Services, New Delhi, 2018, s. 24.
[288] Aryaman Bhatnagar, "*The Afghanistan factor in India's approach to Central Asia*", **Issue Brief 78**, Observer research foundation, 2014, s. 2. https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2014/10/IssueBrief_78.pdf 10.05.2021.
[289] **Reuters**, https://www.reuters.com/article/us-afghanistan-minerals-idUSTRE65D0OH20100614 17.05.2021.
[290] DR.Sujata Ashwarya Cheema, *"India-Iran Relation in the Post- Cold War Period: A (Neo) Realist Analysis*", **the Indian Council of Social Science Research**, New Delhi, 2013, s. 11-18.

Her üç ülke arasındaki işbirliği, sadece kendi ulusal çıkarlarının güvenliği için değil, aynı zamanda tüm bölgenin refahı için de büyük önem taşımaktadır. Afganistan için işbirliği, onlara bölgedeki diğer ülkelere ve uluslararası sulara ulaşmak için alternatif bir bağlantı sağlar, Pakistan limanına olan bağımlılığını azaltır. Yolların geliştirilmesi, Afganistan'ın doğal kaynaklarını kullanmasını, barış ve refahın korunmasını ve istihdam yaratma kaynaklarını artırmasını kolaylaştırıyor. İran ayrıca faydalarını transit ücreti şeklinde alacak ve aynı zamanda İran'ın Afganistan'daki yatırımını artıracak ve aynı zamanda insanları insanlarla temasa geçirecektir. Bu girişimler, uzun vadeli stratejik ortaklık içinde ilişkilerini dönüştürmek için her iki ülkenin liderliğine olan güveni daha da artıracaktır. Uyuşturucu kaçakçılığı, su anlaşmazlığı ve İran'daki Afgan mültecilerin sorunu gibi ikili sorunların çözümüne daha fazla ivme kazandırarak. Öte yandan, İran'ın Afganistan'ı diğer ülkelerle birleştirmede oynayacağı kritik rol, küresel düzeydeki statüsünü de artıracaktır. Hindistan da İran'ın işbirliğiyle Afganistan'daki ulusal çıkarlarını korumakla kalmayacak, aynı zamanda Pakistan'ın Çin yardımıyla inşa edilen Gwadar limanına sadece 72 kilometre uzaklıktaki stratejik açıdan önemli bir İran Chabahar limanına da erişebilecek. Çabahar limanı, nakliye masraflarının yanı sıra mesafeyi de önemli ölçüde azaltacaktır. Hindistan, Pakistan'ı baypas ederek İran, Afganistan ve Orta Asya ülkelerine yalnızca Çabahar limanı üzerinden deniz yoluyla erişebilir.[291]

Hindistan ve İran arasındaki çıkarların yakınlaşmasını tartıştıktan sonra, her iki ülkenin de farklı görüş veya görüşlere sahip olduğu konulara veya alanlara bakmakta fayda var. Görüşlerin çatışması, ikili ilişkilerinde zaman zaman gerginliğe neden oldu. Hindistan ve İran arasındaki çatışmanın ana konuları İran Nükleer Programı ve Keşmir Sorunudur ve ilerleyen sayfalarda tartışılacaktır.

3.4 İran Nükleer Programı

Hindistan ve İran ilişkilerinde, İran nükleer programı, ikili ilişkilerin güçlendirilmesi ve genişletilmesinde önemli bir engel haline gelen ana konulardan biri olmaya devam etmektedir. Sadece BMGK, AB ve ABD tarafından İran'a yaptırım uygulanmasıyla

[291] **IDSA Issue Brief**, https://www.idsa.in/issuebrief/IndiasRenewedInterestinChabahar_BehuriaRizvi_130515 17.05.2021.

sonuçlandığı için değil, aynı zamanda Hindistan'ın uluslararası arenada İran'ın nükleer programına karşı çıkması söz konusudur. Hindistan Hükümeti'nin iddia ettiği İran nükleer programına karşı çıkma nedenlerinden biri, dünyada ve özellikle Batı Asya bölgesinde nükleer silahlanma yarışı ve güvensizlik tehdidi̇dir. Bölgedeki diğer ülkeler, özellikle Suudi Arabistan, İran'ın nükleer silah edinmesine izin verilirse, nükleer silah edinme sürecini de başlatacağı konusunda uyardı. Nükleer güç İran sadece İran-ABD ilişkilerinde değil, İran-Suudi Arabistan ve İran-İsrail ilişkilerinde de gerginliğe yol açacaktır. Ayrıca Orta Doğu, Dünya ve özellikle Hindistan için enerji arzının bel kemiği olarak kabul edilmektedir. Stratejik öneme sahip bölgede herhangi bir gerilimin veya çatışmanın yükselmesi sadece Hindistan'ın değil, dünyanın diğer ülkelerinin de kalkınma sürecini olumsuz etkileyecektir. Bu nedenle bölgede statükoyu korumak sadece Hindistan için değil, diğer ülkeler için de hayati önem taşımaktadır.[292] Şüphesiz Hindistan, İran'ın nükleer silahların yayılmasının önlenmesi anlaşması kapsamında öngörülen barışçıl bir nükleer program izleme hakkını her zaman kabul etti. Ancak Hindistan, IAEA gibi uluslararası forumlarda sürekli olarak İran'a karşı oy kullandı. Hindistan, IAEA'da İran nükleer sorununa karşı üç kez oy kullandı. İlk kez Eylül 2005'te IAEA İran'a karşı ilk kararını aldığında, Şubat 2006'da IAEA İran nükleer sorununu BM Güvenlik Konseyi'ne devrettiğinde ikinci kez ve Kasım 2009'da BMGK İran'a yaptırım uyguladığında. Hindistan Başbakanı Dr. Manmohan Singh, oylamanın ardından Washington'da Dış İlişkiler Konseyi'ne hitaben yaptığı konuşmada şunları söyledi:

"İran'ın nükleer silah hırsları söz konusu olduğunda, İran'ın nükleer hırsını desteklemediğimizi birkaç kez açık bir şekilde ifade ettim. NPT imzacısı olarak nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanılmasına ilişkin NPT'den doğan tüm haklara sahip olmakla birlikte, üyeliğiyle birlikte gelen yükümlülükleri var ve İran'ın nükleer silah ya da NPT üyesi olarak yükümlülüklerle bağdaşmayan her şey için girmemesi gerektiği konusunda oldukça netiz."[293]

Şubat 2006'nın başlarında, IAEA'da Hindistan'ın İran nükleer programına karşı oy kullanmasıyla ilgili Parlamentodaki bir soruyu yanıtlarken, Hindistan Başbakanı Dr. Manmohan Singh, Hindistan'ın IAEA'nın kararına verdiği desteği şekillendiren iki

[292] Sujit Dutta," *India and the Iranian Nuclear Standoff*", **Strategic analysis**, Cilt: XXIX, Sayı: 3, 2005, s. 497.
[293] **The Hindu**, https://www.thehindu.com/news/national/India-votes-against-Iran-in-IAEA-resolution/article16894640.ece 25.05.2021.

faktöre atıfta bulundu. Birincisi İran'ın hak ve yükümlülüklerini yerine getirmektir. İkincisi Hindistan'ın genişletilmiş komşuluğundaki silahların yayılması faaliyetlerinden kaynaklanan Hindistan'ın güvenlik endişeleridir. Şunları ekledi:

"Hindistan, bu tür yayılma faaliyetlerinin güvenlikle ilgili sonuçlarına göz yumamaz. İran'ın hak ve yükümlülüklerini koruma hedefleri ve genişleyen bölgedeki silahlanma faaliyetlerinden kaynaklanan güvenlik endişelerimiz, konumumuzu şekillendirdi. Bu nedenle yaklaşımımız, İran'ın çıkarlarının ve uluslararası toplumun endişelerinin ele alınacağı, kabul edilebilir karşılıklı tavizlere dayalı bir çözüm bulma çabalarını sürekli olarak desteklemekten yana olmuştur. Bu amaçla IAEA'da bir fikir birliğini teşvik etmek için sürekli olarak çalıştık."[294]

Hindistan'ın oylamasına cevaben İran Yargı Bakan Yardımcısı M Kohi, Hindistan'ın İran'ın IAEA'daki nükleer programına ilişkin tutumundan duyduğu hayal kırıklığını dile getirdi. Şunları ekledi:

"Hindistan, IAEA'nın İran'ın nükleer programı konusundaki oylamasında İran'ı hayal kırıklığına uğratmıştı."[295]

İran Dışişleri Bakanı Manuçehr Muttaki de Hindistan'ı İran nükleer meselesinde IAEA'da aldığı tavır nedeniyle eleştirdi, dedi ki:

"(Hindistan ve İran arasındaki) samimi ilişkilere ve nükleer faaliyetlerle ilgili gerçeklere rağmen Yeni Delhi'nin Bağlantısızlar Hareketi'ne karşı bir tavır alması ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın İran karşıtı bir kararına evet oyu vermesi beklenmiyordu."[296]

İran Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, Hindistan'ın oy kullanma şekline şaşırdığını ifade etti ve şunları söyledi:

---

[294] **Center on International Cooperation**, https://cic.nyu.edu/sites/default/files/sidhu_iran_india_final_1.pdf 25.05.2021.
[295] Dutta, a.g.m, s. 498.
[296] **Tehran Times**, https://www.tehrantimes.com/news/209828/Iran-deplores-India-s-yes-vote-on-IAEA-resolution 25.05.2021.

"İran bu (ekonomik) ilişkileri gözden geçirecek ve (Tahran aleyhine oy veren) bu ülkeler zarar görecek. Ekonomik ve siyasi ilişkilerimiz birbiri ile koordinelidir."[297]

O zamandan beri İran, Hindistan için kabul edilemez olan LNG için daha yüksek bir fiyat teklif etti ve nihayetinde 2008'de bir İranlı hükümet yetkilisinin medyada şu sözleri aktarıldı:

"Anlaşma bozuldu çünkü tüm düzenleme, İran Ulusal Petrol Şirketi yönetim kurulu anlaşmayı onaylamadıkça onaylanmayacağı maddesine dayanıyordu. Yönetim kurulu bunu onaylamadı."[298]

Öte yandan Hindistan'da sol ve muhalefet partileri de Hindistan hükümetinin IAEA'da konuyla ilgili tutumundan duydukları öfkeyi ve memnuniyetsizliklerini dile getirdiler. Bunu ABD'nin baskısı karşısında Hindistan hükümetinin teslim olması ve Hindistan'ın dış politikasının uyumsuzluktan koalisyona dönüşmesi olarak değerlendirdiler. Hindistan Komünist Partisi (Marksist) liderliğindeki sol partiler, Hindistan'ın IAEA'da İran aleyhine oy kullanmasının ardından Eylül 2005'te yaptıkları açıklamada,

"Hindistan'ın, taleplere uymadığı takdirde İran'ı BM Güvenlik Konseyi'ne sevk etmek için ABD ve batılı ülkelerle birlikte oy kullanması utanç vericidir. Manmohan Singh hükümeti, Başbakan'ın ziyareti sırasında Temmuz ayında imzalanan Hindistan-ABD anlaşmasıyla sınırlandırılıyor. CPI(M) daha önce Başbakan'ın ziyareti sırasında kabul edilen Hindistan-ABD anlaşmasının Hindistan'ı fiilen ABD'nin müttefiki haline getirdiği konusunda uyarmıştı. Hükümet, ABD'nin ABD veya İran'ın yanında nerede durduğunu seçmek zorunda olduğu tehdidi ve Hindistan bağımsız bir tavır alırsa nükleer işbirliği anlaşmasının ABD Kongresi tarafından onaylanmayacağı yönündeki açık mesaj karşısında boyun eğdi. Hindistan'ın bağlantısız ve gelişmekte olan ülkelerdeki duruşuna büyük zarar verdi. UPA hükümeti, böyle bir tutumun Hindistan halkı tarafından kabul edilmeyeceğini bilmelidir."[299]

Bharatiya Janata Partisi lideri ve Hindistan'ın eski Dışişleri Bakanı Bay Yashwant Sinha şunları söyledi:

---

[297] V. Suresh-K. Ramesh, "*India – Iran relations: Prospects and challenges*", **African Journal of Political Science and International Relations**, Cilt: IX, Sayı: 10, 2015, s. 380, 381.
[298] Alam, a.g.e, s. 57.
[299] **Communist Party of India (Marxist)**, https://cpim.org/content/indias-surrender-iran-nuclear-issue 28.05.2021.

“Hindistan'ın İran ile ilişkileri artık tehlikedeydi ve bağımsız bir dış politika izleme sözüyle iktidara gelen UPA hükümeti, sonunda bağımsızlığını ABD'ye teslim etti.”[300]

Ancak İran ve Uluslararası toplum arasındaki son nükleer anlaşma, Hindistan'a İran ile ilişkilerini ilerletmek için çok ihtiyaç duyulan bir rahatlama sağladı. Nükleer anlaşma, yalnızca nükleer silahların yayılmasını korumakla kalmadı, aynı zamanda Hindistan'ın İran'la yatırım ve ticaret ilişkilerini artırması için bir girişim de sağladı. Temmuz 2015'te İran'ın Hindistan Büyükelçisi Gholamreza Ansari, yaptırımları kaldırdıktan sonra diğer ülkeler İran'a yatırım yapmak için gelmeye başlamadan önce Hindistan'dan fırsatı değerlendirmesini ve bundan faydalanmasını istedi şunları ifade etti:

“Hindistan, yaptırımların zor zamanlarında bile her zaman oradaydı. Sahadaki varlıklarından yararlanmalılar. Aksi takdirde kaçırılmış bir fırsat olacaktır.”

İran Cumhurbaşkanı Hassan Ruhani’nin Ufa'daki SCO[301] zirvesi sırasında Hindistan'a demiryolları, demiryolları, limanlar, otoyollar gibi İran'ın stratejik altyapı projelerinin geliştirilmesinde daha büyük bir rol teklif ettiğini ve sekiz milyar ABD doları tutarında yatırım istediğini de sözlerine ekledi.[302]

3.5 Keşmir Sorunu

Hindistan ve İran'ın görüş ayrılığına düştüğü ikinci önemli alan ise Keşmir meselesidir. 1947'de İngiliz Hindistan'ın bölünmesinden doğdu ve Hindistan ile Pakistan arasındaki ana anlaşmazlıklardan biridir. Bölünme zamanında prensler (Maharajas) tarafından yönetilen 562 prens Devleti vardı. Prens devletlerine, kendi istekleriyle iki Hindistan veya Pakistan'dan herhangi birine katılma özgürlüğü verildi. Keşmir bu prens devletlerden biriydi ve bağımsız kalmak istiyordu. Ancak, Pakistan'dan gelen aşiretlerin Keşmir’i işgali etmesi, Hindistan Keşmirli Maharaja'yı ve Keşmir halkını Hindistan’a katılması için anlaşmayı imzalamalarına zorladı. Daha sonra Hindistan, Pakistan'ı güçlerini Keşmir'den çekmeye zorladığı için Keşmir

[300] **The Tribune**, https://www.tribuneindia.com/2005/20050926/nation.htm#1 28.05.2021.
[301] Şanghay İşbirliği Örgütü(Shanghai Cooperation Organization)
[302] **The Economic Times**, https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/foreign-trade/iran-seeks-8-billion-indian-investments-wants-expeditious-decision/articleshow/48223777.cms 28.05.2021.

sorununu BM'ye götürdü. Ancak BM, Keşmir Sorunlarını Keşmir halkının iradesine göre çözmek için çeşitli kararlar aldı, ancak bunları uygulayamadı. 1972'de Hindistan ve Pakistan, Shimla'da her iki ülkenin de sorunu ikili olarak çözmeyi kabul ettiği bir anlaşma imzaladı. O zamandan beri Müslüman olan Keşmir bölgesi, Hindistan ve Pakistan arasındaki çekişme alanıdır. Hindistan, katılım anlaşması temelinde Keşmir'in ayrılmaz bir parçası olduğunu iddia ediyor, Pakistan ise iki ulus teorisi temelinde Pakistan'ın bir parçası olduğunu iddia etmekte ve Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen kararların önerdiği gibi Keşmir halkının kendi kaderini tayin hakkını desteklemektedir.[303]

Keşmir meselesinin Hindistan ve İran ilişkileri üzerindeki etkilerine bakıldığında, ikisi arasında tartışmalı bir konu olarak kaldı. En başından beri İran, Keşmir'i Hindistan'ın bir iç meselesi olarak değil, Hindistan ile Pakistan arasında tartışmalı bir bölge olarak görüyor. İran, konuyla ilgili olarak Birleşmiş Milletler içinde ve dışında sürekli olarak Hindistan karşıtı bir tavır benimsedi ve zaman zaman Keşmir Müslümanlarının koşullarıyla ilgili endişelerini dile getirdi.[304] 1979 İran devrimi ve İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulması, İran'ın Keşmir üzerindeki duruşunu daha da sertleştirdi. Devrimden sonra İran, Müslüman Cemaati'n, özellikle tüm dünyadaki mazlum Müslümanların öncüsü olduğunu iddia etti. Ekim 1982'de BM Genel Kurulu'nda (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu) o zamanki İran Dışişleri Bakanı şunları söyledi:

"Bu devrim İslami esaslara dayanıyordu. İslam devrimi bizi zulme karşı duracak ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde acı çekenlere yardım edecek kadar güçlü kıldı."[305]

İmam Humeyni sınırları, ulusal ve kültürel farklılıkları hiçe sayarak şöyle dedi:

"Tüm Müslüman ülkeler bizim bir parçamız olduğu için İran'ı bizimki olarak tanımıyoruz."[306]

İran İslam cumhuriyeti anayasasının önsözünde ayrıca şunu beyan eder:

---

[303] Alastair Lamb, **Kashmir: A Disputed Legacy, 1846-1990**, Roxford Books, Hertfordshire, 1991, s. 83-137.
[304] Harsh V, a.g.e, s. 124.
[305] Marschall, a.g.e, s. 13.
[306] Takeyh, a.g.e, s. 18.

“Tek bir dünya toplumunun formüle edilmesinin yolunu hazırlamak ve dünyadaki tüm mahrum ve mazlum halkların kurtuluşu için mücadelenin devamını sağlamak için diğer İslami ve halk hareketleriyle birlikte çalışmak.”

İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın 154. maddesi şöyle diyor:

“İran, bağımsızlığın, özgürlüğün, adaletin ve gerçeğin egemenliğini tüm dünya halklarının hakkı olarak görmektedir. Buna göre, diğer milletlerin iç işlerine her türlü müdahaleden titizlikle kaçınırken, dünyanın her köşesinde mustad’afeen (mazlumların) mustakbireen (zalimlere) karşı haklı mücadelesini destekler.”[307]

Bu ilkelere uygun olarak İran bu konuda katı bir tutum sergilemiş, 1990 yılında İran, Keşmir'deki insan hakları ihlallerine yanıt olarak dönemin Hindistan Dışişleri Bakanı'nın İran'a yapacağı ziyareti iptal etmiştir.[308] Ayrıca 1991 yılında, dönemin İran İslam Cumhuriyeti dışişleri bakanı Ali Ekber Velayati, bir Hint gazetesi olan 'The Times of India' ile yaptığı röportajda, İran'ın Keşmir sorununa yönelik politikasıyla ilgili bir soruya yanıt olarak şunları söyledi:

“İslam ülkesi olarak Müslümanları ve İslam'ı destekliyoruz. Bu oldukça anlaşılır ve mantıklı. Hindistan'daki veya başka bir yerdeki Müslümanlar baskı altındaysa veya zor durumdaysa, insani yönlere ve İslami ilkelere dayalı kararlar alır ve destek sağlarız. Keşmir'de de durum aynı.”[309]

Eylül 1992'de İran Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani'nin Pakistan'a yaptığı dört günlük ziyaret sırasında, Pakistan Parlamentosu'nun ortak oturumunda konuşurken Keşmir sorununu İslami bir sorun olarak tanımladı. Şunu da söyledi,

“İran, Keşmir'deki Müslüman kardeşlerine kendi kaderini tayin hakkını güvence altına alma mücadelesinde Pakistan'ın katı bir şekilde arkasında.”[310]

---

[307] **Constitution of Islamic republic of Iran**, https://en.parliran.ir/eng/en/Constitution 30.05.2021.
[308] Farah Naaz,” *Indo-Iran relations: Vital factors in the 1990s*”, **Strategic Analyses**, Cilt: XXV, Sayı: 2, 2008, s. 227-241.
[309] Mushahid Hussain,” *The Persian Gulf Crisis: Impact on the Muslim World*”, **Strategic Studies**, Cilt: XIV, Sayı: 2, 1991, s. 34-44.
[310] Navnita Chadha Behera,” *The Kashmir Conflict*”, **Journal of Asian Security and International Affairs**, Cilt: III, Sayı: 1, 2016, s. 41-63.

İran Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani Birleşmiş Milletler Örgütü'nü Keşmir anlaşmazlığına ilişkin kararları uygulamadığı için eleştirdi ve İran'a gitmeden önce İran'ın Keşmir politikasını yineledi ve İran'ın Hindistan ile iyi ilişkilerine rağmen sürekli olarak Keşmirlilerin kendi kaderini tayin hakkını savunduğunu söyledi.[311] Cevap olarak Hindistan, resmi açıklamasında BM kararlarının Keşmir'le hala ilgili olduğuna dair herhangi bir önerinin kabul edilemez olduğunu belirtti. Belirli bir inanca mensup Hindistanlıları etkileyen konulara ilişkin herhangi bir teklif, ülkenin iç işlerine müdahale anlamına geliyordu. Hindistan ayrıca, İran Cumhurbaşkanının açıklamasını beklenmedik olarak nitelendirdi çünkü Hindistan Başbakanı Narasimaha Rao, her ikisinin de NAM zirvesine katıldığı Cakarta'daki görüşmeleri sırasında Hindistan'ın soruyla ilgili tutumunu İran Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani'ye açıkladı.[312]

1993 yılında Hindistan Başbakanı Narasimha Rao'nun İran'ı ziyareti sırasında İran Cumhurbaşkanı Rafsancani, Hindistan Başbakanı'na Keşmir sorununun çözümü için vurgu yapmıştır. Şunları dile getirdi:

"O bölgedeki mevcut durumu beğenmiyoruz, bu Hindistan'ın çıkarına değildi ve Keşmir halkının çıkarına değildi. Müdahale etmek istemiyoruz, birlikte bir çözüm bulunsun diye görüşmeler istiyoruz."

Hindistan'ın vadideki Müslümanların sorununu bir an önce çözmesi gerektiğini ve Keşmir sorununun çözümü için İran'ın yardımını uzatması gerektiğini de sözlerine ekledi. Buna cevaben Hindistan Başbakanı, Hindistan'ın Keşmir sorununa gerçekçi bir çözüm istediğini söyledi ve Hindistan'daki Müslümanların muamele ve koşullarıyla ilgili her türlü endişeyi ortadan kaldırdı. Ayrıca Hindistan'ın demokratik, laik ve çoğulcu bir toplum olduğunu ve ayrımcılık olmadığını söyledi.[313]

Hiç şüphesiz İran, Pakistan'ı, 1994 yılında Keşmir'in Hindistan kısmındaki İnsan Hakları ihlalleri nedeniyle Hindistan'a karşı Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'ne (UNHRC) bir karar sunma planını geri almaya ikna etmede çok önemli bir rol oynadı. Ancak İran, aynı zamanda, 1994 yılında Keşmir'e yaptıkları ziyarette, on

---

[311] Girijesh Pant-Prakash C Jain ve Aftab Kamal Pasha, **Contemporary Iran and emerging Indo-Iranian relations**, Neelkanth publishers, New Delhi, 1996, s. 151, 152.
[312] Hafeez R. Khan," *The Kashmir Intifada*", **Pakistan Horizon**, Cilt: XLIII, Sayı: 2, 1990, s. 87-104.
[313] Dutt, a.g.e, s. 286-291.

bir ülkenin büyükelçilerinden oluşan uluslararası bilgi toplama ekibinin Hurriyat konferansının liderleri ve Keşmir'in sıradan insanları ile görüşmesini kısıtladığı ve izin vermediği için Hindistan hükümetine karşı sesini yükselten ilk ülke oldu. İran'ın Hindistan Büyükelçisi Raza Şeyh Attar, şunları söyledi:

"Hindistan Hükümeti, güvenlik sorunları bahanesiyle ve Hurriyat Konferansı'nın güvenliğimizi garanti altına almasına rağmen, Hurriyat'ın önerdiği buluşma yerini kabul etmemiştir."[314]

İran büyükelçisinin açıklamasına cevaben Hindistan Dışişleri Bakanlığı, büyükelçiyi çağırdı ve kendisine Hindistan'ın hayal kırıklığını iletti. Ancak, 1995 yılında İran Cumhurbaşkanı Hindistan'ı ziyaret etti ve şüphesiz Lucknow'daki İmam Bada'da yaptığı halka açık konuşmasında Keşmir'den ve Ayodhya'da Hindular tarafından yıkılan Babri Mescidi 'nin yeniden inşasından bahsetmekten kaçındı. Ancak haber muhabirleriyle yaptığı görüşmede ve Keşmir anlaşmazlığıyla ilgili bir soruyu yanıtlarken, İran'ın durumdan memnun olmadığını ve Hindistan Başbakanı Narsimha Rao ile yaptığı görüşmelerde de aynı şeyi ilettiğini itiraf etti. Şunları ekledi:

"Hindistan, Pakistan ve Keşmir halkı arasında uzlaşma yoluyla bir çözüm bulunabilir."

Vadideki İnsan Hakları ihlaliyle ilgili bir soruya yanıt olarak İran Cumhurbaşkanı, şunları kaydetti:

"Keşmirliler daha iyi yaşam koşullarını hak ediyorlar ve bölgede hüküm süren koşullardan memnun değiller. Ancak, bu sorunu çözmek için ciddi bir irade olduğu için hayal kırıklığı için bir neden yoktu. Keşmir sorununun çözümü Keşmir, Hindistan ve Pakistan halkını memnun edecek şekilde olmalıdır."[315]

2002'de İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi, Tahran'ın Keşmir meselesindeki duruşunu yineledi ve şunları söyledi:

---

[314] **ML Sondhi**, https://www.mlsondhi.org/writings/india-pakistan-relations/61-indias-kashmir-diplomacy 10.06.2021.
[315] **HW News**, https://hwnews.in/news/opinion/pv-narasimha-rao-india-kashmir/47630 10.06.2021.

“Bir Müslüman, bir insan ve bir İranlı olarak Keşmir'deki vahşetlerin tahammül edilemez olduğuna inanıyorum. Keşmir sorunu Keşmir'in isteklerine göre çözülmeli ve Keşmir sakinleri tartışmalı eyaletin kaderine karar vermeli.”[316]

İran, İslam İşbirliği Teşkilatı'nda da (İİT) Keşmir konusunda Hindistan karşıtı bir tavır aldı ve zaman zaman İİT'in aldığı kararları tam olarak destekledi. Kasım 2000'de olduğu gibi, İİT, Birleşmiş Milletler ‘den Keşmir'de plebisit yapılmasını talep eden bir kararı kabul etti.[317] 2010'da İran'ın dini lideri Ayetullah Hamaney, Hac Hacılarına gönderdiği bir mesajda, dünyanın dört bir yanındaki Müslümanlardan Keşmir'deki kurtuluş hareketine yardım etmelerini ve desteklemelerini istedi. Mesajında Keşmir'i Filistin, Irak ve Afganistan ile karşılaştırdı. Şunları sözlerine ekledi:

“Bugün Ümmet seçkinlerinin en büyük görevi Filistin ulusuna yardım etmek, Afganistan milletlerine sempati duymak ve yardım sağlamak, Pakistan, Irak ve Keşmir'in ABD ve Siyonist rejimin saldırganlığına karşı mücadele ve direnişe geçmesidir.”[318]

Cevap olarak Hindistan, İran büyükelçisini çağırdı ve İran dini lideri Ayetullah Humeyni’nin açıklamalarından duyduğu derin hayal kırıklığını dile getirdi. Eylül 2010'un başlarında, İran Dışişleri Bakanı vadideki yetkililerin protestocuları ele alması konusundaki endişelerini dile getirdi. Hindistan ayrıca Keşmir'de protestolara yol açan Kur'an-ı Kerim'e saygısızlıkla ilgili videoları yayınladığı için vadide İran Press TV'nin yayınını yasakladı. Bu nedenle Keşmir konusunda her iki ülke de karşıt tavırlar benimsemiş ve zaman zaman birbirlerine endişelerini dile getirmişlerdir. Ancak mesele, aralarında dostane ilişkilerin geliştirilmesindeki ilerlemeyi etkilemedi. Her iki ülke de bunu çok verimli bir şekilde yönetti ve karşılıklı işbirliğini güçlendirebilecek alanları aramaya başladı.[319]

---

[316] **Arab News**, https://www.arabnews.com/node/226998 10.06.2021.
[317] Dr. Satyanarayan Pattanayak, **Iran's Relations with Pakistan: A Strategic Analysis**, Viji book, New Delhi, 2011, s. 71, 72.
[318] **The Dawn News**, https://www.dawn.com/news/875020/khamenei-s-remarks-on-kashmir-issue 10.06.2021.
[319] **The Economic Times**, https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/india-objects-to-iranian-supreme-leader-ayatollah-ali-khameneis-zionist-label/articleshow/6957267.cms 10.06.2021.

3.6 Terörizme Karşı Savaş

Hindistan- İran için Terör Tehlikesi

Bu ülke uzun tarihinde bu tür olayların kurbanı olmuş ve yakın tarihte da terör saldırılarına tanık olmuştur. Örneğin 1993 yılında 250 kişinin hayatını kaybettiği bombalı saldırılar yaşadı. 10 yıl sonra 2003 yılında Mumbai'de benzer bir saldırıda 50'den fazla kişi hayatını kaybetmişti. 2006 yılında tren ve metro istasyonlarında meydana gelen patlamalarda 180'den fazla kişi hayatını kaybetmişti. Ancak Mumbai'de 200'den fazla insanın kurban olduğu son felaket, terörizm tarihinde ve devlet terörüne karşı küresel savaşta kesinlikle yeni bir dönüm noktasıdır. Hindistan'ın farklı terör gruplarının tehditlerinin yanı sıra belirli hükümetler tarafından desteklenen teröristlerin tehditlerinden dolayı tehlikeli bir durumla karşı karşıya olduğu açıktır. Mumbai'de uygulanan yöntemler ve operasyon şekli, bu saldırıların Hindistan'da eşi benzeri olmayan büyük lojistik desteklere sahip olduğunun açık bir kanıtıdır. Hindistan'ın terör savaşının yeni alanı olduğu konusunda hiçbir şüphe bırakmıyor. ABD başkanı George W. Bush, Hindistan başbakanı Singh ile yaptığı görüşmede Hindistan'da 150 milyon Müslüman olduğunu ve bir kişinin bile El Kaide üyesi olmadığını memnuniyetle duyurdu. Hatta "Terörle Savaş "ta birçok Müslümanın kendisini desteklediğini göstermeye çalışan ABD ve Hindistan'ın bağlılığını göstermek istedi. ABD, Bush yönetimi sırasında Hindistan'a her zamankinden daha yakındı. Mumbai saldırıları da bu ilişkilerde çok önemli bir noktaydı.[320]

Delhi Polisi, 13 Şubat 2012'de İsrailli bir diplomata düzenlenen saldırıya altı İran vatandaşının karıştığını iddia etmişti. Başbakan Narendra Modi'nin İran'a ilk ziyaretinin arifesinde, Şii din adamı Mevlana Kalbe Javad, ondan Yeni Delhi'nin dört yıl önce başkentin kalbinde İran vatandaşlarının terör saldırısına karıştığı iddiasının arkasındaki "komployu" çözmesini istedi. Delhi Polisi, 13 Şubat 2012'de İsrailli bir diplomata düzenlenen saldırıya altı İran vatandaşının karıştığını iddia etmişti. Polise göre, motosikletli bir adam İsrail büyükelçiliği arabasına bomba yerleştirdi. Patlamada diplomat, şoförü ve yanında bulunan iki kişi yaralandı. Hindistan Şii Konseyi'ne

[320] Pirmohammad Molazehi, "*India and America: Strategic Power Relations*", **Tehran: Abrar Moaser Cultural Institute of International Studies and Research**, Cilt: III, Sayı: III, 2003, s. 83.

başkanlık eden ve BJP'ye yakın olduğu bildirilen Javad, İran'ın saldırıya karışmadığına ikna olduklarını söyledi. "İran'ı Hindistan'daki bir terörist saldırıyla ilişkilendirmek bir komployduydu. Javad, The Sunday Express'e verdiği demeçte, İsrail'in İran'daki nükleer bilim adamlarına yönelik terörist saldırılara katılımı hakkında da yazıyordu. Terör suçlaması ciddi bir konudur. Şimdi Başbakan Modi, ülkemizin İran ile ilişkilerini güçlendirmek amacıyla Tahran'a ilk ziyaretini yapacağına göre, önce bu sorunu çözmesi gerekiyor. Aksi halde Hindistan, vatandaşlarını Delhi'deki terör saldırısına karışmakla suçlarken İran'la nasıl iyi ilişkiler kurabilir? Bir ülkeyi haksız yere suçlayıp sonra da onunla dostane ilişkiler kurmak isteyemezsiniz" dedi.[321] Önce bu sorunu çözmenin de Tahran'ın sorumluluğunda olduğunu söyledi. "İran'ı ve Şii cemaatini teröre (suçlamalar) sürüklemenin çok daha büyük bir komplo olduğunun farkındayız. Aslında, Hindistan ve Hindistan'ın çıkarlarına karşı bir komployduydu.[322]

Hindistan, Economist Magazin'in aktardığı gibi, 'nefret tohumlarını ekmek için verimli bir ülke' ve bu tür terörizm her zaman nefret ve zulüm yaratma ve tarihi felaketler temelinde gelişmiştir. Bu toprakların bölünmesi, milletlerinin etnik ve kültürel köklerine dikkat edilmeden yapılmıştır. Üstelik dini radikalizm de durumu ağırlaştırdı ve Afganistan'dan bölgenin diğer ülkelerine yayıldı. Bu nedenle, Hindistan'da farklı etnik grup ve dinlerin varlığı ile ilgili olarak, bu ülke yakın zamanda terör saldırı tehdidine maruz kalmaktadır. Mumbai saldırısı bu olaylara bir örnekti; Bu ülkedeki teröristler kendilerini o kadar güvende hissediyorlar ki, Parlamento binasına bombalarla saldırmaya cüret ettiler. Dolayısıyla Hindistan bu konuya kayıtsız kalamaz. Bu sorun bu ülkenin kalkınma programını geciktirebilir. Hindistan'ın terörizmi kontrol altına alma, sınırlandırma ve kontrol etme çabaları arasında uzman kuvvetler eğitmek ve onları terör saldırılarının beklendiği bölgelere yerleştirmek, Afganistan'daki durumların istikrara kavuşturulmasını desteklemek, Taliban'a karşı muhalefeti ve Karzai hükümetini desteklemek, Afganistan ve Ortadoğu'ya yatırım yapmak yer alıyor. Hindistan, Pakistan'ın başta El Kaide olmak üzere teröristlerle muhatap olmasına karşı birçok kez itirazını dile getirmiş ve hatta bu ülkeyi bu grubu desteklediği için kınamıştır. Elbette Pakistan bunu her zaman yalanladı ve bu iddiaları

[321] **The Indian Express**, https://indianexpress.com/article/india/india-news-india/modi-iran-visit-new-delhi-israeli-embassy-2012-attack-iran-plot-2813081/ 12.02.2022.
[322] **The Indian Express**, https://indianexpress.com/article/india/india-news-india/modi-iran-visit-new-delhi-israeli-embassy-2012-attack-iran-plot-2813081/ 12.02.2022.

asılsız olarak nitelendirdi. Pakistan'da El Kaide liderinin İslamabad'a yaklaşık 100 km uzaklıkta öldürüldüğü haberlerinin yayılmasının ardından bu ülkenin Pakistan ile ilgili şikâyetleri arttı ve Hindistan bu haberi Pakistan hükümetinin zayıf yönetimi ve teröristler için desteğinin bir sonucu olarak değerlendiriyor.[323]

İran aynı zamanda dünyadaki terörün en büyük kurbanlarından biridir. İran'da İslam Cumhuriyeti sisteminin kuruluşunun başlangıcındaki terör saldırıları o kadar fazlaydı ki, cumhurbaşkanına, milletvekillerine ve yargı mensuplarına yönelik terör girişimleri bu ülkeye yönelik bu saldırılara örnek oldu. Dolayısıyla İran'ın da Hindistan gibi terör saldırılarına karşı güvende olmadığı açıktır. Yine de İran İslam Cumhuriyeti, Batı tarafından terör gruplarının destekçisi olarak kınanıyor. Bu, ülkedeki baskın ideoloji, terörist operasyonlara ve ayrıca Taliban gibi terörist gruplara yoğun bir şekilde karşı çıkarken ve Afganistan'da bulunan İranlı diplomatların Taliban tarafından öldürülmesini şiddetle kınadı.[324]

Bu nedenle, İran'ın Hindistan ile birlikte yoğun bir şekilde terörist saldırı tehditlerine maruz kalan terörizmin ana kurbanlarından biri olduğu açıktır. Terör saldırılarını kınamak, örneğin Mumbai saldırılarını kınamak, Afganistan'da barışı tesis etme ve güvenliği sağlama çabaları, Pakistan ve Ortadoğu'nun terörün yaratılmasının temellerini azaltması, Karzai hükümetini desteklemek ve Taliban'a muhalefet, İran'ın bölgede terörle mücadele konusundaki pratik çabaları arasında yer alıyor.

---

[323] P. Sakthival, *Terrorism in India: The Unholy Neighbors*, **The Indian Journal of Political Science**, Cilt: LXXI, Sayı: 1, 2010, s. 53-162.

[324] Amina Afzal," "*India's Growing Influence in Central Asia and its Consequences for Pakistan*", **Journal of Central Asia and Caucasus Studies**, Cilt: IV, Sayı: XLVI, 2004, s. 149.

4. SONUÇ

Bu çalışma Hindistan-İran ilişkilerinde etkili olan faktörler nelerdir sorusuna geçerli bir yanıt aramaktadır. Söz konusu etkili olan faktörler: Küresel bir güç olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Bölgesel güç olarak İsrail'dir.

İran söz konusu olduğunda Hindistan'ın dış politikasının ABD baskısından bağımsız olmadığı görülmektedir. IPI(Iran-Pakistan-India) doğalgaz boru hattı gibi bölgeye barış getirebilecek projeler ABD baskısı nedeniyle hayata geçirilemedi. Hindistan ve ABD arasında 2006 yılında imzalanan stratejik iş birliği anlaşmasının ardından, iki ülke çeşitli alanlarda daha güçlü bağlar geliştiriyor. Hindistan, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) Yönetim Kurulu'nda üç kez (2005,2006 ve 2009) İran aleyhine oy kullandı dolayısıyla stratejik bir ortaklık kurma hayali gerçekleşmedi. Bu örnekler, Hindistan'ın dış politikasının gerçekten de büyük ölçüde ABD kararlarından etkilendiğini düşünen yaklaşımları güçlendirdi. Dolayısıyla Hindistan'ın ABD ile olan bağları, Hindistan-İran arasındaki ilişkiyi olumsuz etkiledi.

Hindistan-İran ilişkilerinde İsrail niçin etkili bir faktördür? Hindistan ve İran'ın İsrail'e yönelik politikaları ve görüşleri birbirine farklıdır. Hindistan İsrail ile dostane ilişkilere sahipken, İran aynı zamanda İsrail'i ana düşman ülkelerden biri olarak görmektedir. Hindistan'ın İsrail ile ilişkilerine gelince Hindistan İsrail'i 1948'de kurulmasından iki yıl sonra 1950'de tanıdı. İki ülke arasında tam diplomatik ilişkilerin kurulması, her iki ülkenin de karşılıklı iş birliğini geliştirebileceği geniş bir alan açtı. Hindistan-İsrail farklı alanlarda iş birliğini hızla artırdı, ancak ikili ilişkilerinde savunma iş birliği baskın oldu. Hindistan, İsrail için büyük silah ithal eden ülke haline geldi ve böylece büyük silah tedarik eden ülke oldu.

Hindistan ve İran arasındaki artan askeri ilişkilere İsrail'in tepkisi ile ilgili olarak, İsrail hükümeti endişesini sürekli dile getirdi. İsrail İran'ı büyük düşmanı olarak nitelendirmektedir. İsrail Hindistan'ın uluslararası düzeydeki tutumunun iki önemli yönüne ilişkindi. Hindistan'ın uluslararası forumlarda Filistin Sorunları konusunda İsrail'e karşı oy kullanması ve Hindistan'ın İran ile artan ilişkileri ile ilgiliydi. İsrail İran'ı 'terörün merkez üssü' olarak nitelendiriyor. İsrail savunma teknolojisinin üçüncü

ülkeye, özellikle İran'a sızdırılmaması için Hindistan Hükümeti'nden açık garanti istedi. Ayrıca İsrail, 2003 ve 2006 yıllarında gerçekleştirilen Hindistan-İran ortak deniz tatbikatına da itiraz etti. Hindistan-İsrail ilişkisi İran ile olan ilişkisini özellikle savunma konusunda etkiledi ve hala etkilemektedir. Keza Hindistan-İran ilişkisini ABD ve İsrail faktörü tarafında olumsuz etkilendiğini görmekteyiz.

Yapısal realizm teorisine göre devletler ne kadar gücünü artırırsa uluslararası sistemde kendini o kadar güçlü ve güvende hisseder dolaysıyla devletler güçlerini en yüksek seviyeye çıkartmalı ki kendini uluslararası sistemde daha fazla güvende hissetsin. Devletler gücünü en yüksek seviyeye çıkardığında karşı taraf onun tam niyetini bilmeyebilir. Kendini savunmak için ya da karşı devlete saldırmak için de artırmış olabilir dolaysıyla devletler bunu bilmediği için bu güvenlik ikilemine neden olur. Bu nedenle bir devlet gücünü kendisine yetecek kadar artırmalı. Bazı konularda iş birliği yapabilir anlayışını savunmaktadır. Bu teoriden yola çıkarak Hindistan-İran ilişkilerine bakacak olursak Hindistan bölgede ve uluslararası arenada özellikle Pakistan ve Çine karşı gücünü artırmaktadır. Bunun için İran'ın enerji zenginliği ve konumu nedeniyle iyi bir alternatiftir. İran'da aynı şekilde bölgede güçlü ve güvende olmak ister. Dolaysıyla Hindistan'dan Askeri ve savunma konusunda iş birliği yapmak istedi. Fakat Hindistan-ABD ve İsrail ile ilişkiler nedeniyle enerji konusunda olduğu gibi benzer bir iş birliği yaptığını görememekteyiz. Fakat ekonomi, Enerji güvenliği, ulaşım ve güvenlik konusunda iş birliği yapmaktadır.

Hindistan-İran ilişkilerinde iş birliği yapılan ve çatışma yaşanılan alanlar ve sorunlar nelerdir? Günümüzde dünya çapında yapılan savaşların çoğu enerji kaynaklarını içermektedir. Enerji güvenliğinin günümüzde ülkeler için önemli meseledir. Ekonomik ve politik bir küresel güç olmayı hedefleyen Hindistan için de geçerlidir. Bu hedefe ulaşmak için Hindistan hükümetinin, ülkenin yeterli güvenilir enerji kaynaklarına sahip olmasını sağlaması gerekiyor. Böylece İran'dan ABD'ye kadar Hindistan, birden fazla enerji kaynağı sağlamak için her türlü çabayı gösteriyor. Hindistan'ın İran'daki ekonomik çıkarları, enerjinin merkezi ve Orta Asya bölgesine bağlanabilir. İran aynı zamanda Hindistan'ın enerji eksikliği azaltma hedefi açısından da önemli olmaya devam etmektedir dolasıyla Hindistan'ın kapsamlı kalkınma hedefinin anahtarıdır. Bununla birlikte, İran'ın Hindistan için stratejik önemi büyüktür

dolaysıyla ilişkiler yalnızca enerjiye değil, Hindistan'ın, Orta Asya jeopolitik erişimi, İran'ın coğrafi konumu önemlidir. Hindistan'ın stratejik ve güvenlik açısından Afganistan'a erişimi için İran hayati önem taşımaktadır.

Karşılıklı çıkarlarının önemli alanları enerji sektöründe, ekonomik sektörde, Orta Asya bölgesine erişim için iş birliği, güvenlik bağlamında iş birliği, Afganistan'ın yeniden yapılanması ve istikrarıdır. Bunlar, uzun vadede karşılıklı anlayışı artırma kapasitesine sahip olan ve bölgede barış ve istikrarı geliştirmek için önemli alanlardır. Hindistan, Orta Asya Ülkeleri, yalnızca ticaretini geliştirmek için değil, aynı zamanda eğitim, öğretim ve bilgi teknolojisi ve sağlık dâhil olmak üzere hizmet sektörlerinde de etkili adımlar atma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, Hindistan ve İran arasındaki iş birliği, yalnızca bu iki ülkedeki ekonomik senaryoyu değiştirmekle kalmayıp aynı zamanda bölgede barış, güvenlik, istikrar ve kalkınmayı sürdürmek ve güçlendirmek için büyük kapasiteye sahiptir. İran; Orta Asya ve Rusya ile ticaret bağlamında Hindistan'ın en uygun geçiş seçeneği olarak ortaya çıkıyor. Hindistan, Rusya ve İran, Hindistan kargosunun İran üzerinden Rusya'ya 'Kuzey-Güney Koridoru' üzerinden gönderilmesi için 2000 yılında bir anlaşma imzaladı. Kuzey-Güney Koridoru Hindistan-İran için önemli bir proje olarak değerlendirilebilir. Bir diğer proje ise üç ülke (Afganistan-İran-Hindistan) 2003 yılında İran Çabahar Limanı'nı Zaranj-Delaram otoyoluna bağlayan alternatif bir erişim güzergâhının inşası konusunda bir anlaşma imzaladılar. Bu rota, Afganistan'ın İran ve diğer ülkelerle bağlantı kurması için alternatif bir rota sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda liman, nakliye masraflarının yanı sıra mesafeyi de önemli ölçüde azaltacaktır. Hindistan, Pakistan'ı baypas ederek İran, Afganistan ve Orta Asya ülkelerine yalnızca liman üzerinden deniz yoluyla erişebilir. Kuzey-Güney projesi ve Çabahar limanı yapılması konusunda işbirliği iki ülkenin ekonomisini, güvenliğini, istihdamı ve bölgedeki insanların ilişkilerini artırabilme potansiyel sahiptir. Bu rota Hindistan, İran ve Rusya için önemli bir projedir. Bu proje Avrupa ve Orta Asya ülkelerine açılın bir kapıdır.

Afganistan sorunu ikili ilişkileri nasıl etkilemiştir? Afganistan'daki iç çekişme ve dış müdahale nedeniyle, bölünmüş ve istikrarsız bir ülke Asya bölgesinde barış ve güvenliğe büyük bir meydan okuma olarak kaldı. Bu istikrarsızlık komşu ülkelere büyük mülteci akını ile sonuçlandı. Aynı zamanda Afganistan'ın ekonomik yapısını da

bozdu ve afyon ekimi ve ihracatına yol açtı. Ülkede Taliban'ın iktidardaki yükselişi, bölgesel ve küresel barış ve güvenlik için yeni bir radikalizm tehdidi oluşturdu. Taliban hükümetinin Şii karşıtı bir ideolojisi var. Bu İran-Afganistan'ı savaşın eşiğine getirdi. İran'ın Afganistan'dan karşı karşıya olduğu diğer sorun ise uyuşturucu kaçakçılığıdır. Taliban hükümetinin bölgede varlığı güvenlik açısından Hindistan ve İran'ı huzursuz etmektedir. Mesela, Hindistan'ın elindeki Jammu ve Keşmir'deki ayaklanmaya daha fazla ivme kazandırdı. Taliban rejimi, Afgan Mücahitlerini sadece Hindistan işgaline karşı Jammu ve Keşmir isyancılarıyla birlikte savaşmaları için desteklemekle kalmadı, aynı zamanda onlara Afganistan'da eğitim verdi. Hindistan'da farklı etnik grup ve dinlerin varlığı bu ülkeyi terör saldırı tehdidine maruz kılmaktadır. İran'da terörü olaylarından etkilenmiştir. Bu nedenle, İran'ın Hindistan ile birlikte bir şekilde terörist saldırı tehditlerinden etkilenmektedir. Her iki ülke, nüfuzlarını genişletmek, yeni sistemin istikrarını sağlamak ve Taliban'ın iktidara dönmesini önlemek için zaman zaman Afgan hükümetine ekonomik ve diplomatik destek sağlamıştır. Taliban rejiminin olası düşüşü, her iki ülkeye de uzun vadeli stratejik ortaklık geliştirmek ve güvenlik açısından önemlidir. İki ülke, Afganistan'ın başta Orta Asya olmak üzere diğer bölge ülkeleriyle bağlantısını güçlendirmesi yalnızca savaşın parçaladığı ülkede barışı ve refahı artırmakla kalmayacak, aynı zamanda Afganistan'daki (Hindistan-İran) uzun vadeli ekonomik çıkarlarını da güvence altına alabilecektir.

Her üç ülke arasındaki işbirliği, sadece kendi ulusal çıkarlarının güvenliği için değil, aynı zamanda tüm bölgenin refahı için de büyük önem taşımaktadır. Afganistan için işbirliği, onlara bölgedeki diğer ülkelere ve uluslararası sulara ulaşmak için alternatif bir bağlantı sağlar, Pakistan limanına olan bağımlılığını azaltır. İran ayrıca faydalarını transit ücreti şeklinde alacak ve aynı zamanda İran'ın Afganistan'daki yatırımını artıracak. Bu girişimler, uzun vadeli stratejik ortaklık içinde ilişkilerini dönüştürmek için her iki ülkenin liderliğine olan güveni daha da artırabilecektir. Uyuşturucu kaçakçılığı, su anlaşmazlığı ve İran'daki Afgan mültecilerin sorunu gibi ikili sorunların çözümüne daha fazla ivme kazandırabilecek.

Hindistan-İran ilişkilerinde çatışama alını etkileyen faktörler nelerdir? Nükleer Programı ve Keşmir Sorununu Hindistan ve İran ilişkilerinde, İran nükleer programı,

ikili ilişkilerin güçlendirilmesi ve genişletilmesinde önemli bir engel haline gelen ana konulardan biri olmaya devam etmektedir. Sadece BMGK, AB ve ABD tarafından İran'a yaptırım uygulanmasıyla sonuçlandığı için değil, aynı zamanda Hindistan'ın uluslararası arenada İran'ın nükleer programına karşı çıkması söz konusudur. Hindistan Hükümeti'nin iddia ettiği İran nükleer programına karşı çıkma nedenlerinden biri, dünyada ve özellikle Batı Asya bölgesinde nükleer silahlanma yarışı ve güvenlik tehdididir. Hindistan, IAEA gibi uluslararası forumlarda sürekli olarak İran'a karşı oy kullandı. Hindistan ve İran'ın görüş ayrılığına düştüğü ikinci önemli alan ise Keşmir meselesidir. Keşmir meselesinin Hindistan ve İran ilişkileri üzerindeki etkilerine bakıldığında, ikisi arasında tartışmalı bir konu olarak kaldı. En başından beri İran, Keşmir'i Hindistan'ın bir iç meselesi olarak değil, Hindistan ile Pakistan arasında tartışmalı bir bölge olarak görüyor. Bu iki konu üzerinde bir görüş ayrılığını görmekteyiz. Fakat bu çatışma ve etkili faktörlere rağmen ilişkilerini sürdürebilmiştir.

Hindistan-İran, jeopolitik, ekonomik ve kültürel açısından iki önemli Asya ülkesidir. İkisi arasındaki etkileşim ve işbirliği, tüm bölgede barış ve istikrarın tesis edilmesi ve güçlendirilmesi için temel oluşturabilmesi mümkündür. Karşılıklı işbirliği, pazara erişimi, ulaşım sektörünün gelişimini, teknoloji alışverişini kolaylaştırabilecek, yatırım ve altyapı gelişimini, eğitim ve istihdam seçeneklerini artırabilecek ve nihayetinde sadece iki ülke halkının değil uzun vadede neredeyse bölgedeki ülkelerin (Afganistan, Orta Asya ülkeleri) yaşam standardını da geliştirebilecek kapasitesine sahip iki devlettir. Enerji güvenliği Hindistan için önemli bir dış politika konusu haline geldi. Ayrıca artan nüfusu nedeniyle Hindistan'ın enerji ihtiyacı da artmaktadır. Hindistan'ın büyüyen küresel profili, devasa ekonomisi, insan kaynakları ve büyük pazarları Hindistan'ı bölgenin önemli bir ülkesi yapmaktadır. Bu nedenle, Hindistan'ın büyüyen ekonomik ve siyasi güç olarak yükselişi, İran'ın uluslararası izolasyondan çıkmasına yardımcı olabilmesi mümkündür. Sonuç olarak 1979-2012 tarihler arasında Hindistan-İran ilişkileri işbirliği ve çatışma alanları bulunmakla birlikte ABD ve İsrail Faktörü belirleyici etkenler olmuştur. Söz konusu iki devletin özellikle Hindistan üzerinde etkili olması ilişkilerini potansiyelin altında tutmuştur. Olası İran ve ABD uzlaşması çıktığı takdirde Hindistan-İran ilişkileri önemli bir ivme kazanacaktır.

KAYNAKLAR

Pundarika, A. (1994). *Iran and the Indian Subcontinent (1979-90)* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Delhi Jawaharlal Nehru University.

Afzal, A. (2004). India's growing influence in central Asia and its consequences for Pakistan. *Journal of Central Asia and Caucasus Studies*, *4*(46), 155-167.

Aghazadeh, M. (2015). Iran's foreign policy approach toward the Central Asia and Caucasus. *Eurasian Universities Union Academic Journal*, *3*(1), 96-100.

Ahamed, S. (2012, Haziran 12). *India's 'Connect Central Asia' Policy*. Ministry of External Affairs Government of India. https://www.mea.gov.in/Speeches-Statements.htm?dtl/19791/

Ahmad, F. (2004). India's joint venture and project exports in Iran. *Department of Economics*, *2*(6), 58-63.

Alam, A. (2009). *Iran & post 9/11 world order: Reflections on Iranian nuclear programme.* New Century Publication.

Alam, A. (2011). *India and Iran: An assessment of contemporary relations*. New Century Publications.

Alam, A. (Ed.) (2011). *India, global powers & west Asia: Political & economic dynamics*. New Century Publications.

Alexander, D. (2010, Haziran 14). *Afghan mineral wealth could top $1 trillion: Pentagon*. Reuters. https://www.reuters.com/article/us-afghanistan-minerals-idUSTRE65D0OH20100614

Alexe, M. (2012). Regional instruments of Russıan influence in Central Asia. *Foreign Policy Research Centre*, *2*(24), 54-73.

Alnahas, I. (2007). *Continuity and change in the revolutionary Iran foreign policy: The role of international and domestic political factors in shaping the Iranian foreign policy 1979 – 2006*. West Virginia University Libraries.

Anand, V. (Ed.) (2011). *Perspectives on transforming India- Central Asia engagement: Prospects and issues*. Vij Book India.

Aneja, A. (2013, Mayıs 5). *India to develop Iranian port*. The Hindu. https://www.thehindu.com/news/national//article60440532.ece

Arab News. (2002, Aralık 26). *Khatami calls for talks on Kashmir*. https://www.arabnews.com/node/226998

Arjomand, S. (2009). *After Khomeini: Iran under his successors*. Oxford University Press.

Aryaman B. (2014). The Afghanistan factor in India's approach to Central Asia. *Observer Research foundation*. https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2014/10/IssueBrief_78.pdf

Ashwarya, S. (2017). *India-Iran relations progress, problems and prospects*, Routledge.

Asian Development Bank. (2015, Ağustos 7). *TAPI steering committee endorses Turkmengaz as consortium leader for TAPI gas pipeline project*. https://www.adb.org/news/tapi-steering-committee-endorses-turkmengaz-consortium-leader-tapi-gas-pipeline-project

Atyrau. (2014, Aralık 3). *Presidents of Kazakhstan, Iran, and Turkmenistan launch Uzen - Bereket - Gorgan railroad.* AK Zhaik. https://azh.kz/en/news/view/5119

Azizi, H., & Atai, F. (2012). The energy factor in Iran-Turkmenistan relations. *Iranian Studies*, *45*(6), 745-758.

Bagchi, I. (2008, Şubat 6). *Tehran upset over India launching Israeli spy satellite*. The Times of India. https://timesofindia.indiatimes.com/india/tehran-upset-over-india-launching-israeli-spy-satellite/articleshow/2759983.cms

Balooch, M. (2009). Iran and India's cooperation in Central Asia. *The China and Eurasia Forum*, *7*(3), 25, 29.

Banerjee, S.G., Barnes, D., Singh, B., Mayer, K., & Samad, H. (2015, Şubat 12). *Power for all electricity access challenges in India*. A World Bank Study. https://documents1.worldbank.org/curated/en/562191468041399641/pdf/Power-for-all-electricity-access-challenge-in-India.pdf

BBC. (29 Ağustos 2012). *India PM Manmohan Singh arrives in Iran*. https://www.bbc.com/news/world-asia-india-19406936

Behera, N. (2016). The Kashmir conflict. *Journal of Asian Security and International Affairs*, *3*(1), 41-63.

Behuria, A. (2015, Mayıs 13). *India's Renewed Interest in Chabahar: Need to Stay the Course.* IDSA Issue Brief.

https://www.idsa.in/issuebrief/IndiasRenewedInterestinChabahar_BehuriaRizvi_130515

Behuria, A.K. (2015, Mayıs 13). *India's renewed interest in Chabahar: Need to stay the course*. Manohar Parrikar Institute for Defence Studies and Analyses. https://idsa.in/issuebrief/IndiasRenewedInterestinChabahar_BehuriaRizvi_130515

Berlin, D. (2004). India-Iran relations: A deepening entente. *Asia-Pacific Center for Security Studies*, *3*(2), 3-7.

Bhasin, A. (2017). *India's foreign relations – 2011*. GeetIka Publishers.

Bhat, M. (2017). *Indo Iran relations in 21st Century*. Gündoğan Yayınları.

Bhat, M. (2018). The strategic cooperation among India, Pakistan, Iran and Central Asia and its implications upon the regional stability. *The Journal of Iranian Studies*, *2*(1), 46, 47.

Bhat, M. (2019). *India and Iran relations in twenty first century*. LAP Lambert Academic Publishing.

Bishku, M. (2016). Uzbekistan and the Muslim Middle East. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, *39*(2), 63-81.

Business Line. (2013, Mart 19). *India is fourth largest energy consumer in the world: Report*. https://www.thehindubusinessline.com/economy/India-is-fourth-largest-energy-consumer-in-the-world-Report/article20591885.ece

Chansoria, M. (2011). *Indo-Iran relations and defence cooperation*. New Century Publications.

Cheema, S. (2010). India–Iran relation progress, challenges and prospects. *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, *66*(4), 383–396.

Cheema, S. (2013). India-Iran relation in the post- cold war period: A (neo) realist analysis. *The Indian Council of Social Science Research*, 11-18

Chengappa, R. (1989, Haziran 30). *Iran after Ayatollah Khomeini: Iran's future dangerously uncertain*. India Today. https://www.indiatoday.in/magazine/special-report/story/19890630-iran-after-ayatollah-khomeini-iran-future-dangerously-uncertain-816218-1989-06-30

Chubin, S. (1994). *Iran's national security policy: Intentions capabilities & impact*. The Carnegie Endowment for International Peace.

Clark, B. (2015). Ahmadinejad, Iran, and foreign policy dysfunction in Tajikistan. *Asian Politics*, *7*(2), 215,216.

Clawson, P., & Eisenstadt, M. (1998, Ekim 1). *Iran under Khatami: A political, economic, and military assessment*. Washington Institute for Near East Policy. https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iran-under-khatami-political-economic-and-military-assessment

Communist Party of India (Marxist). (2005, Eylül 25). *India's Surrender on Iran Nuclear Issue*. https://cpim.org/content/indias-surrender-iran-nuclear-issue

Contessi, N. (2016). Central Asia in Asia: Charting growing trans-regional linkages. *Journal of Eurasian Studies*, *7*(1), 3-13.

Cummings, S. (2003). *Oil, transition and security in central Asia*. Routledge Curzon.

Curtis, L., Cohen, A., & Graham, O. (2008, Mayıs 30). *The proposed Iran-Pakistan-India gas pipeline: An unacceptable risk to regional security*. The heritage foundation. https://www.heritage.org/asia/report/the-proposed-iran-pakistan-india-gas-pipeline-unacceptable-risk-regional-security

Daryl, K. (2007). Introductory note to the Henry J. Hyde United States—India peaceful atomic energy cooperation act of 2006. *International Legal Materials*, *46*(2), 409-414.

Dash, P. (2012). *India and central Asia: Two decades of transition*. Oxford University Press.

Davar, F. (1962). *Iran and India through the ages*. Asia Publishers.

Devare, S., Singh, S., & Reena, M. (Eds.). (2003). *India and GCC countries Iran and Iraq: Emerging Security Perspectives*. Pentagon Press.

Dietl, G. (2012). Debate: Complexities of India's engagement with Iran. *Indian Foreign Affairs Journal*, *7*(4), 368, 377.

Dietl, G. (2017). Transnational gas pipeline: Global context, Indian experience. *Journal of International Affairs*, *22*(2), 40.

Dikshit, S. (2008, Şubat 6). *Iran regrets India & launch of Israeli satellite*. The Hindu. https://www.thehindu.com/todays-paper/Iran-regrets-Indiarsquos-launch-of-Israeli-satellite/article15158873.ece

Dikshit, S. (2010, Aralık 31). *Shameful surrender to U.S. agenda: CPI (M)*. The Hindu. https://www.thehindu.com/news/national//article59918363.ece

Dutt, V. (2004). *India's foreign policy in a changing world*. UBS Publishers' distributors.

Dutta, S. (2005). India and the Iranian nuclear standoff. *Strategic analysis, 29*(3), 497-508.

DW. (2010, Şubat 23). *Iran or the US? India caught in a diplomatic dilemma*. https://www.dw.com/en/iran-or-the-us-india-caught-in-a-diplomatic-dilemma/a-16192256

Editorial. (2020, Kasım 19). *Forty Years Ago: November 19, 1980*. The Indian Express. https://indianexpress.com/article/opinion/editorials/rajya-sabha-p-v-narasimha-rao-forty-years-ago-november-19-1980-7056500/

Elaheh, K., Amir, E., & Simin S. M. (2014). Iran and Kazakhstan relations: A geopolitical analysis. *Iranian Review Affairs, 4*(1), 89-112.

Embassy of Israel in India. (1992, Ocak 29). *Historical Overview*. https://embassies.gov.il/delhi/AboutTheEmbassy/India-Israel-Relations/Pages/default.aspx

Express India. (2006, Mart 1). *Executive decisions*. https://indianexpress.com/article/news-archive/executive-decisions-3/

External Affairs Ministry Government of India. (2008). *India and Afghanistan a development partnership*. http://mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/176_india-and-afghanistan-a-development-partnership.pdf

Fair, C. (2007). India and Iran: New Delhi's balancing act. *Washington Quarterly, 30*(3), 145-159.

Fawthrop, A. (2020, Ekim 19). *Profiling the top five countries with the world's largest coal reserves.* NS Energy. https://www.nsenergybusiness.com/features/countries-largest-coal-reserves/

Feffer, J., & Koshy, N. (2008, Şubat 12). *India and Israel eye Iran*. Foreign policy focus. https://fpif.org/india_and_israel_eye_iran/

Financial Tribune. (2016, Aralık 30). *Iran, Kyrgyzstan expanding economic cooperation*. https://financialtribune.com/articles/economy-domestic-economy/56531/iran-kyrgyzstan-expanding-economic-cooperation

Ganai, M. (2019). A case of India and Iran, political relationship since Gulf war to 2001. *International Affairs and Global Strategy*, *44*(2224), 2224-574.

Gaur, M. (2005). *Foreign policy annual*. Kalpaz Publications.

Gorekar, N. (2002). *Indo-Islamic relations*. Knowledge City Book.

Goria, R., Sharma, R., &Vivek, M. (2010). *India and the dynamics of world politics*. Pearson.

Government of India ministry of petroleum & natural gas economics and statistics division New Delhi. (2015, Ekim 15). *Indian petroleum and Natural gas statistics.* https://mopng.gov.in/files/TableManagements/pngstat_2.pdf

Gupta, A. B. (6 – 9 Temmuz 2011). *India and the Gulf: What Next?*[Konferans]. The 2011 Gulf Research Meeting, University of Cambridge, London.

Gupta, D. K. (1987). *Role of India in Non-Aligned Movement* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Aligarh Department of Library Science.

Gurt, M. (2004, Aralık 4). *Landlocked Central Asia gets shorter railway link to Persian Gulf*. Reuters. https://www.reuters.com/article/turkmenistan-railway-idINKCN0JH1Q820141203

Hafeez, M. (2019). India-Iran relations: Challenges and opportunities. *Strategic Studies*, *39*(3), 383-396.

Haidar, M. (2004). *Indo-Central Asian relations: From early times to medieval period*. Manohar publishers.

Halliday, F. (2001). Iran and the Middle East: Foreign policy and domestic change. *Middle East Report*, 42-47.

Haniffa, A. (2005, Eylül 9). *Indian foreign minister 'dense': US congressman*. Rediff News. https://www.rediff.com/news/2005/sep/09aziz.htm

Herzig, E. (2004). Regionalism, Iran and Central Asia. *International Affairs*, *80*(3), 503-517.

Hooglund, E., & Curtis, G. (Eds.). (2008). *Iran: A country study*. Federal Research Division Library of Congress.

Howard, R. (2007). *Iran oil: The new Middle East challenge to America*, I.B.Tauris.

Hunter, S. (2010). *Iran's foreign policy in the post-soviet era: Resisting the new international order*. Praeger.

Hussain, M. (1991). The Persian Gulf crisis: Impact on the Muslim world. *Strategic Studies*, *14*(2), 34-44.

HW News. (2018, Haziran 28). *Remembering PV Narasimha Rao: When India stood together for Kashmir*. https://hwnews.in/news/opinion/pv-narasimha-rao-india-kashmir/47630

Ibrahim, K. (2011). *Impact of India's partnership with Israel: Major trends in the post-cold war period*. New Century Publications.

India Writes. (2015, Ağustos 19). *International North-South transport corridor: Re-energising India's gateway to Eurasia*. https://www.indiawrites.org/diplomacy/international-north-south-transport-corridor-re-energising-indias-gateway-to-eurasia/

Indian Express. (2004, Aralık 2). *Israel sounds warning on Iran nuke plans*. https://indianexpress.com/article/news-archive/israel-sounds-warning-on-iran-nuke-plans/

Indo-Asian News Service. (2008, Temmuz 16). *India must end military ties with Israel: CPM*. India Today. https://www.indiatoday.in/latest-headlines/story/india-must-end-military-ties-with-israel-cpm-27266-2008-07-15

Islamic Parliament of Iran. (1989). *Constitution of Islamic republic of Iran*. https://en.parliran.ir/eng/en/Constitution

Jackson, R., & Sorensen, G. (2006). *Introduction to international relations: Theories and approaches*. Oxford University Press.

Jafarova, A. (2012, Aralık 29). *Kyrgyzstan interested in boosting its relations with Iran – official*. AzerNews. https://www.azernews.az/region/48130.html

Jain, B. (2008). *Global power: India's foreign policy, 1947-2006*, Lexington Books.

Jaleel, M. (2012, Şubat 13). *Clear air on 'plot' to link Iran to terror attack: Shia cleric*. The Indian Express. https://indianexpress.com/article/india/india-news-india/modi-iran-visit-new-delhi-israeli-embassy-2012-attack-iran-plot-2813081/

Jorfi, A. (1994). Iran and India: Age old friendship. *India Quarterly*, *50*(4), 65-92.

K, V. (2019, Kasım 17). *What does the Places of Worship Act protect?*. The Hindu. https://www.thehindu.com/news/national/what-does-the-places-of-worship-act-protect/article61615043.ece

Kaiyr, A., & Bupezhanova, D. (2014, Aralık 4). *Nazarbayev helps launch last section of Kazakhstan-Turkmenistan-Iran railway*. The Astana Times. https://astanatimes.com/2014/12/nazarbayev-helps-launch-last-section-kazakhstan-turkmenistan-iran-railway/

Karimov, F. (2015, Temmuz 5). *Iran to hold exclusive trade expo in Kazakhstan*. Trend News Agency. https://en.trend.az/iran/business/2414157.html

Karthikeya, R. (24 Eylül 2010). *India's Iran calculus*. Foreign policy focus. https://foreignpolicy.com/2010/09/24/indias-iran-calculus/

Katouzian, H., & Shahidi, H. (Eds.). (2007). *Iran in the 21st century: Politics, economics & conflict*. Routledge.

Kaura, V. (2017). India's aims in Central Asia and India-Afghanistan-Iran triangular relationship. *The Journal of Central Asian Studies*, *24*(5), 24-41.

Kavalski, E. (2010). *New central Asia, the: The regional impact of international actors*. World Scientific Publishing.

Kemp, G. (2010). *The East moves West: India, China and growing presence in the Middle East*. Brooking Institute Press.

Khalili, R. (2013). Understanding the nature of Iran-India relations. *Discourse: An Iranian Quarterly*, *11*(1), 87-108.

Kumar, M. (2005, Eylül 25). *India's stand on Iran leaves Left, BJP fuming*. The Tribune. https://www.tribuneindia.com/2005/20050926/nation.htm#1

Kumaraswamy, P. (1998). Strategic partnership between Israel and India. *Middle East Review of International Affairs*, *2*(2), 30-45.

Kumaraswamy, P. (2010). *Contextualizing Israel in India's Middle East policy*. New Century Publications.

Kumaraswamy, P. (2012). Israel: The non-parallel player. *Strategic Analysis*, *36*(6), 976–986.

Lal, R. (2006). *Central Asia and its Asian neighbors: Security and commerce at the crossroads*. Rand Publishing.

Lamb, A. (1991). *Kashmir: A disputed legacy, 1846-1990*. Roxford Books.

Lillis, J. (2014, Aralık 3). *Kazakhstan, Turkmenistan and Iran Launch railroad to get trade on track*. Eurasia net. https://eurasianet.org/kazakhstan-turkmenistan-and-iran-launch-railroad-to-get-trade-on-track

Mafinezam, A., & Aria, M. (2008). *Iran and its place among nations*. Praeger Publishers.

Maheshwari, D. (2018, Ağustos 4). *Iran draws inspiration from Jawaharlal Nehru as US sanctions loom over ties with India*. National Herald İndia. https://www.nationalheraldindia.com/international/iran-draws-inspiration-from-jawaharlal-nehru-as-us-sanctions-loom-over-ties-with-india

Mahnad, L., Nader, A., Scotten, A., Rahmani, A., & Stewart, R. (2014). *Iran's influence in Afghanistan: Implications for the U.S. drawdown.* RAND.

Marschall, C. (2003). *Iran's Persian Gulf policy: From Khomeini to Khatami*. Routledge Curzon.

Mehdi, S. Z. (2020, Ekim 21). *India loses giant gas field in Iran.* Anadolu Agency. https://www.aa.com.tr/en/economy/india-loses-giant-gas-field-in-iran/2013835

Mehr News Agency. (2015, Eylül 7). *Iran, Kyrgyzstan call cross-regional states out*. https://en.mehrnews.com/news/109896/Iran-Kyrgyzstan-call-cross-regional-states-out

Mehr News Agency. (2015, Mayıs 9). *Iran still involved in Tajik rail project: Min*. https://en.mehrnews.com/news/107074/Iran-still-involved-in-Tajik-rail-project-Min

Menashri, D. (2006). Iran, Israel and the Middle East conflict. *Israel Affairs*, *12*(1), 107–122.

Menashri, D. (Ed.) (1998). *Central Asia meets the Middle East.* Routledge.

Mesamed, V. (2004). Iranian-Turkmen relations in an era of change. *Central Asia and the Caucasus Journal, 5*(4), 745-758.

Milani, M. (1981). *Iran in a reconnecting Eurasia: Foreign economic and security interests*. Rowman & Littlefield Publishers.

Ministry of External Affairs Government of India. (1980, Aralık31). *Annual Report 1980 –81*. https://mealib.nic.in/?2509?000#1

Ministry of External Affairs Government of India. (1999, Kasım 12). *Annual Report 1999 – 2000*. http://www.mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/162_Annual-Report-1999-2000.pdf

Ministry of External Affairs Government of India. (2003, Ocak 25). *The Republic of India and the Islamic Republic of Iran "The New Delhi Declaration"*. https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/7544/The+Republic+of+India+and+the+Islamic+Republic+of+Iran+quotThe+New+Delhi+Declarationquot

Ministry of External Affairs Government of India. (2006, Aralık31). *Annual Report 2006 –2007*. http://mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/168_Annual-Report-2006-2007.pdf

Ministry of External Affairs Government of India. (2007, Ekim 5). *Annual Report 2007 – 2008*. http://mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/169_Annual-Report-2007-2008.pdf

Ministry of External Affairs Government of India. (2015, Mayıs 6). *Inter-Governmental MoU between India and Iran*. https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/25185/InterGovernmental+MoU+between+India+and+Iran

Miranda, J. (2010, Şubat 23). *Central Asia of natural resources atlas*. https://www.adb.org/sites/default/files/publication/27508/central-asia-atlas.pdf

Mistry, D. (2014). *The US-India nuclear agreement, diplomacy and domestic politics*. Cambridge University Press.

Mohanty, B. (2012). *Foreign policy of India in the 21st century*. New Century Publications.

Molazehi, P. (2003). India and America: Strategic power relations. *Tehran: Abrar Moaser Cultural Institute of International Studies and Research*, *3*(3), 83.

Mookherjee, M., & Sidda, G. (2018). *India and Iran in contemporary relations*. Avant Publishing Services.

Mookherjee, M., & Sidda, G. (Eds.). (2014). *India and Iran in contemporary relations*. Allied Publishers.

Morgenthau, H., Thompson, K., & Clinton, D. (2007). *Politics among nations*. Kalyani Publisher.

Mudenge, I. S.G. (1– 6 Eylül 1986/ Harare, Zimbabwe). *8th Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement* [Konferans]. United Nations, General Assembly Security Council, Harare, Zimbabwe.

Mumtaz, K. (2006). Changing patterns of Iran-India relations. *Institute of Strategic Studies Islamabad*, 26(2), 26.

Munir, M., Ahsan, M., & Zulfqar, S. (2014, Nisan 4). *Iran-Pakistan Gas Pipeline: Cost-Benefit Analysis*. Islamabad Policy Research Institute. https://ipripak.org/iran-pakistan-gas-pipeline-cost-benefit-analysis/

Mustafa, S. (2015, Mart 12). *The Asian Age: External affairs minister Natwar Singh has drawn the India-US civilian nuclear energy agreement into the direct line of fire from the US Congress with his one visit to Iran*. Iran Focus new and analysis. www.iranfocus.com/en/opinion/iran-in-the-world-press/3673-us-turns-iran-screw-on-india/

Muttaqi, F. (2018). *Iran's foreign policy towards Afghanistan (2001-2014)* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Bremen Department of Political Science.

Naaz, F. (2005). *West Asia and India: changing perspectives*. Shipra publications.

Naaz, F. (2008). Indo-Iran relations: Vital factors in the 1990s. *Strategic Analyses*, *25*(2), 227-241.

Naaz, F. (2008). Indo- Iranian relations 1947–2000. *Strategic Analysis*, *24*(10), 1911-1926.

Nair, K. (2015). India's role in Afghanistan post 2014: Strategy, policy and implementation. *KW Publishers Pvt Ltd*, 3(55), 9.

Nasirpour, G. (2019). Iran-India relations with future prospects. *Geopolitics Quarterly*, *14*(4), 165-187.

Nehru, J. (1994). *The discovery of India*. Viking Penguin Books.

Noi, A. (2012). Iran and the Shanghai cooperation organization in the changing international environment. *Indian Journal of Asian Affairs*, *25*(1), 43-58.

Nolte, D. (2007). How to compare regional powers: analytical concepts and research topics. *German Institute of Global and area Studies*, 3-24.

Nooralah, M., & Jashni, S. (2009). Geopolitics of development: A study of the impacts of IPI pipeline on regional development. *Geopolitics Quarterly*, *5*(3), 85-105.

Nourmohammadi, M. (2019). A Review of the Relations between Iran and India: From a Strategic Perspective. *Islamic Political Thought*, *6* (1), 105-115.

Orazgaliyeva, M. (2015, Nisan 13). *Kazakhstan, Iran discuss bilateral cooperation, regional security*. The Astana Times. https://astanatimes.com/2015/04/kazakhstan-iran-discuss-bilateral-cooperation-regional-security/

Pal Singh Sidhu, W. (2016, Şubat 23). *The United States, India and Iran: Managing a delicate balance*. Center on International Cooperation. https://cic.nyu.edu/sites/default/files/sidhu_iran_india_final_1.pdf

Pandian, S. (2005). Energy trade as a confidence-building measure between India and Pakistan: A study of the Indo-Iran trans-Pakistan pipeline project. *Contemporary South Asia*, *14*(3), 307-320.

Pant, G. (Ed.) (2015). *India's emerging energy relations: Issues and challenges*. Springer.

Pant, G., Jain, P., & Pasha, A. (1996). *Contemporary Iran and emerging Indo-Iranian relations*. Neelkanth Publishers.

Pant, H. (2008). *Contemporary debates in Indian foreign and security policy: India negotiates its rise in the international system*. Palgrave Macmillan.

Pant, H. (2010, Nisan 23). *India in Afghanistan: A rising power or a hesitant power?. Centre for International Peace and Security Studies.* https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/cipss/0025341/f_0025341_20701.pdf

Pant, H. V. (2004). India and Iran: An "Axis" in the Making. *University of California Press*, *44*(3), 369-383.

Pasha, A. (2000). *India, Iran and the GCC states: Political strategy and foreign policy*. Manas Publications.

Pattanayak, S. (2011). *Iran's relations with Pakistan: A strategic analysis*. Viji Books.

Praful B. (2005). India ditches Iran and nonalignment. *Inter Press Service*. https://www.tni.org/es/node/8937

Press TV. (2014, Eylül 11). *Iran, Uzbekistan determined to expand relations*. The Iran Project. https://theiranproject.com/blog/2014/09/11/iran-uzbekistan-determined-to-expand-relations/

Press TV. (2014, Mart 16). *Iran sees no limit to ties with Tajikistan: Zarif*. The Iran Project. https://theiranproject.com/blog/2014/03/16/iran-sees-no-limit-to-ties-with-tajikistan-zarif/

PTI. (2009, Kasım 27). *India votes against Iran in IAEA resolution*. The Hindu. https://www.thehindu.com/news/national//article60630495.ece

PTI. (2013, Şubat 28). *India, Iran must promote trade, economic links: Prez Pranab Mukherjee*. The Indian Express. https://indianexpress.com/article/news-archive/print/india-iran-must-promote-trade-economic-links-prez-pranab-mukherjee/

PTI. (2013, Temmuz 13). *Diplomat attack: SC refuses to review its decision*. ZEENEWS. https://zeenews.india.com/news/nation/diplomat-attack-sc-refuses-to-review-its-decision_862019.html

Purushothaman, U. (2012). American shadow over India-Iran relations. *Strategic Analysis*, 36(6), 899-910.

R. Khan, H. (1990). The Kashmir intifada. *Pakistan Horizon*, *43*(2), 87-104.

Rahman, K. (2010). India-Iran relations and current regional dynamics. *Pluto Journals*, *7*(2), 27-49.

Rajabova, S. (2015, Mart 11). *Tehran, Ashgabat seeking to boost energy cooperation*. AzerNews. https://www.azernews.az/region/78911.html

Rajiv, S. (2011). India and Iran's nuclear issue: The three policy determinants. *Strategic Analysis*, *35*(5), 819–835.

Rajiv, S. (2012). *Iran's nuclear imbroglio at the crossroads: Policy options for India*. Institute for Defence Studies and Analyses.

Rajiv, S. (2015, Şubat 19). *Yaalon's Visit and the India-Israel Defence Relationship*. Institute for defence studies and analysis. https://www.idsa.in/idsacomments/YaalonsVisitandtheIndiaIsrael_scrajiv_190215

Ramachandran, S. (2014, Kasım 26). *India to Invest in Iran's Chabahar Port*. The Central Asia-Caucasus Institute. https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13099-india-to-invest-in-irans-chabahar-port.html

Ramesh, V. K. (2015). India – Iran relations: Prospects and challenges. *African Journal of Political Science and International Relations*, *9*(10), 379-385.

Rao, V. N. (2017). İndia's neighborhood extended neighborhood and near abroad. *Directorate of Distance Education, University of Jammu*, 38, 39.

Rezaian, L. (2015, Eylül 5). *Iran, Kyrgyzstan ink 8 MoUs*. Mehr News Agency. https://en.mehrnews.com/news/109821/Iran-Kyrgyzstan-ink-8-MoUs

Rowden, R. (2017). Understanding foreign relations between India and Iran. *Sheffield Political Economy Research Institute.* http://speri.dept.shef.ac.uk/2017/07/11/understanding-foreign-relations-between-india-and-iran/

Roy, A. (1987). *Soviet intervention in Afghanistan: Causes, consequences and India's response*. Associated Publishers House.

Roy, M. (2009). *International and regional security dynamics: Indian and Iranian perspectives*. Institute for Defence Studies and Analyses.

Roy, M. S. (2015, Ağustos 18). *International North-South transport corridor: Re-energising India's gateway to Eurasia*. Manohar Parrikar Institute for Defence Studies and Analyses. https://www.idsa.in/issuebrief/InternationalNorthSouthTransportCorridor_msroy_180815

Sakthival, P. (2010). Terrorism in India: The Unholy Neighbors. *The Indian Journal of Political Science*, 71(1), 153-162.

Samanta, P. (2009, Kasım 28). *Again, India votes against Iran's nuclear programme*. Indian Express. http://archive.indianexpress.com/news/againindiavotesagainstiransnuclearprogramme/547319/

Sarkar, A. (2009). *Perto-economics*. Pentagon Energy Press.

Satapathy, B. (2009). *Approaches to international relations*. Macmillian Publisher.

Sayeed, M. T. (1994). *India and Iran relations since 1979* [Yayınlanmamış doktora tezi].Aligarh Department of Political Science.

Scott, D. (2011). *Handbook of India's international relations*. Routledge.

Sen, A. K. (2022, Şubat 5). *'When In Doubt, Shut Up'*. Outlook Magazine. https://www.outlookindia.com/magazine/story/when-in-doubt-shut-up/230207

Sharma, A. (2016). Analyzing India-Iran relations post removal of sanctions. *Defence and Diplomacy Journal*, *5*(4), 53-64.

Sharma, L. (2010). *Indian foreign policy challenges & opportunity in 21st century*. Prateeksha Publications.

Sharma, P. (14 Ekim 2021). *Exclusive: India has more potential than China for ties with Iran: Former Iranian prez Mahmoud Ahmadinejad.* WİONEWS. https://www.wionews.com/world/exclusive-interview-with-palki-india-has-more-potential-than-china-for-ties-with-iran-says-former-iranian-president-mahmoud-ahmadinejad-402649

Shukla, S. (2005, Mart 28). *Condoleezza Rice visit provides momentum to Indo-US bilateral ties*. İndia Today. https://www.indiatoday.in/magazine/diplomacy/story/20050328-condoleezza-rice-visit-provides-momentum-to-indo-us-bilateral-ties-788021-2005-03-28

Siddiqui, B. (2010, Kasım 23). *Khamenei`s remarks on Kashmir issue*. The Dawn News. https://www.dawn.com/news/875020/khamenei-s-remarks-on-kashmir-issue

Singh, B. (2008). India's energy security and Iran-Pakistan- India gas pipeline. *Journal of Peace Studies, 114*(1), 31.

Singh, D. (1995). Appraisal of Iran's president, Rafsanjani's visit to India in April 1995. *Sage Publications*, 51(2), 119,120.

Sisakht, Y. A. (2012). *Foreign policy of Iran with India since 1990* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Mysore University Department of Studies in Political Science.

Soltaninejad, M. (2017). Iran–India relations. *India Quarterly*, 73(1), 21-35.

Sondhi, M.L. (1997, Kasım 12). *India's Kashmir diplomacy*. ML Sondhi. https://www.mlsondhi.org/writings/india-pakistan-relations/61-indias-kashmir-diplomacy

Spindler, M. (2013). *International Relations: A self-study guide to theory*. Barbara Budrich Publishers.

Sudarshan, A., & Noronha, L. (Eds.). (2009). *India's Energy Security*. Routledge.

Takeyh, R. (2009). *Guardians of the revolution Iran and the world in the age of the Ayatollahs*. Oxford University Press.

Taneja, K. (22 Kasım 2021). *India, Iran, and the Afghanistan crisis*. Observer Research foundation. https://www.orfonline.org/expert-speak/india-iran-and-the-afghanistan-crisis/

Tasnim News agency. (2014, Eylül 9). *Iran, Kazakhstan Ink Several MoUs*. https://www.tasnimnews.com/en/news/2014/09/09/493161/iran-kazakhstan-ink-several-mous

Tehran Times. (2009, Aralık 14). *Iran deplores India's yes vote on IAEA resolution*. https://www.tehrantimes.com/news/209828/Iran-deplores-India-s-yes-vote-on-IAEA-resolution

Temple, D. (2007). The Iran-Pakistan-India gas pipeline: The intersection of energy and politics. *Institute of Peace and Conflict Studies*, 6-26.

The Economic Times. (2010, Kasım 20). *India objects to Iranian supreme leader Ayatollah Ali Khamenei's Zionist label*. https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/india-objects-to-iranian-supreme-leader-ayatollah-ali-khameneis-zionist-label/articleshow/6957267.cms

The Economic Times. (2015, Temmuz 26). *Iran seeks $8 billion Indian investments; wants expeditious decision*. https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/foreign-trade/iran-seeks-8-billion-indian-investments-wants-expeditious-decision/articleshow/48223777.cms

The Energy and Resource İnstitute. (2018, Kasım 26). *National energy map for India: Technology vision 2030*. https://bookstore.teri.res.in/docs/books/PSA%20Report-Summary.pdf

The Global Infrastructure Connectivity Alliance. (2017, Aralık 13). *International North South Transport Corridor (INSTC)*. https://www.gica.global/initiative/international-north-south-transport-corridor-instc

The New York Times. (2008, Eylül 25). *Iranian President's Visit a Test for India*. https://www.nytimes.com/2008/04/30/world/asia/30india.html?_r=0

The White House. (2009, Kasım 24). *Remarks by President Obama and Prime Minister Singh of India in Joint Press Conference*. https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-prime-minister-singh-india-joint-press-conference

Tourangbam, M. (2018). India-Iran relations amidst strategic constraints. *Indian Foreign Affairs Journal*, *13*(3), 183-194.

U.S. Energy Information Administration Report on India. (2014, Ağustos 14). *India is increasingly dependent on imported fossil fuels as demand continues to rise*. https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=17551

U.S. Energy Information Administration Report on India. (2020, Eylül 30). *Country analysis executive summary: India*. https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/India/india.pdf

U.S. Energy Information Administration Report on India. (2021, Temmuz 16). *Background reference: Iran*. https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/Iran/pdf/iran_bkgd.pdf

U.S. Energy Information Administration Report on India. (2021, Temmuz 16). *Country analysis executive summary: Iran*. https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/Iran/pdf/iran_exe.pdf

United Press International. (1992, Aralık 7). *Iran reacts sharply to destruction of Indian mosque*. https://www.upi.com/Archives/1992/12/07/Iran-reacts-sharply-to-destruction-of-Indian-mosque/9686723704400/

UZ Daily. (2014, Ağustos 6). *Memorandum signed to enter into force of agreement on creation of transport corridor Uzbekistan-Turkmenistan-Iran-Oman*. https://www.uzdaily.uz/en/post/28756

UZ Daily. (2015, Şubat 16). *Kazakhstan joins to Uzbekistan-Turkmenistan-Iran-Oman corridor*. https://www.uzdaily.uz/en/post/31089

Vakhshouri, S. (2014, Mart 5). *Iran-India energy ties may take off*. AlMonitor. https://www.al-monitor.com/originals/2014/03/india-iran-energy-ties-nuclear-accord.html#ixzz3r75LuPjq

Vatanka, A. (2015, Mart 18). *Does Iran have a 'bridge' to Central Asia?*. AlMonitor. https://www.al-monitor.com/originals/2015/03/iran-turkmenistan-rouhani-kazakhstan.html

Wagay, S. (2018). Indo Iranian relations travelling through ages. *Impact Journals*, 6(2), 48.

Warikoo, K. (2002). *The Afghanistan crisis: Issues and perspectives*. Bhavana Books & Printers.

Wilkerson, D. (2016, Eylül 20). *Kyrgyzstan: Power generation & transmission*. SILO.TIPS. https://silo.tips/download/kyrgyzstan-power-generation-transmission

WPS, S. (2016, Şubat 23). *The United States, India and Iran: Managing a delicate balance*. Center on International Cooperation. https://cic.nyu.edu/publications/united-states-india-and-iran-managing-delicate-balance

Yunus, M. (2003). *Foreign policy: A theoretical introduction*. Oxford University Press.

Zafar, A. (2015, Temmuz 9). *India-Central Asia: Finding new synergies for greater engagement.* India Council of World Affairs. https://www.icwa.in/showfile.php?lang=1&level=3&ls_id=499&lid=472

Zahirinejad, M. (2013). Iran and India: The need for constructive re-engagement. *Strategic Analysis*, 37(1), 29-33.

Zubacheva, K. (2015). *A New era: India-Russia ties in the 21st century*. Times Group